

ชุมชนสร้างสุข

รวมเรื่องราว “นวัตกรรมการสร้างสุขภาพ” จากชุมชน

ชุมชนสร้างสุข

รวมเรื่องราว "นวัตกรรมการสร้างสุขภาพ" จากชุมชน

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

ชุมชนสร้างสุข

รวมเรื่องราว "นวัตกรรมการสร้างสุขภาพ" จากชุมชน

จัดพิมพ์โดย

สำนักการปฏิรูปชุมชนสุขภาพแห่งชาติ (สปช.)

ชั้น 2 อาคารสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมสุขภาพ

(ถ. สาธารณสุข 6) ภายในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข

ต.สีovac 2 อ.เมือง จ. นครบุรี 11000

โทรศัพท์ 0-2560-2304 โทรสาร 0-2560-2311

ผู้ ปณ. 9 ปณ. ๑ สาธารณสุข นครบุรี 11002

จัดพิมพ์โดย

สำนักการปฏิรูปชุมชนสุขภาพแห่งชาติ (สปช.)

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

กระทรวงสาธารณสุข

พิมพ์ที่

๗๗ ถนนวิเศษ

อำเภอ จันทบุรี

สุราษฎร์ธานี มีถิ่นกำเนิด

การพิมพ์ พิมพ์ที่

พิมพ์ จันทบุรี ๗๗ ถนนวิเศษ

บรรณาธิการ

นิพนธ์ อัครวิเศษ

พิมพ์ที่พิมพ์ กันยายน 2547

ISBN 974-92487-6-4

พิมพ์ที่ พิมพ์ที่ พิมพ์ที่ พิมพ์ที่

คำนำ

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มีหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพเพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพรวมทั้งการแลกเปลี่ยน เรียนรู้เรื่องราวการสร้างสุขภาพในทุกระดับอย่างกว้างขวาง

ปีพ.ศ. 2547 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณให้สปรส. ดำเนินการสังเคราะห์นวัตกรรมการสร้างสุขภาพที่คนเล็ก คนน้อยทั่วประเทศได้ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยช่องทางต่างๆ

สปรส. ได้มอบหมายให้นักวิชาการและนักเขียนอิสระดำเนินการสังเคราะห์บทเรียนจากนวัตกรรมการสร้างสุขภาพทั่วประเทศจำนวน 57 เรื่อง โดยทุกเรื่องผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มผู้สังเคราะห์งาน นักวิชาการ และประชาชนชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเติมเต็มด้านแนวคิดและประสบการณ์จากหลากหลายมุมมอง

หนังสือเล่มนี้นอกจากจะให้บทเรียนจากแต่ละเรื่องราวแล้ว ยังมีบทเรียนจากภาพรวมซึ่งสังเคราะห์โดย ดร.เสรี พงศ์พิศ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านชุมชน จากมูลนิธิหมู่บ้าน ดังที่ปรากฏในส่วนแรกของหนังสือ

สปรส ขอขอบคุณเสสส และทุกท่านที่มีส่วนในกระบวนการสรรค์สร้างผลงาน และสร้างสุขในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนเจ้าของเรื่องราวที่ได้อุทิศชีวิตและจิตวิญญาณในการส่งมอบองค์ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างงานเพื่อเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าแก่สังคมไทยมาโดยตลอด

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

กันยายน 2547

สารบัญ

เรื่องนำจากชุมชน	9
นวัตกรรมการสร้างสุขภาพภาคเหนือ	41
พลังชุมชนคนบ้านแม่ฮักพัฒนา	43
ประสบการณ์ผลิตตัวแบบกระบวนการชุมชนเข้มแข็งแบบ	47
เวทีวิชาการการบ้านบ้านแม่ฮัก	51
คนรักกีฬา บ้านแม่ฮัก	57
สุขภาพชุมชนคือช่วยมาช่วยการรวมตำบลบ้านแม่	63
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเวียงสา	69
ชุมชนนำอยู่คู่สุขภาพตำบลบ้านแม่	75
ธุรกิจชุมชนคนบ้านแม่	81
บูรณาการการเดินธุรกิจชุมชนเป็นสุข : ชุมชนการเดินธุรกิจแม่ฮ่องสอน	87
สามสิ่งดีดีในชุมชนบ้านประดงเหนือ อ.เวียงสา	91
สามคนดีที่บ้าน วิถีสร้างสุขของปู่สุระฮาด บ้านดงแดง	97
สุขภาพเชิงคน ชุมชนวิสาหกิจที่ชุมชนบ้านแม่ฮัก	103
แผนชีวิตชุมชนคนศรีนคร	109
พิถีพิถันวิถีชีวิตที่ถิ่นสวน	113
ปลูกป่าตามหลักการที่อยู่บ้านภูเขา	117

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	121
"วิถีอินโพน" ใน "วิถีคำม่วน" : เครือข่ายเกษตรวิสาหกรรณอินโพน	123
ชุมชนอินโพน : เครือข่ายเกษตรผสมผสานสวนเกษตรผสม	127
วิถีเกษตรอินโพน สานใจ รือรัก : ปฏิบัติการปลูกข้าวอินโพน	131
วิถีธรรม งามด้วย ใจดีบาท งามด้วย : ทดลองแปลงอินโพน	137
"เกษตร" ศิลปะ สานฝัน งามเป็นหัวใจ : โรงเรียนเกษตรอินโพน	143
ไร่นาของ - ภูสิงห์ สำนวน งามพื้นถิ่น	149
สืบทอดคุณค่าของชาวนา นวัตกรรมอินโพน	155
นวัตกรรมการศึกษา ภูมิปัญญาสืบสร้างแห่งบ้านเกษตรอินโพน	161
ชุมชนวิถี "อินโพน" วิถีใหม่ วิถีอิน	169
พื้นดิน ไร่ไร่ พังไผ่ พังดิน : โรงเรียนบ้านอินโพน	175
กลุ่มของอินโพนกับอินโพน : อินโพนเพื่อสวัสดิการเกษตรอินโพน	181
การบริหารงบประมาณแบบรวมโครงการที่ อินโพน เมืองอินโพน	189
สวนอินโพนสู่ครอบครัวกับเครือข่ายอินโพน	195
คณะวิรูฒนาการบ้านอินโพนของอินโพน	199
โรงเรียน โรงเรียนอินโพน คณะครูอินโพน	205
นวัตกรรมการสร้างสุขภาพภาคกลาง	209
เกษตรปลอดภัยเมืองสุโขทัย	211
จากฝันถึงจริงเป็นคำขวัญ เครือข่ายบ้านสวนอินโพน	217
กลิ่นรักจากอินโพน : เครือข่ายอินโพนอินโพนอินโพน	223
ตลาด 100 ปี สานสุข : มากกว่า "ตลาด" ที่อุดมเกิด	227
ก้าวสร้างอินโพน เมื่อก่อนอินโพน	231
นวัตกรรมการสร้างสุขภาพภาคตะวันออก	235

โลกใบนี้คืออะไรอยู่ข้างใต้	237
ชุมชนวิสาหกิจชุมชนที่มีบ้านเกิดใหม่	243
ศูนย์กลางการรวมตัวของชาวชนเมือง : สถานช่วย วิทยาเขต ศูนย์รวมใจ	249
นวัตกรรมและการสร้างอุตสาหกรรมใหม่	253
กลุ่มสวนสมรมที่ศิริวิทยุ	255
พิธีกรรมสร้างสุขที่ชุมชนบ้านคลองบัว	259
ผลิตภัณฑ์เกษตรวิถีพอเพียงที่เกาะนาค	265
ศิริวง : ชุมชนสิ่งแวดล้อมที่ไม่ไกลคนเดียว	271
ชมรมชาวประมงพื้นบ้านสหกิจพื้นน้ำวัดดงอ่าวพังงา	277
การจัดการชุมชนอย่างมีระบบที่ชุมชนสหกรณ์	281
สถานเครือข่าย สถานพลัง : ชุมชนชาวไทยทรงดำ	287
ร่วมด้วยช่วยกันที่ชุมชนบ้านท่าพุด	293
กระชูดสามสี ชุมชนบ้านคลอง	299
พิธีปฏิบัติความเป็นปึกแผ่นจากนกขมิ้นของชุมชนบ้านคลองทะเล	305
ดินดีสุขภาพดีดีต่าง : ชุมชนบ้านนาพุด	311
แม่ทุเรียนโดย "อริยสิทธิ์" : ชุมชนบ้านปากกระด	317
ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง	323
"ทะเลอยู่ ป่าอยู่" ที่เขาโต๊ะ	327
ชมรมไม้สัก ไทยพุทธ-มุสลิม ไม้สักที่รุ่งเรืองสถาป	333
แปรงชุมชนปึกแผ่น สร้างชุมชนอย่างมีคุณภาพ	339
ข้าวคนคนวังตะกอบ	343
จากถนนกึ่งวิถีสู่สหกิจชาวบ้าน : กลุ่มถนนกึ่งวิถีของเมือง	349
สวนไม้เกษตรกรรม : แหล่งการเรียนรู้วิถีชุมชนสีเขียว	355

เรื่องเล่าจากชุมชน

เรื่องราวของนวัตกรรมการสร้างสุขภาพจำนวน 20 เรื่องนี้ ดร. เสรี พงศ์พิศ ได้สังเคราะห์คัดย่อออกจากงานของนักวิชาการ อีกชิ้นหนึ่ง แล้วเสนอเป็นเรื่องเล่าจากชุมชน เป็นเรื่องราวของ นวัตกรรมการสร้างสุขภาพชุมชน โดยแบ่งเรื่องทั้ง 20 เรื่องเป็น 3 กลุ่มได้แก่

ก. การจัดการทรัพยากร

ข. การจัดการชุมชน

ค. เครื่องช่วยความสัมพันธ์

ก. การจัดการทรัพยากร

วิถีของชุมชนแต่เดิมขึ้นอยู่กับธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาท้ายและคงไว้ซึ่ง ความสมดุลด้วยวิถีปฏิบัติ กฎระเบียบซึ่งจัด

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับดิน น้ำ ป่า เขา ทรัพยากรและผลผลิตที่เกิดจากธรรมชาติ ไม่เอาเปรียบ ไม่คิดโกงจนถึงขั้น "ซมซิม" อย่างที่เกิดขึ้นเมื่อสังคมเปลี่ยนไป จากเศรษฐกิจยังชีพมาสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งส่งเสริมการบริโภคและใช้ทรัพยากรไม่ใช่เพียงเพื่อการบริโภคโดยตรง หากแต่เพื่อนำไปแลกเงินมา "ซื้ออยู่-ซื้อกิน" ตามวิถีของสังคมสมัยใหม่

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อสุขภาวะของชุมชน ไม่เพียงเพราะขาดรายได้จากการขายทรัพยากร เพราะทรัพยากรเป็นอะไรที่มากกว่าเพียงแหล่งรายได้ ทรัพยากรเป็นเหมือน "แม่" ที่ได้ชีวิตผู้คน แม่ธรณี แม่ป่า แม่โพสพ

กระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นกระบวนการฟื้นฟูชีวิตได้ "แม่" เพื่อแม่จะได้ให้ชีวิตแก่ "ลูก" คือผู้คน สัตว์ ต้นไม้ สิ่งมีชีวิต อากาศ สิ่งแวดล้อมโดยรวม

กรณีของเกาะยาวน้อยซึ่งชาวบ้านมีชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยทะเลเป็นแหล่งอาหารและรายได้ ได้อาศัยพลังทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นชาวมุสลิมและทุนทางสังคมที่มีอยู่เพื่อหาทางฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมลงไปเพราะการประมงสมัยใหม่ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการค้า จึงมีเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างอวนลาก อวนรุน ซึ่งแม้ว่าเขตนั้นจะเป็นเขตอนุรักษ์ แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคสำหรับคนที่อำนาจอิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคม

ชาวเกาะยาวเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ ทำความเข้าใจกับปัญหา ความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้น หาสาเหตุและร่วมกันหาทางป้องกันมิให้ สถานการณ์เลวร้ายลงไปกว่าเดิม และให้ค่อยๆ พื้นขึ้นเมก รวมทั้ง เป็นชมรมเล็กๆ แล้วค่อยๆ ขยายเป็นเครือข่ายระดับท้องถิ่น ไป ถึงระดับจังหวัด ระดับพื้นที่ ระดับภาคถึง 13 จังหวัดภาคใต้แสดงให้เห็นว่า พลังของชุมชนยังมีอยู่ แต่ต้องมาจากฐานความรู้และฐาน ความสัมพันธ์เครือข่าย

เครือข่ายเหล่านี้ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลน หญ้าทะเล แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ก่อให้เกิด "ทะเลชุมชน" เช่นเดียวกับ "ป่าชุมชน" ในเวลาเดียวกันก็ช่วยกันสร้างเศรษฐกิจชุมชน ให้เข้มแข็งแบบยั่งยืน ไม่พึ่งพาทรัพยากรอย่างเดียว แต่อาศัยการจัดการชีวิตของชุมชนแบบผสมผสาน ทำกินเองใช้เองให้มากขึ้น ลด รายจ่ายลงไป

กรณีของเกาะยาวน้อย องค์การพัฒนาเอกชน (มูลนิธิธิดาสา สมัครเพื่อสังคม) มีบทบาทสำคัญในการประสานการเรียนรู้ รวมทั้ง เชื่อมโยงให้เกิดนวัตกรรมและเครือข่าย ในกรณีของต้นน้ำพะโต๊ะ ชุมพร หน่วยงานราชการอย่างหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ มีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะมีบุคลากรอย่างคุณพงศ์กา ชูแถม ที่ทำงาน ด้วยชีวิตจิตใจ รักและเข้าใจสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเห็นความสำคัญของ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ สร้างการเรียนรู้เพื่อให้ "คนอยู่ - ป่ายัง"

อย่างไรก็ดี กรณีของพะโต๊ะจะเป็นรูปแบบในการอบคิดเก่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยมีหน่วยงานราชการเป็นแกนนำ ซึ่งหากมีคนตื่นแก่งอย่างอุตพงษ์ฯ ชูแฉม ก็ดีไป แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเช่นนั้น จำนวนบุคลากรและงบประมาณที่ใช้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนการที่คนดังกล่าวจึงไม่มีประสิทธิภาพ (cost-effective) เพราะหากมีประสิทธิภาพจริง คงไม่เกิดปัญหาและความขัดแย้งเรื่องการ "บุกรุกป่า" หรือการ "แย่งชิงทรัพยากร" อย่างที่เกิดขึ้นทั่วประเทศในขณะนี้

วิธีการของอุตพงษ์ฯ ชูแฉม ก็เริ่มจากการเรียนรู้ การทำความเข้าใจในชุมชน การจัดการเรียนรู้ให้เด็ก เยาวชน ซึ่งเป็นการจัดการที่ดี ปัญหาอยู่ที่ว่า ถ้าหากวันหนึ่งอุตพงษ์ฯ ชูแฉมไม่อยู่ จะโดยสาเหตุอะไรก็ได้ จะเกิดอะไรขึ้น แนวทางในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำจะยั่งยืนหรือไม่

ประเด็นดังกล่าวคงไม่น่าเป็นห่วงเท่าไรสำหรับการมีพื้นที่ที่แนวเขาชะแมงและใกล้เคียง เพราะที่ไม่มีจัดการการเรียนรู้โดยชุมชน ซึ่งจากสำนึกเล็กๆ ของการอนุรักษ์ป่า และกิจกรรมเล็กๆ ไม่ก็กิจกรรมกลายเป็นสำนึกของชุมชนและเครือข่าย และเกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมา

มากมาย เหล่านี้เป็นผลของความคิดสร้างสรรค์ การคิดนอกกรอบของ
ผู้นำ ของเด็กเยาวชน ที่ยังอยู่ใกล้ธรรมชาติ ยิ่งช่วยกันฟื้นฟูอนุรักษ์
ก็ยิ่งพบว่า ธรรมชาติเป็น “แม่” ที่ให้ชีวิต ให้ความคิดสร้างสรรค์ ที่
ออกมาจากพลังอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ จากจิตใจที่ไร้ติงสาและ
จินตนาการอันไม่รู้จบของเด็กๆ

การเรียนรู้เริ่มจากการเดินป่าไปสู่ค่ายเยาวชน จากค่าย “สถาน
ผืนป่าสาวย” ไปสู่ค่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น เรียนรู้ “เรื่องเก่าที่บ้านเกิด”
ไปสู่โครงการและกิจการมออีกมากมาย เช่น “กินแผ่นดิน สร้างถิ่นอาหาร
ช้าง” โครงการทางช้างผ่าน ไปถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างออม
ทรัพย์วันละบาท โดยทั้งหมดสัมพันธ์กับการเรียนรู้ ทั้งในระบบ
โรงเรียน และที่ “โรงเรียน-โรงเรียน” อันเป็นการเรียนนอกระบบ เรียน
จากชีวิตจริง เรียนกับธรรมชาติ

พลังความรู้อย่างเดียวกันไม่เพียงพอ พลังของกลุ่มอนุรักษ์ฯ
จะมาจากเครือข่ายชุมชน โดยเฉพาะเครือข่าย 12 ตำบล ที่เชื่อมโยง
เรื่องการอนุรักษ์ฯจะเข้ามาเข้ากับวิถีชุมชน เรื่องเศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรม เน้นการเรียนรู้ และการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน
เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนไม่เพียงแต่ของตนเอง แต่ของเขา
ชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งชีวิตของชุมชน

วิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเองเป็นวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเอง

เช่นเดียวกับการนิคมของแม่น้ำสงคราม ซึ่งมีความยาวถึง 420 กิโลเมตร จากต้นกำเนิดแถบภูพานไหลผ่านหลายจังหวัดอย่างอุตรดิตถ์ หนองคาย สกลนคร นครพนม มีสายน้ำย่อยๆ ที่ไหลรวมลงไปในแม่น้ำแห่งนี้ถึง 80 สาย ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

แม่น้ำสงครามให้ชีวิตแก่ผู้คนนับล้านมานานหลายร้อยหลายพันปี ให้น้ำ ให้อาหาร ให้ผลิตผลอื่นๆ นับไม่ถ้วนที่เป็นปัจจัยสี่เพื่อการยังชีพ รวมทั้งเป็นแหล่งรายได้ในวันนี้สำหรับคนจำนวนมาก มีความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ให้อาณาเขตป่าแกม ให้อาณาเขตพันธุ์ ให้อาณาเขตที่อุดมไปด้วยอาหาร สมุนไพร ไม้ใหญ่เล็ก

ที่สำคัญ คือ แม่น้ำสงครามให้ปลาที่มีคุณภาพและรสชาติดีที่สุดในภาคอีสานก็ว่าได้ ผู้เชี่ยวชาญถือว่า แม่น้ำสงครามและแม่น้ำชีมีปลาที่อร่อยที่สุด วันหนึ่งแม่น้ำชีเน่าและเสียความสมบูรณ์ไปมาก เหลือเพียงแม่น้ำสงครามเท่านั้น

แม่น้ำสงครามมีปลาเนื้ออ่อนที่ขึ้นชื่อ ปลาที่มาจากแม่น้ำโขงที่ทวนกระแสน้ำขึ้นไปตามลำน้ำจำนวนมากมายืนในฤดูฝนจนเหลือกิน ทำเป็นปลาร้าปลาส้มปลาเค็มไว้กินไว้ขาย กลายเป็นความรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปอาหารที่สืบทอดกันมายาวนาน เป็นแหล่งปลาร้าอร่อยที่ขึ้น

ชื่อที่สุตของคนอีสาน ผู้ซึ่งไม่ได้กินปลาเพียงเพื่อไม่ให้อดตาย แต่ถึงหาอาหารที่กินแล้ว "แซบ-นัว" ภาษาที่บ่งบอกถึง "สุนทริยรส" ที่ให้คุณค่าแก่ชีวิตที่มิได้มีแค่ "ท้อง" แต่เพียงอย่างเดียว แต่ความพึงพอใจความสุขในการกิน ซึ่งก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของ "สุขภาวะ" ชุมชน

ข) การจัดการชุมชน

ชีวิตของผู้คนในอดีตจะเรียกว่าไม่มีการจัดการอะไรเลยก็อาจจะว่าได้ แม้ว่าจริงๆ แล้วมีการจัดการอยู่ในตัวที่สืบทอดกันมาจนเป็น "วิถีชุมชน" มีหลักปฏิบัติ มีระเบียบแบบแผน มีกฎมีเกณฑ์ มี "ผี" มี "ขวัญ" ที่เชื่อมโยงทุกอย่างเข้าด้วยกันเป็นจารีต เป็นประเพณี

การจัดการชุมชนในอดีตมาจากความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดและถ่ายทอดกันมาช้านาน มีการปรับเปลี่ยนบ้างแต่เกิดขึ้นช้าๆ จนคนไม่ค่อยรู้สึก เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ทรัพยากรน้อยลงเพราะถูกนำไปขายหรือใช้เป็นปัจจัยการผลิตเชิงพาณิชย์ คนก็อยู่ในภาวะที่ขาดแคลน ภาวะการณ์เช่นนี้ชุมชนส่วนใหญ่ "มีเงิน" และ "สิ้นสน" จนไม่อาจปรับตัวและจัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดการชุมชนได้ เมื่อพึ่งพาอาศัยทรัพยากรท้องถิ่นไม่ได้ ขายของหากินไม่ได้ ก็หันไปขายแรงงาน พ่อแม่ก็ไปทาง ลูกไปทาง ชุมชนอ่อนแอลง

คนส่วนหนึ่งอพยพเข้าไปอยู่ในเมือง ด้วยความหวังว่าจะมีรายได้มากกว่าอยู่หมู่บ้าน รายได้จากกรับจ้าง การขายของ เหมือนชุมชน

เกษตรวิชมทางรถไฟ ทำพระ ขอนแก่น ซึ่งที่นี้ยังกึ่งเมืองกึ่งชนบท ยังพอมีที่ดินบ้างเล็กน้อย แม้จะไม่มากนักไม่ว่าจะเหมือนในหมู่บ้านเดิม แต่เมื่อได้เรียนรู้และหาวิธีการจัดการใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเมืองก็ทำให้พวกเขาสามารถขายได้มากกว่าเพียงแค่การไปรับจ้าง หรือไปซื้อวัตถุดิบจากที่ดิน เอาจมาแปรรูป ได้กำไรเป็นค่าแรงเท่านั้น ดังกรณีการปลูกดอกไม้เน่ามาเป็นพวงมาลัย สร้างรายได้มากกว่าไปซื้อดอกไม้มาจากตลาด

ที่ดินหนึ่งงานสองงานอาจจะเล็ก แต่ถ้าจัดการเป็นก็สามารถปลูกผัก ไม้ดอก เลี้ยงสัตว์ ทำอะไรที่แตกต่างจากคนอื่น เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ ใช้น้ำชีวภาพในการผลิต ทำให้ได้รสชาติดีและสุขภาพดีด้วย มีรายได้แม้ใช้ปัญหาหนี้สินและก่อร่างสร้างตัวได้

แต่กว่าชาวบ้านจะปรับตัวมาได้ถึงจุดนี้ก็ถือว่าเป็นเรื่องง่าย ๆ เพราะการออกจากหมู่บ้านในชนบทเข้ามาอยู่ในเมืองเป็นเรื่องใหญ่ เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ถนัดมือเป็นหลังมือ ถ้าหากไม่มีใครช่วยเหลือก็ต้องผ่านบทเรียน ผ่านความล้มเหลวและความเจ็บปวดมากกว่านี้ ดีที่ได้สมาคมพัฒนาประชากรให้ความช่วยเหลือ ประสานการเรียนรู้ ประสานแหล่งทุนสำหรับการกู้เงิน (ช.ก.ส.) และทำให้กู้ได้แม้ไม่มี "สินทรัพย์" ที่มีเอกสารสิทธิ์ ทำให้พวกเขามีปัจจัยพื้นฐานอย่างน้ำ ไฟ และสภาพแวดล้อมที่ไม่เลวร้ายเกินไปนัก

ย้อนกลับไปหมู่บ้านในชนบทเองก็มีความพยายามจัดการตนเองที่ออกจากกรอบเดิม อย่างกรณีของ อบต. เมืองเป็ลือย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสามารถจัดการงบประมาณแนวใหม่ ที่ไม่ได้ "แบ่งกัน" ใช้เป็นหมู่บ้านของใครของมันเหมือนที่ต่างๆ กัน หากแต่เอาทั้งตำบลเป็นตัวตั้ง แล้วมาดูว่ามีปัญหาอะไรที่สัมพันธ์กันหมด ถนนคืออะไรที่ชัดเจนกว่าเพื่อน เพราะถนนเชื่อมโยงหมู่บ้านต่างๆ ปัญหาก็คือ มีการจัดสรรงบประมาณแบบเบียดหัวแตกไปทำหลายๆ เรื่อง เรื่องละเล็กน้อย สร้างถนนก็ปีละนิดปีละหน่อย หมู่บ้านบ้าง หมู่ที่บ้าง และชุมชนเองก็ถือว่าเป็นหน้ทักของ อบต. และงบประมาณของอบต. ตนเองไม่ต้องทำอะไร

ปลัด อบต. ที่นี้ปรับบทบาทของตนเองได้ดี ไม่ได้ทำตัวเป็น "เจ้าคนนายคน" หรือตัวแทนของอำนาจ เป็นข้าราชการแบบประเพณี แต่ทำหน้าที่เป็นคนเชื่อมประสานให้เกิดการเรียนรู้ (facilitator) ทำให้เกิดนวัตกรรม (catalyst) และทำให้เกิดเครือข่าย (networker)

การดำเนินงานเช่นนี้ก่อให้เกิด "ประชาสังคม" ที่เข้มแข็ง ไม่กดดันให้ อบต. ที่มีความคิดแบบเก่าๆ เห็นด้วย ยอมให้มีการจัดการงบประมาณแบบใหม่ เพราะล้าหลังปลัด อบต. เองคงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงกรอบเดิมได้

กระบวนการดำเนินงานมีถูก "หลักวิชา" ที่ว่าด้วยการเริ่มต้นด้วยการตั้งเป้าประสงค์ร่วมกัน (purpose) ไปสู่การเรียนรู้ มีหลักการร่วมกัน (principle) การมีส่วนร่วมของชุมชน (participation) และการแบ่งบทบาทหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (organization)

บทเรียนครั้งนี้ น่าจะช่วยให้มีพลังทางปัญญาในการดำเนินการกับประเด็นอื่นๆ ปัญหาอื่นๆ เช่น เรื่องสุขภาพ เรื่องทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ปัญหาหนี้สิน การทำมาหากิน ซึ่งล้วนแต่เชื่อมโยงกัน ไม่อาจแยกได้ ด้วยวิถีชีวิตวิธีการแยกส่วนอย่างที่ทำๆ กัน

หรืออย่างที่ชวนให้ตั้งคำถามกับการดำเนินงานจัดการชุมชนที่บ้านหนองหนอง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระธรรมฐิติญาณเป็นผู้ให้การสนับสนุน ที่มีเลียนแบบการดำเนินงานของรัฐบาลและราชการที่มีกระทรวงต่างๆ มีรัฐมนตรีและผู้เกี่ยวข้องรับผิดชอบงาน ซึ่งก็ก่อให้เกิดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ไม่น้อย ที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชน แต่ก็ไม่ชัดเจนว่า แนวทางดังกล่าวซึ่งรัฐบาลเองก็เห็นว่าเป็นปัญหาและอุปสรรค เพราะแยกส่วน จึงกำลังปฏิรูประบบราชการ ให้มีการทำงานแบบบูรณาการมากขึ้น ไม่ทราบว่าบ้านหนองหนองจะทำอะไรเพื่อให้งานต่างๆ เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เป็นเรื่องๆ อย่างๆ ทำอย่างไรให้เกิดการเชื่อมโยงโครงการต่างๆ ให้สัมพันธ์กันแบบเกือกลมกัน ไม่ใช่แยกกัน

นี่เป็นประเด็นและปัญหาเดียวกันที่ชุมชนคงต้องหาทางตอบ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก หรือที่ชุมชนจันเสน นครสวรรค์ ซึ่งมีความพยายามจัดการชุมชนโดยการทำ "โครงการ" จำนวนมาก ข้อจำกัดของโครงการเหล่านี้ คือ มองไม่เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างกิจกรรมต่างๆ ความสัมพันธ์ที่ว่าจะเชื่อมกันจนเป็นระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งสามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยตัวของมันเอง โดยไม่ได้พึ่งพาอาศัยความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนจากภายนอกแบบแทบจะขึ้นต่อการสนับสนุนเหล่านั้น คล้ายกับไม้ในกระถางที่ถ้าเรารดน้ำก็สดชื่น ไม้คดก็เหี่ยวเฉาหรือตาย

ความยั่งยืนของการจัดการชุมชนที่เห็นจากชุมชนต่างๆ ทั้งประเทศที่เป็น "ต้นแบบ" มาจากฐานความรู้ การเรียนรู้ และการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ให้สัมพันธ์และเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดการผลึกพลัง (synergy) ที่ก่อให้เกิดผลทวีคูณ ไม่ใช่แค่ผลบวกเท่านั้น

ประเด็นที่ไม่ชัดเจนในชุมชนจำนวนมาก คือ การเรียนรู้ ซึ่งที่ผ่านมาไม่ค่อยมีการจัดการที่มาจากชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่คนอื่นองค์กรอื่นเป็นคนกำหนด เป็นคนจัดการ การเรียนรู้จึงมักเป็นอะไรที่ไม่ต่อเนื่องหรือกลมกลืนกับชีวิตของชุมชน ซึ่งไม่ค่อยมีแบบมีแผนในบุคคลที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปนี้ มีการเรียนแบบตามบุญตามกรรม ใครจัดฝึกอบรม ใครเชิญ ใครจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงก็ไป

ชุมชนที่มีโครงการมากมายจำนวนมากเกิดจากการส่งเสริมของ "คนนอก" หรือ องค์กรของรัฐหรือเอกชน จนเกิดการพึ่งพิงขึ้นอีกแบบหนึ่ง หรือไม่เช่นนั้นก็มีคนมีผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างชุมชนกับภายนอก จนชุมชนนั้นขึ้นต่อบุคคลคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนไป "หาโครงการ" มาให้ชุมชนของตนเอง ถ้าหากผู้นำชุมชนเป็นคนเชื้อสายสุจริต โปร่งใสตรวจสอบได้ และชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มและดำเนินการก็ไม่ต่างอะไร แต่ส่วนใหญ่ก็มีปัญหาและมีคำถามเกิดขึ้นไม่น้อย ดังกรณีบ้านสระคูณ ซึ่งมีผู้นำที่มีชื่อเสียง และทำหน้าที่เป็น "คนกลาง" ระหว่างชุมชนกับ "ภายนอก" มีโครงการเกิดขึ้นมากมาย แต่มีคำถามเรื่อง "ธรรมาภิบาล" ซึ่งหากว่า ผู้นำที่ทำตัวเป็น "ผีบุญ" บุคใหม่หายไป ชุมชนก็ทำอะไรไม่เป็น และคงต้องรอให้ "ผีบุญ" คนใหม่แสดงตัวออกมามีผู้นำชุมชนไปสู่สิ่งคมพระศรีอริยวิย สิ่งคมในอุดมคติ หรือที่เราเรียกกันวันนี้ว่า "วิสัยทัศน์" (vision)

ประเด็นใหญ่ที่เป็นข้อจำกัดของการจัดการชุมชนวันนี้จึงเป็นเรื่องการสร้าง "ระบบ" ซึ่งจะเป็นหลักประกันความยั่งยืนของโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เชื่อมโยง สานต่อ เกื้อกูลกัน และดำเนินหรือขับเคลื่อนไปด้วยตัวเองได้ มีผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องมากมาย คนหนึ่งตายก็ไม่กระทบทั้งระบบ

ระบบที่ดีมีประสิทธิภาพน่าจะเป็นอะไรที่คนคลองเปียง
อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่มีกลุ่มออมทรัพย์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย
ที่บอกว่า “ระบบดีทำให้คนง่ำมิดได้ยาก ทำถูกได้ง่าย” ระบบดีไม่ได้
ขึ้นอยู่กับผู้นำคนเดียว แต่ขึ้นอยู่กับองค์กรประกอบต่างๆ ที่ชุมชนร่วม
กันคิด ร่วมกันง่ำ ร่วมกันรับผิดชอบ

ค. เครือข่าย ความสัมพันธ์

ในอดีต ผู้คนอยู่กันเป็นชุมชน เป็นกลุ่ม เป็นเครือข่าย ช่วย
เหลือเกื้อกูลกัน พี่พวาค้ำค้ำกัน ทำให้อยู่รอดจากปัญหาต่างๆ ซึ่งมี
มากมาย มีการลงแขก มีการไปมาหาสู่ มีเกลือ มีเสียว มีญาติทาง
สายเลือด ญาติทางวัฒนธรรม วันนี่ที่สังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นชุมชน
ส่วนหนึ่งถูกกำหนดจากการอยู่ร่วมกันมายาวนาน อีกส่วนหนึ่งถูก
กำหนดโดยรูปแบบการปกครอง มีหมู่ ๑ หมู่ ๒ มีตำบล อำเภอ จังหวัด
ซึ่งก็ไม่ได้แปลว่ามี “ชุมชน” และ “เครือข่าย” เสมอไป ผู้คนตื่นรน
ทำมาหากินจนไม่มีเวลาให้กันและกันเหมือนเมื่อก่อน ต่างคนต่างอยู่
ต่างคนต่างไป คนละทิศ คนละทาง

คนจำนวนหนึ่งซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง มีวิถีการผลิตคล้ายกัน มี
ปัญหาเหมือนกัน และอะไรอีกหลายๆ ร่วมกันจึงเริ่มสร้างเครือ
ข่ายอย่างกรณีเครือข่ายคนปลูกข้าวในลุ่มน้ำโงง อุบลราชธานี ซึ่งแม้
ว่าจะใช้คำว่า “เครือข่าย” ที่หมายถึงเครือข่าย การสร้างความสัมพันธ์

และความร่วมมือในการจัดการผลผลิต การแปรรูป การตลาดร่วมกัน แต่ที่เริ่มมองเห็นการร่วมมือกันในการดำเนินกิจการอื่นๆ ซึ่งเชื่อมโยงกันหมด

จุดเริ่มต้นของเครือข่ายเป็นเรื่องการจัดการข้าว เห็นว่าชาวนาไม่ค่อยกำหนดราคาข้าวเองได้ เริ่มรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปข้าวเพราะคิดว่าจะดีกว่ากำหนดราคาข้าวได้เพราะมีโรงสี แต่ไม่นานก็พบว่า การทำโรงสีไม่ได้แก้ปัญหาราคาส่งไป ประเด็นสำคัญของเครือข่ายจึงเป็นการเรียนรู้ และค่อยๆ นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง เรียนรู้เพื่อทำเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เรียนรู้เพื่อรวย ไม่ใช่เรียนรู้เพื่อทำธุรกิจ แต่เรียนรู้เพื่อให้อยู่อย่างพอเพียง เป็นโรงเรียนชาวนา ไม่ใช่สถาบันการเรียนรู้เพื่อการประกอบธุรกิจ

จุดเด่นของโรงเรียนชาวนา คือ การพัฒนาหลักสูตรที่มีหลักการ มีข้อมูล มีระเบียบวิธีการที่เป็นวิชาการ มีขั้นมีตอน มีการวัดผลชัดเจน มีการสรุปบทเรียนและปรับตัวเสมอ และมีการขยายผลไปสู่การค้าเดินกิจการอื่นๆ เป็นการประกอบการเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ไม่ใช่เพื่อ "รวย" แต่เพื่อ "รอด" มากกว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างนี้ก็นำมาทำการทำเกษตรอินทรีย์ โรงงานปุ๋ย หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ดูภายนอกอาจจะคล้ายธุรกิจ

ทั้งหมดเป็นการจัดการเพื่อให้เกิดรายได้ให้ได้อย่างพอเพียง มีการเรียนรู้โดยอาศัยวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมืออันหนึ่ง แบ่งปันข้อมูลข่าวสารให้กัน แม้ว่ากระบวนการเหล่านี้อาจจะมีปัญหาและยังต้องพึ่งพาอาศัยทุนจากภายนอกไม่น้อย แต่ถ้าชุมชนหลวมตัวไปทำธุรกิจที่ตนเองไม่ถนัดก็คงไม่พ้นปัญหาเดิมๆ และถ้าหากไม่คิดจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น โครงการต่างๆ ไม่นานก็อาจเกิดปัญหา เพราะเป็นโครงการเดี่ยวๆ ไม่มีโครงการหรือกิจกรรมอื่นๆ ช่วยเกื้อกูลหรือค้ำชูให้รอดได้ ที่สำคัญ คือการบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งดูเสมือนว่าขยายไปหลายชุมชนหมู่บ้าน ถ้าเครือข่ายไม่เชื่อมโยงกันด้วยแนวคิดเดียวกัน คือ การสร้างเศรษฐกิจพอเพียง ก็อาจเกิดปัญหาความขัดแย้งผลประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ได้

การสร้างเครือข่ายหลายๆ ระดับวันนี้กำลังเป็นเงื่อนไขสำคัญเพื่อประกันความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน และความยั่งยืนของกิจกรรมต่างๆ ดังกรณีเครือข่ายเกษตรผสมผสานที่นครพนมและอีก 6 จังหวัดในภาคอีสานที่เริ่มก่อตัวจากการเรียนรู้ร่วมกันในการทำเกษตรผสมผสาน โดยการสนับสนุนทางวิชาการของโครงการไทย-เบลเยียม ซึ่งทำให้การทำเกษตรผสมผสานมีหลักวิชาการมากขึ้น รวมทั้งการไปเรียนรู้ในโครงการ "สังคมชีวิต" ของ ช.ก.ส. ร่วมกันสันคือโลก ทำให้ได้หลักคิดและแนวปฏิบัติที่มีหลักการในการดำเนินชีวิต

สิ่งที่เครือข่ายนี้ได้เรียนรู้ร่วมกัน คือหลักคิดและวิธีการในการบริหารจัดการตนเอง เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในครอบครัว รวมถึงเป็นกลุ่มเพื่อให้พึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มและในเครือข่าย และถ้าหากสามารถเอาส่วนเกินออกสู่ตลาดได้ก็ทำ แต่ไม่ได้มุ่งหวังให้เป็นกิจกรรมหลัก

การเรียนรู้ที่มีผู้ช่วยประสานงานอย่าง อ.ก.ส. ทำให้ขยายกิจกรรมต่างๆ ออกไปกว้างขวางขึ้น กลายเป็น “คลังสตอร์วิสาหกิจชุมชน” หรือชุดกิจกรรมที่สัมพันธ์กัน เกือบทุกด้านในวิถีของเศรษฐกิจชุมชน เช่น โรงงานปุ๋ยอินทรีย์ โรงงานอาหารสัตว์ น้ำหมักชีวภาพ การผลิตสิ่งของใช้ในครัวเรือน (สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาล้างผ้า)

ความสำคัญของเครือข่ายนี้คือการเน้นการเรียนรู้ มีการ “วิจัย” จากการทำจริง เช่นการวิจัยเรื่องการปลูกข้าวโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มีการสำรวจค่าใช้จ่าย รายรับ รายจ่ายเมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง มีการประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยที่มีแบบมีแผน ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่ไม่ใช่ในตำรา แต่มาจากชีวิตจริง การปฏิบัติจริง เป็นงานวิจัยที่มีพลัง มีผลต่อการปฏิบัติของชุมชนและเครือข่าย ซึ่งสัมพันธ์กันด้วยใจ ด้วยความตั้งใจเรียนรู้ร่วมกัน และเชื่อมั่นว่า ความรู้ที่ได้ได้พลังให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

เครือข่ายนครพนมและอีก ๖ จังหวัดในภาคอีสานเป็นเครือข่ายของคน 66 กลุ่ม สมาชิกพันกว่าคน มีคนประสานงานให้เกิดการแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนเรียนรู้และพบกันทุกเดือน เป็นเครือข่ายหลวมๆ ที่สัมพันธ์กัน
เพื่อการเรียนรู้เป็นหลัก แต่เน้นที่การพึ่งตนเองของครอบครัว โดยให้
กลุ่มเป็นที่พึ่งพาศาศัยกัน

ยังมีเครือข่ายอื่นๆ อีกมากมายในสังคมที่เกิดขึ้นด้วยการจัด
ตั้งจัดการ เพื่อให้ผู้คนได้พึ่งพาศาศัยกัน แต่เครือข่ายจำนวนมากก็ไม่
ได้มีอะไรสร้างสรรค์ใหม่ๆ มีแต่รูปแบบเดิมๆ สำเร็จรูปเป็นส่วนใหญ่
แต่ที่กระฉิบ ชมรมผู้สูงอายุที่เน้นพยายามคิดหาอะไรใหม่ๆ นำเงินทอง
ทุนที่ได้มอบไปซื้อสวนป่าส้ม ฟังดูเผินๆ ก็คงคิดว่าเป็นการซื้อเพื่อให้เกิด
ผล เอาการรายได้กำไรมาจัดกิจกรรม จะได้ยั่งยืน แต่ความจริงเป็นอะไร
ที่มากกว่านั้น

สวนป่าส้มที่ซื้อมาในนามของชมรมผู้สูงอายุยากให้เป็นศูนย์
การเรียนรู้ ศูนย์รวมกิจกรรมของสมาชิก เป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปูปลูก
พืชสมุนไพรและอื่นๆ ไปพร้อมกัน ซึ่งถ้าหากว่าเกิดขึ้นได้จริงก็น่า
จะเป็นต้นแบบหนึ่งของโครงการสวัสดิการผู้สูงอายุ ที่ได้เงินไปแล้วจะ
ไม่หมดไป แต่เกิดดอกออกผลที่ไม่เป็นแค่เพียงเงิน แต่เป็นเครื่องมือ
หรือกลไกในการเรียนรู้และทำกิจกรรมอื่นๆ ที่ต่อเนื่องกับกิจกรรมแรก
ที่ลงไป

เครือข่ายมีความหมายหลากหลาย แม้แต่ในชุมชนหนึ่งก็เกิด
เครือข่ายได้ อยู่ที่ว่า เครือข่ายนั้นทำอะไรที่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตได้

จริงและยังยื่นหรือไม่มีกลุ่มเล็กๆ ในชุมชนรวมตัวกันเป็นเครือข่ายใน
 กรอบหมู่บ้านทำกิจกรรมอย่างกลุ่มออมทรัพย์ที่ตนเองเห็นว่า จังหวัด
 ร้อยเอ็ด ทำให้ผลการดำเนินงานวิ่งไปสู่หลัก 10 ล้านได้ในเวลาไม่กี่ปี
 โดยไม่มีระบบเศรษฐกิจชุมชนรองรับ เป็นการบริหารจัดการ "เงิน" เท่านั้น
 นำเป็นห่วง เพราะเป็นการหมุนเงินที่คนทั่วไปจ่ายดอกเบี้ย คนที่เอา
 เงินไปออมและเอาไปฝากก็ได้ดอกเบี้ยสูงกว่าที่ธนาคารให้ในวันหนึ่ง
 นัก เป็นแรงจูงใจให้คนเอาเงินไปฝากสูงมากเพื่อหวังดอกเบี้ย และ
 ทำให้เกิดการกู้เงินไปทำอะไรก็ได้บอกในรายงานชัดเจน ไม่ทราบว่าจะ
 เอาไปทำอะไรที่ต้องใช้เงินส่งงวดดอกเบี้ยอะไร และไม่ทราบว่า
 คนทั่วไปปล่อยกู้ต่อโดยเรียกเก็บดอกเบี้ยแพงๆ อีกเท่าไร

บทเรียนที่กำลังได้รับกันถ้วนหน้าในโครงการกองทุนหมู่บ้าน 1
 ล้านบาท บอกไว้ชัดเจนว่า ถ้าชุมชนไม่มีการเรียนรู้ ไม่มีระบบเศรษฐกิจ
 ของตนเองรองรับ เงินก็ไม่ก่อให้เกิดดอกออกผลที่เป็นการผลิตใน
 ชุมชน แต่กลายเป็นที่มือของหนี้สินที่ไม่เพียงแต่ ๑ ล้านบาท แต่หลาย
 ล้าน เพราะ 1 ล้านนั้นเป็นเพียงเงินคารวะเท่านั้น

"เงินทองของมากา ข้าวปลาสิของจริง" ที่หม่อมเจ้าสิทธิพรได้
 บอกไว้ไม่ใช่เรื่องต้อฝัน เห็นได้ทุกวันว่าการเอาเงินเป็นเป้าหมาย ทำให้
 คนล้มจมได้ง่ายๆ ชีวิตต้องมีสิ่งที่ดีกว่าเงินเป็นเป้าหมาย และให้เงิน
 เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งเพื่อการดำเนินชีวิต

ชุมชนที่อยู่ร่วมกันและสัมพันธ์กันด้วยใจ สัมพันธ์กันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำให้เกิดความสุขและความพอใจ เพราะอยู่ด้วยกันเหมือนพี่เหมือนน้อง ความสัมพันธ์ที่วันนี้มีให้เห็นไม่มากนัก แม้แต่ในครอบครัวเอง กรณีของน้องป๋อกับป๋อไพ จึงกลายเป็นอะไรที่ดูแปลกพิสดาร

ความสัมพันธ์หลานปู่ผู้นี้เป็นกรณีตัวอย่างของคนใช้ชีวิต ของความรักที่ยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป แต่ที่กรณีนี้กลายเป็นกรณีพิเศษก็เพราะความคิดสร้างสรรค์ของป๋อไพ ที่พยายามคิดค้นเครื่องเล่น เครื่องเรียน เครื่องมือให้หลานได้เรียนรู้ เรียนรู้ และสื่อสารสัมพันธ์กับโลกที่เขาเกิดมา โชคร้ายไม่สมบูรณ์ แต่อาศัยพลังทางปัญญาและพลังใจของปู่ ทำให้เขามีชีวิตอยู่ได้ไม่ด้อยไปกว่าคนอื่นฯ ที่มีครบ 32 ประการเลย

พลังทางปัญญาเป็นพลังสร้างสรรค์ที่ใช้ชีวิต เป็นพลังที่ไม่รู้จบ มีสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เพราะไม่ได้มาจากสมองอย่างเดียว แต่มาจากหัวใจ

คงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่โรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ ที่ใกล้ชิด กิติ ที่เกี่ยวข้องก็ตีชนชมผลงานของป๋อไพ ไม่ทราบว่าได้สรุปทเรียนอะไรบ้าง หรือได้แค่เพียงเขียนแบบผลิตภัณฑ์ที่ปู่ไพคิดขึ้น เอาไปแสดงหรือเอาไปใช้ต่อโดยไม่ได้คิดใหม่และสร้างสรรค์ใหม่

4. การเรียนรู้และการจัดการ

ถ้าชีวิตผู้คนจะมีสุขภาวะที่ดีกว่านี้ สังคมวันนี้ต้องการการเรียนรู้และมีการจัดการที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ใช่ปล่อยให้มันเป็นหน้าที่ของหมอจัดการสุขภาพ ครูจัดการการศึกษา ข้าราชการจัดการทรัพยากรและการพัฒนา ชาวบ้านและผู้คนในสังคมเป็นเพียงคนดูการแสดงบนเวทีเท่านั้น

การเรียนรู้ของคนในเมืองสามารถทำได้หลายรูปแบบ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะยังประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ดังกรณีของโครงการ "เครือข่ายแม่ลูกผูกพัน" การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ซึ่งคนส่วนใหญ่คงเห็นด้วยว่ามีคุณค่า แต่ในสังคมอย่างทุกวันนี้มีน้อยคนที่จะทำจนลูกอย่างเต็มที่เหมือนในอดีต เพราะเงื่อนไขการดำรงชีวิต การทำงานทำให้ไม่สามารถจัดการได้แม้ใจจะอยากก็ตาม รวมทั้งสาเหตุอื่นๆ

เครือข่ายนี้มีคุณค่าและความหมายที่ช่วยให้คนจำนวนหนึ่งได้มาเรียนรู้ร่วมกัน เอาประสบการณ์แลกเปลี่ยนกัน และมีกันประสานงานที่มีความรู้ความเข้าใจช่วยวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ทำให้เห็นทั้งศักยภาพและปัญหาอุปสรรคต่างๆ และร่วมกันหาทางแก้ไข เพื่อจะได้รณรงค์ให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมตนเองอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ความจริง ประเด็น "คนเมือง" ที่น่าสนใจและน่าจะทำให้คน

ร่วมกันเรียนรู้และพัฒนาความรู้ใหม่มีอีกมากมาย เครื่องช่วยแม่ลูก
ผูกพันน่าจะเป็นต้นแบบหรือตัวอย่างของเครื่องช่วยอีกมากมายที่น่า
จะเกิดในสังคมเมือง เพื่อให้คนมีสุขภาวะที่ดี เหมือนกับเครื่องช่วย
จส.100 และเครื่องช่วยผู้บกพร่องต่างๆ ทำอย่างไรจะมีหลากหลายรูป
แบบ หลากหลายประเด็น ที่ทำให้คนหลากหลายอาชีพ หลากหลาย
ความสนใจ หลากหลายปัญหา มี "เวที" ให้ร่วมแสดง เราจะได้ความ
รู้ใหม่ที่มีพลัง เพราะมาจากชีวิตจริง ประสบการณ์จริง ปัญหาและความ
ต้องการจริง

นี่เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยแบบหนึ่ง ที่เป็นส่วนหนึ่งของการ
ปฏิรูปการศึกษา เช่นเดียวกับการศึกษานอกโรงเรียน หรือในโรงเรียน
แต่ทำให้เป็นธรรมชาติเสียจนแยกไม่ออกว่าในหรือนอกหรือตาม
อัธยาศัย อย่างกรณีโรงเรียนเด็กรักป่าที่สุรินทร์ ที่สร้างเด็กมา 8-9 รุ่น
แล้ว ทำให้เด็กได้เรียนรู้จากธรรมชาติ จากป่า จากชีวิตจริง ได้สัมผัส
สัมพันธ์กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงรอบตัว ไม่ใช่เอาแต่ฟังสิ่งที่ครูสอนในห้อง
ท่องในหนังสือ แล้วเอาไปสอบ

โรงเรียนเด็กรักป่าเป็นโรงเรียน "ทางเลือก" ที่อาจจะไม่เกิดขึ้น
ในระบบ แต่คุณค่าและเนื้อหาที่โรงเรียนนี้ได้พัฒนาขึ้นมา น่าจะเป็น
ตัวอย่างและต้นแบบให้โรงเรียนต่างๆ ไม่ว่าในหรือนอกระบบหรือตาม
อัธยาศัยได้นำไปคิด ไปประยุกต์ ไปหารูปแบบที่เหมาะสมในประเด็น

เรื่องและสิ่งแวดล้อมของตนเอง พัฒนารูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสม

สิ่งที่โรงเรียนแห่งนี้อำนาจได้ดีและที่อื่นทำไม่ค่อยได้ คือการหลอมกระบวนการกับเป้าหมายให้เป็นเนื้อเดียวกัน ชีวิตกับการเรียนรู้ เนื้อหาและรูปแบบของเรื่องที่เรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนจนแยกไม่ออก ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้เด็ก "เข้าถึง" ความจริงของชีวิต ไม่ว่าจะป็นศิลปะละคร ดนตรี กวี สว่างฝันและจินตนาการของเด็กให้บรรจิดและไบยบินไปในโลกกว้างอย่างไมู้จักสิ้นสุด ดังที่ครูจิด ผู้ร่วมเรียนรู้และช่วยให้เกิดการเรียนรู้กับเด็กๆ บอกว่า

"ธรรมชาติสอนเราให้อื้ออาหาร"

"ศิลปะทำให้จิตใจอ่อนโยน มีจินตนาการ ทำให้เห็นความงามของศิลปะเป็นแรงบันดาลใจ

ได้วาด ได้คิด ได้เขียน ได้แสดงออกแหล่งที่มาของผลงาน

ได้มาจากธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งให้ผลงานและเมื่อนำผลงานมากำยทอด คนอื่นก็จะเห็นความสวยงามของธรรมชาติ

อยากเข้ามาสัมผัสสัมผัสเหมือนที่เขาได้วาด

มันเป็นกระบวนการเชื่อมโยงกันทั้งหมด"

"ธรรมชาติมันยิ่งใหญ่ เป็นทั้งพ่อทั้งแม่และครู

ที่พร้อมจะโอบอุ้มและสอนสิ่งมวลมนุษย์ไปในคราวเดียวกัน
 ผู้ที่สัมผัสรู้ในความหมายของธรรมชาติจะมีจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่
 ที่พร้อมเกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง"

การเรียนรู้ของครูและเด็กๆ ในโรงเรียนรักป่า สุรินทร์ อาจเกิดได้ในชุมชนวันนี้ถ้าหากมีเครื่องมือการเรียนรู้ที่เหมาะสม หรืออย่างน้อยมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ ที่จะฟื้นความสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนหมู่บ้านต่างๆ ที่ประสบปัญหาชะตากรรมเดียวกัน ดังกรณี "เครือข่ายชุมชนเข้มแข็งใบ้สะโนด" ที่อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ที่เริ่มจากการพยายามค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาและวิกฤตของสังคมและชุมชน โดยมี "หมออนามัย" บ้าง "ครู" บ้าง องค์การพัฒนาเอกชนบ้าง มาช่วยเป็นคนประสานให้เกิดการเรียนรู้ ให้เกิด "เวที" ที่เป็น "ประชาคม"

จาก "บ้านสามัคคี" ไปเป็นเครือข่ายไม้ก็หมู่บ้าน ขยายไป 28 หมู่บ้าน 6 ตำบล และมีศูนย์เรียนรู้ที่ชื่อว่า "ศูนย์ห้วยแล้ง" เป็นที่พบปะเรียนรู้ร่วมกัน แม้ว่าวันนี้จะยังไม่มียะไรที่ชัดเจนออกมาเป็นระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น ยังไม่เว้น "ผล" ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน ถ้าหากว่าศูนย์การเรียนรู้มีความสำคัญ เป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้จริง ไม่

นานคงได้เห็นกิจกรรมดีๆ เกิดขึ้น นอกจากว่า การเรียนรู้และเครือข่ายที่เกิดจะยังไม่ลงตัว หรือยังไม่มีฐานความรู้เพียงพอเพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมหลากหลายและเชื่อมโยงเป็นระบบ มีพลังและลดความรุนแรงของปัญหาและวิกฤตลงได้

ปัญหาวันนี้จึงเป็นเรื่องการพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ ให้เป็นเครื่องมือที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเอง อย่างกรณีของหมู่บ้านตำบลต่างๆ กว่าพันตำบลทั่วประเทศวันนี้ที่ทำได้ทำ “แบกแม่บ่ทชุมชน” ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนศึกษาศักยภาพของตนเอง ทุนของตนเอง ทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา รวมทั้งปัญหาของชุมชน เพื่อนำทั้งหมดมาวิเคราะห์และหาทางออกด้วยตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเอง

หัวใจของกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวที่เรียกกันว่า “ประชาพิจัย” คือ การที่ชาวบ้านร่วมกันวิจัยด้วยตนเอง เพื่อตนเอง สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิคิดแบบพึ่งพา และรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก

กระบวนการเรียนรู้นี้ทำให้ชุมชนไปสืบค้นหา “ทุนทรัพย์” ของตนเอง อย่างป่าดงใหญ่กว่า 25,000 ไร่ มีตำบลหนึ่งชื่อสร้างถ่อน้อย มีอยู่ 13 หมู่บ้าน ตั้งอยู่รอบๆ ป่าแห่งนี้ในเขตอำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ป่าแห่งนี้เป็นที่ป่าดิบ ป่าเบญจพรรณ ป่าโคกเต็งรัง

และป่าทุ่งป่าทาม มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง เป็นแหล่งอาหารและ
ปัจจัยสี่ของชุมชน เป็นที่มาของความอุดมสมบูรณ์อื่นๆ ทั้งดิน น้ำ และ
ความหลากหลายทางชีวภาพต่างๆ

การเรียนรู้ท่ามกลางชุมชนทำให้ชาวบ้านตำบลนี้ได้สืบค้น
หาทรัพยากรในป่า รวมทั้งอื่นๆ ในธรรมชาติรอบตัว พบความ
มหัศจรรย์ของป่าและสิ่งแวดล้อมที่วันหนึ่งเคยเสื่อมโทรมเพราะถูกไถ
เป็นที่ปลูกปอปลูกมันจนหมดสภาพ วันดีคืนดีก็ฟื้นคืนสภาพด้วยตัว
ของมันเอง การค้นพบ “ทุน” และค้นพบสภาพที่แท้จริงของการดำเนิน
ชีวิต รายรับรายจ่ายหนี้สิน ทำให้ชุมชนเริ่มจัดการชีวิตของตนเองใหม่
จัดทำแผนชีวิตซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ถ้าจะมีก็เป็นคนอื่นที่มาจัดการจัด
ทำให้ ชาวบ้านไม่เคยทำเอง

การจัดการสิ่งที่ตนเองกินใช้ประจำวัน อย่างข้าว ปลา อาหาร
สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ย ทำให้สามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ แก้ไขปัญหา
หนี้สินได้จริง การสำรวจทรัพยากรป่า ทำให้พวกเขาเห็นคุณค่าของ
ป่ามากยิ่งขึ้น และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่ามากกว่าเดิม เพราะ
ถ้าหากไม่มีป่า ก็ไม่มีแหล่งอาหารซึ่งมีมูลค่าประมาณมิได้ และพวกเขา
ก็คงต้องไปซื้อทุกอย่างจากตลาด

แผนชีวิตเกิดจากการที่ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชีวิตของตนเอง
ใหม่ ไม่ใช่ปล่อยให้คนอื่นจัดการให้ กำหนดไว้ ส่งการให้ทำไม่เน้นลิต

นี้ ตั้งแต่เกิดตั้งแต่ปี 2504 ที่ผู้ใหญ่ตีตีกองประชุม เมื่อล้มเหลวขาดทุนก็เป็นชาวบ้าน คนอื่นไม่มีปัญหาอะไร ได้แต่สั่งหรือแนะนำไม่ได้ ได้รับผิดชอบ

แผนแม่บทชุมชนมาจากคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการใหม่ของผู้บริหารหมู่บ้านจากประสบการณ์การทำงานกับชุมชนโดยเน้นการเรียนรู้และการค้นหาทุนของชุมชน ประสบการณ์สำคัญที่น่ามาประกอบเป็นแผนแม่บทชุมชน คือ ประสบการณ์ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิมและชุมชนในเครือข่าย ประสบการณ์ของเครือข่ายอินแปงที่รอบคอบผูกพัน ประสบการณ์ของการประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐกิจฐานรากของชานอห์นักคิดชาวรัสเซีย และประสบการณ์จากไม้เรียง

ไม้เรียงเป็นชุมชนเรียนรู้ มีผู้นำและกลุ่มผู้นำที่รักการเรียนรู้แสวงหาทางออกจากปัญหาด้วยตัวเองมานานหลายสิบปีแล้ว จากการประสบปัญหาความยากจนตกต่ำ ทางทางแก้ไขโดยการสร้างโรงงานแปรรูปยางของชุมชน โดยชุมชนลงทุนเองทั้งหมด แต่ที่สุดท้ายปัญหาได้ไม่ยั่งยืน จึงได้ทำแผนแม่บททางพาราไทย เป็นยุทธศาสตร์แก้ปัญหาแบบครบวงจร โดยผู้นำชุมชนไม้เรียงและชมรมชาวสวนยางนศกรศรีธรรมราชร่วมกันศึกษา วิจัย บวกกับประสบการณ์ของตนเอง จนได้แผนแม่บทดังกล่าว ซึ่งรัฐบาลเมื่อหกเจ็ดปีก่อนไม่ได้รับ รัฐบาลนี้รับไปและแก้ปัญหาทางพาราได้

ประสบการณ์การทำแผนแม่บททางอาหารไทยทำให้ชาวไร่เรียงหันมาวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบครบวงจร โดยการแบ่งกันผลิต ร่วมกันลงทุน ร่วมกันบริโภค จนกลายเป็นตัวอย่างที่ผู้คนไปเรียนรู้ดูงาน

ไม่เรียงเป็นต้นแบบสำคัญของการจัดการชีวิตของตนเองอย่างมีแบบมีแผน เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนเอง วันหนึ่งมีการจัดการศึกษาในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัยที่ไม่เรียงอย่างบูรณาการและกลมกลืน โดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง จัดการทุกระดับตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงปริญญาตรี

มีการจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ จัดการการผลิต การลงทุน การตลาด การออม การจัดระบบสวัสดิการ การจัดระบบสุขภาพ ทุกอย่างเป็นระบบที่ขับเคลื่อนด้วยตัวของระบบเอง ผู้นำเป็นเพียงผู้ประสานให้เกิดการเรียนรู้ และให้มีการจัดการที่ตีร่วมกันเท่านั้น

ไม่เรียงทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่า การเรียนรู้ การวิจัยทำได้โดยชุมชนเพื่อชุมชน และมีความจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่ออยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ได้อย่างรู้เท่าทัน และจะไม่ถูกครอบงำ ทำให้พวกเขาต้องไปค้นหาข้อมูลว่า ทำไมคนไม่เรียงจึงตายคาลัยๆ กับคนเมือง และพบว่า สาเหตุมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปคล้ายกับคนเมืองมากขึ้นทุกที กินข้าว ปลา อาหาร ผัก เหมือนกัน เครื่องดื่มเหมือนกัน

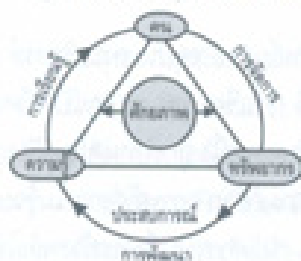
ขีดรตเหมือนกัน สิ่งแวดล้อมเป็นพิษเหมือนกัน พวกเขาได้ข้อมูลจึงมาจัดการเรื่องการกินการอยู่ เรื่องการดูแลสุขภาพใหม่ แผลเหล่านี้มาจากการเรียนรู้ มีฐานความรู้ของตนเอง ที่มาจากการแสวงหาเอง ไม่ใช่ไปลอกเลียนคนอื่น ไม่ได้มาจากสูตรสำเร็จ

ไม่เรียงเป็นต้นแบบสำคัญของการจัดการศึกษาวิจัยชุมชน การจัดให้เป็นคลัสเตอร์ หรือชุดกิจกรรมที่สัมพันธ์และเกื้อกูลกัน ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้

สรุป

ประสบการณ์อันหลากหลายหลายของชุมชนมีมากมายเหมือนดอกไม้มติงท้องทุ่งยามได้ฝนได้แดด หยิบมาจำนวนหนึ่งไม่ใช่เพียงเพื่อใส่แจกันประดับโต๊ะทำงาน แต่เพื่อเรียนรู้ดูองค์ประกอบความงาม และข้อจำกัดที่ทำให้ยังไม่สมบูรณ์ เห็นความต่างความเหมือน และเห็นแนวทางเพื่อการสนับสนุนการเรียนรู้และการจัดการสุขภาพของชุมชนต่อไป

ที่สรุปได้เหมือนกันในทุกกรณี คือ คุณค่าและความยั่งยืนของกิจกรรมต่างๆ ส่วนมาจากการที่ชุมชนพัฒนาศักยภาพของตนเองด้วย "การเรียนรู้" เอาความรู้ไปใช้ใน "การจัดการ" ทรัพยากร และเอาความรู้ไปใช้ใน "การพัฒนา" ทรัพยากร (ดังรูป) เป็นกระบวนการเป็น

วงจรที่สัมพันธ์กัน

จากบทเรียนของชุมชนได้พบแล้วว่า หลักประกันสุขภาพของชุมชนนั้นไม่ได้เริ่มต้นที่โรงพยาบาล หรือแพทย์ หรือยา หากเริ่มต้นที่

1. ความมั่นคงด้านอาหารและสิ่งแวดล้อมที่ดี
2. ความมั่นคงด้านอาชีพ และการจัดการระบบสวัสดิการของชุมชนเอง
3. ความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเองด้วยภูมิปัญญา

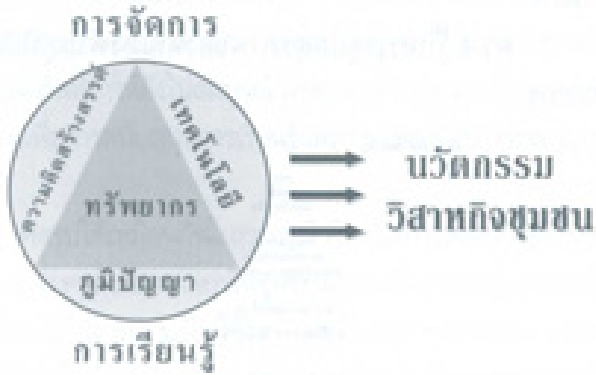
บูรณาการ

4. การแพทย์แผนปัจจุบัน การบริการด้านสาธารณสุข
อย่างไรก็ดี การเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องที่ต้องหาภาระและ
ของสังคมที่ไหลไปอีกทางหนึ่ง ถูกกำหนดโดยสังคมบริโภคนิยม
นิยมที่ต้องการกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็น การเรียนรู้เพื่อการ
พึ่งตนเองจึงต้องเป็น "นวัตกรรม" จึงจะสร้างพลังให้ชุมชนได้

นวัตกรรมอาจเกิดขึ้นได้ด้วยการผสมผสานระหว่างปัจจัย 3
อย่าง คือ

1. การจัดการทรัพยากรบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. การผสมผสานกับภูมิปัญญาสากลและเทคโนโลยีสมัยใหม่
3. ความคิดสร้างสรรค์

ปัญหาการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนวันนี้เป็นปัญหาของคนที่มีอำนาจระดับนโยบาย ซึ่งไปครอบงำชุมชนด้วยความคิดของตนเอง ความคิดหลายอย่างมีข้อจำกัด เพราะเป็นความคิดที่ไม่เปิดรับความคิดใหม่ๆ ที่มาจากชุมชน และเป็นความคิดที่มีอคติ มองอะไรด้านเดียว จากมุมมองเดียวของตนเอง ต้องการสูตรสำเร็จเพื่อหวังผลทางการเมือง มากกว่าผลทางสังคม ถ้าไม่ "คืนสุขภาวะให้ประชาชน" จริงๆ คงยากที่จะช่วยให้เกิดสุขภาวะที่ยั่งยืน เพราะสุขภาวะที่ยั่งยืนเป็นอะไรที่ใครให้ใครไม่ได้ เกิดได้จาก "ข้างใน" ของผู้คนและจากใจชุมชนเท่านั้น

ภาคเหนือ

โครงการจิตกรยานแวลลีย์
ความรู้สู่ประตูบ้าน
งานแม่เหล็กพลังใจ

งานแม่เหล็กพลังใจ หมู่ ๗
๗.๗.๗๗๗ ๗.๗.๗๗๗

พลังชุมชนคนบ้านแม่ฮักพัฒนา

บ้านแม่ฮักพัฒนา ต.หนองแห้ง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านอพยพมาจาก ต.สวนเหนือ อ.ดอยสะเก็ด เพราะน้ำท่วม และรัฐได้จัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละ 7 ไร่ ปัจจุบันบ้านแม่ฮักพัฒนา มี 208 ครอบครัว ประชากรจำนวน 691 คนเศษ ชาวบ้านทำอาชีพ เกษตรกรรม รับจ้าง หมู่บ้านมีปัญหาพื้นฐาน คือ 1) ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งต้องพึ่งรายได้จากการรับจ้าง 2) ปัญหาสาธารณสุข ไม่พอเพียง 3) ปัญหาที่กำกวม 4) ปัญหาหนี้สิน จากปัญหาดังกล่าวผู้นำหมู่บ้าน คือ พ่อหลวงพรหมมิตร บัวชื่นมาน ซึ่งรับเลือกเป็นผู้นำหมู่บ้านในปี 2541 ได้ร่วมกับคุณธีระพันธ์ เศรษฐะ หัวหน้าสถานีอนามัยตำบล

ได้ร่วมมือชักชวนชาวบ้านจัดทำโครงการพัฒนาครัวเรือนนำอยู่สู่ชุมชนเข้มแข็งปลอดภัยเสถียร ปี 2544- 2545 การดำเนินงานเริ่มจากการสร้างคนให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนและปัญหาสุขภาพ โครงการ ฯ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากชาวบ้านเป็นเงิน 278,930 บาท การดำเนินกิจกรรมโครงการส่งผลให้เกิดการตื่นตัวการดูแลสุขภาพ สามารถจัดผู้กำกับและผู้พยาบาลเสถียรที่มีในหมู่บ้านได้ มีคนทำงานชุมชนที่เรียกว่าคนทำงานประชาคมบ้านแม่ฮักพัฒนา ซึ่งประกอบด้วยกรรมการหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ แม่บ้าน อสม. และเยาวชน กิจกรรมของโครงการจะมีการร่วมคิดวางแผนลงมือทำ การตรวจสอบระหว่างทำ มีการประชุมเพื่อติดตามและปรับแก้การทำงาน เน้นการพัฒนาคนให้มีศักยภาพ มีการเผยแพร่สื่อสารในชุมชนและการสรุปประเมินบทเรียน โครงการสำคัญได้แก่ โครงการสานสามวัยแม่ฮักลดควันบุหรี่และสุรา ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีแม่บ้านคนวัยทำงาน แต่ละกลุ่มจะทำกิจกรรม ตามความต้องการของกลุ่ม กลุ่มเยาวชนจะมีกิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ การอนุรักษ์คนตรีพื้นเมือง การเลี้ยงปลาในกระชัง ศิลปการรำรำห้องถิ่น การออกกำลังกาย กลุ่มผู้สูงอายุมี

กิจกรรมการประกวดสุขภาพ การยกย่องบุคคลตัวอย่าง และ กิจกรรมพ่อฮุยแม่ฮุยใส่ใจห่วงใยสุขภาพลูกหลาน สำหรับกลุ่มสตรี แม่บ้านคนวัยแรงงาน มีกิจกรรมอบรมรณรงค์หัดสายใยรักครอบครัว ออบอุ่น กิจกรรมสายสัมพันธ์แม่ลูก นอกจากนี้ประชาชนบ้านแม่ฮัก ยังมีงานพัฒนาเพื่อบำบัดสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดชุมชนฯ โดยร่วมกับ ศูนย์บำบัดยาเสพติดเชียงใหม่ โรงพยาบาลสันทรายและสถานีอนามัย กลไกของบ้านแม่ฮักพัฒนาประกอบด้วยฝ่ายปกครอง ฝ่ายกิจกรรมเยาวชน ฝ่ายเสริมทักษะอาชีพ ฝ่ายวัฒนธรรมและฝ่ายสุขภาพ ผลจากการดำเนินงานของประชาชนหมู่บ้านทำให้ทุกคนกลายเป็นสุข ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันแก้ไขปัญหาล่าง ๆ ได้ ชุมชนเข้มแข็งปลอดภัยเสพติด คนในชุมชนมีจิตสำนึก มีพลัง ชาวบ้านดูแลสุขภาพตนเองได้ ครอบครัวมีความอบอุ่น ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีชีวิตชีวา

เงื่อนไขปัจจัยสำคัญของการสร้างสุขภาวะชุมชน คือ การเผชิญปัญหาพร้อมกัน การมีผู้นำที่เสียสละและทุ่มเทการพัฒนา การทำงานเชิงระบบโดยมีโครงการและกิจกรรมรองรับ การประสานคนต่างวัยให้มามีส่วนร่วมกิจกรรมและเกิดเรียนรู้ร่วมกัน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย วัชรินทร์ ศรีสัตยบุตร

 กลุ่มเครดิตชุมชน
 ช่วยเหลือพัฒนา
 หมู่ 7 ต.ปงท่า อ.ไชยปราการ เชียงใหม่

ยินดีร่วมกับ
 บ้านห้วยม
 หมู่ 7 ต.ปงท่า อ.ไชยปราการ
 จ.เชียงใหม่

ปลอดภัยเสพติดด้วย กระบวนการชุมชนบ้านห้วยบง

บ้านห้วยบง ต.ป่งคำ อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ ก่อตั้งมา 47 ปี มีเนื้อที่ประมาณ 10,000 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 300 ไร่ที่เหลือเป็นที่ทำกินและเขตป่าเขา มีประชากร จำนวน 648 คน ชาวบ้านเป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงนับถือศาสนาคริสต์ อาชีพหลักคือทำนา อาชีพรองคือทำสวน เคียงสัตว์และรับจ้าง ชาวบ้านมีฐานะยากจน โดยมีรายได้เฉลี่ยปีละ 1,000 บาท/ปี เดิมวิถีชีวิตชาวบ้านเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและปกติสุข เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงชาวบ้านติดต่อกับสังคมภายนอก ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปและเกิดปัญหาสะสมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความยากจน การขาดเอกสารสิทธิในที่ดินและที่ทำกิน

หนี้สิน การขาดโอกาสทางการศึกษา การว่างงานตามฤดูกาล และ ปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่ร้ายแรงมาก เป็นเหตุให้ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาและกรรมการหมู่บ้านระดมชาวบ้านมาร่วมคิดหาแนวทาง แก้ไขปัญหาเสพติดร่วมกัน มีการสร้างระเบียบของชุมชน เพื่อเป็น ทางเลือกของชาวบ้านในการดำเนินชีวิตในชุมชน ด้านสุขภาพมีการ จัดตั้งสถานกีฬาชุมชนเป็นสถานที่ออกกำลังกาย ด้านอาชีพมีการฝึก อบรมอาชีพเสริม มีกระบวนการเรียนรู้โดยอบรมเกี่ยวกับพิษภัยของ ยาเสพติด จัดรางวัลให้ผู้ไม่ติดหรือยุ่งเกี่ยวสารเสพติด มีองค์การ ศาสนาส่งเสริมมีจิตใจดี ด้านสังคมมีการสนับสนุนจากหน่วยงานของ รัฐและเอกชน

กิจกรรมที่โดดเด่นและมีพลังในการสร้างภูมิคุ้มกันการแก้ไข และป้องกันปัญหาเสพติดที่สำคัญ คือ 1) กลุ่มเครดิตยูเนียนช่วย บงพัฒนาและกองทุนหมู่บ้านในการออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ ในชุมชนเข้มแข็ง ปัจจุบันมีสมาชิกถึง 287 คน จากสมาชิกแรกเริ่ม 74 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 1,661,820 บาท รวมกับกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับจัดสรรหมู่บ้านละล้าน ปัจจุบันมีเงินเพิ่มกลายเป็น 1,164,176 บาท เมื่อไรสำคัญการบริหารกองทุนคือ คนที่ปลอด จากการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้นจึงจะเป็นสมาชิกได้ 2) กลุ่มทอผ้า

บ้านหัวขง 3) กลุ่มประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการส่งเสริม การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด 4) สถานที่ทำชุมชนและกีฬา อื่น ๆ จากเดิมไม่มีสถานที่ ชาวบ้านได้ใช้กีฬาเป็นกิจกรรมในการสร้าง ความสัมพันธ์และออกกำลังกายช่วงเวลาเย็นร่วมกัน 5) ธนาคารข้าว ของหมู่บ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาค้าไม่พอบริโภคตลอดปี อันเกิดจากภัย ธรรมชาติหรือผู้ที่ขัดสน 6) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อเตรียมเด็กเล็ก ในการสื่อสารภาษาคำเมืองและภาษาไทยก่อนการเรียนประถมศึกษา รวมถึงการเลี้ยงดูช่วงเวลากลางวันที่พ่อ แม่ไปทำงาน

หลักการและรูปแบบการจัดการของชุมชนที่สามารถแก้ไข ปัญหาและสร้างสุขภาวะร่วมกันได้เกิดจาก 1) การมีส่วนร่วมในการ คิดวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันจริง 2) กระบวนการชุมชนโดยผ่านกิจกรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านศาสนธรรม ด้านสุขภาพ 3) ผนึกกำลังพหุภาคี เองก่อนและขอการสนับสนุนจากภายนอกตามความจำเป็น ปัจจัยที่ สนับสนุนความสำเร็จของการสร้างสุขภาวะชุมชน คือการมีผู้นำที่เข้ม แข็งอย่างกำนังตำบลปลงคำ บาทหลวงวัดคาทอลิก การใช้ศาสนธรรม เป็นเครื่องมือต่อนิเวศทางจิตใจ และประเพณีของชนเก่า

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย เกียรติภพ หน่อรักษา

ศูนย์กีฬาเทศบาลเมือง
- ศูนย์กีฬาเทศบาลเมือง มีพื้นที่รวม
สนามกีฬา ๖ สนาม และสนามกีฬาเยาวชน
สนาม ศูนย์รวมศูนย์ กีฬาเยาวชน ๕
สนาม - สนามกีฬา ๕ สนามรวมศูนย์
สนามกีฬาเทศบาลเมือง

เวทีวิชาการชาวบ้านบ้านนาบัว

การสร้างสุขภาวะชุมชนโดยอาศัยพลังชุมชนตำบลนาบัว
อนครไทย จ.พิษณุโลก มีจุดเริ่มต้นจากการพบทวนกิจกรรมต่างๆ
ของชุมชนโดยใช้เวทีเรียนรู้ตั้งแต่ ปี 2541 ณ สถานีอนามัย
ตำบลนาบัว ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือนางสุวรรณา เมืองพระฝาง
เจ้าหน้าที่อนามัยเป็น ผู้ใหญ่ประเจิด ศิริสวรรค์ กับกลุ่มชาวบ้านที่ร่วม
กันพูดคุยในประเด็นปัญหา ภายใต้โจทย์การพัฒนาที่ว่าจะทำอย่างไร
ให้คนนาบัวอยู่ดีมีสุข จากโจทย์ของชุมชนทำให้เกิดและนำไปสู่
การสร้างสุขภาวะได้แก่

1. ด้านธุรกิจชุมชน ทำการยกระดับกลุ่มผู้ปลูกสมุนไพร
 ต.นาบัว ที่ก่อตั้งปี 2541 จัดตั้งเป็นสหกรณ์การเกษตรกลุ่มสมุนไพร
 ตำบลนาบัว จำกัด ในปี 2545 เริ่มจากสมาชิก 238 คน เงินทุน
 44,510 บาท สหกรณ์ส่งเสริมให้สมาชิกปลูก และแปรรูปสมุนไพร
 ผลิตภัณฑ์สามารถจำหน่ายได้ทั้งในและนอกชุมชน ผลการดำเนินงาน
 สหกรณ์ ทำให้องค์กรชุมชน ชุมชนและหน่วยงานของรัฐเข้ามาสนับสนุน
 และขยายกิจกรรมสหกรณ์ผ่านกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มเพาะเลี้ยง
 เห็ดของยารชน กลุ่มแปรรูปสมุนไพรเป็นสารสกัดชีวภาพและปุ๋ยหมัก
 กลุ่มปลูกข้าวปลอดสาร กลุ่มผักปลอดสาร กลุ่มแปรรูปสมุนไพรเป็น
 อาหาร เครื่องดื่มและยาวิเศษไวค กลุ่มสุกรพัฒนาบ้านน้ำล้อม กลุ่ม
 ทอผ้าที่กระตุกบ้านนาบัว การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมเริ่มจาก
 ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เมื่อผลการดำเนินงานปรากฏเป็นรูปธรรม
 ชาวบ้านก็จะเข้ามาร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้น องค์กรในชุมชนเข้ามาสนับสนุน
 ทั้งด้านการเงินและความรู้ จนทำให้แต่ละกลุ่มมีความเข้มแข็ง

2. ด้านการเงิน ตำบลนาบัว มีการบริหารจัดการด้านการเงิน
 ผ่านกลุ่มและสถาบันการเงินชุมชนได้แก่ 1) ธนาคารหมู่บ้าน 8 แห่ง
 สมาชิก 1,500 คน และเงินหมุนเวียน 6,624,000 บาท 2) กลุ่ม
 สัจจะออมทรัพย์ 15 กลุ่ม สมาชิก 15 หมู่บ้าน เงินทุนหมุนเวียน

- 1,120,000 บาท 3) กองทุนแก้ไขปัญหาคาความยากจน 4) กองทุนฌุ่ย
- 5) งบแก้ไขปัญหาคาทางเศรษฐกิจ อบต. นาบัว 6) กองทุนหมู่บ้าน อฟป.
- 7) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

3. กลุ่มอาชีพต่างๆ เชื่อมโยงแนวความคิดธุรกิจชุมชนและการจัดการทางการเงินมาสู่การสร้างอาชีพ ตำบลนาบัวมีกลุ่มอาชีพทำนาและพืชไร่ การเลี้ยงสัตว์ กลุ่มการผลิตของแม่บ้าน

4. ด้านสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีกลุ่มอาสาสมัครป้องกันไฟป่าและดูแลการใช้ประโยชน์จากป่า

5. ด้านสังคม มีชมรม อสม. ตำบล กลุ่มมวยไทยสมัครเล่น กลุ่มเปตอง กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มเด็กปณกิจ กลุ่มกรรมการสถาบันศึกษา และกลุ่มรักษาความสงบปลอดภัยหมู่บ้าน

6. ด้านการเมืองการปกครอง มีชมรมนักปกครองตำบล กลุ่มลูกเสือสามัญ กลุ่มไทยอาสาสมัครป้องกันชาติ กลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล

หลักการสำคัญและปัจจัยในการสร้างสุขภาวะชุมชนตำบลนาบัว ได้แก่ การประสานพื้นที่อย่างครอบคลุมทั้งตำบลของประชาคมตำบล สร้างพลังชุมชนผ่านเวทีเรียนรู้โดยกระบวนการประชาตำบล

และมีรูปธรรมของการนำความคิดสู่การปฏิบัติผ่านกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างครบทุกด้าน ใช้ปัจจัยและทุนสังคมเป็นหลัก เน้นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และนำเสนอบทเรียนอย่างเป็นระบบในรูปแบบเวทีวิชาการชาวบ้าน โฉมแนวสร้างสรรค์นับเป็นวิวัฒนาการและพัฒนาสู่การสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมอย่างแท้จริง

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ไพศาล วีระชัย

ป่าสุพรรณ
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ
ผู้สูงอายุ
จังหวัดสุพรรณบุรี - สุพรรณบุรี

คนรักป่า บ้านแม่ระวาน

บ้านแม่ระวาน ตำบลยกบ่อ อำเภอสางแก้ว จังหวัดตาก เป็นหมู่บ้านที่เป็นแบบอย่างของชุมชนรักป่า ที่สามารถสร้างความรู้ในการรักษาป่าชุมชนหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ใช้สอยและสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา แนวคิดการจัดการป่าชุมชน บ้านแม่ระวาน เริ่มในปี 2527 โดย ศจ.สิทุน ตั้งน้อย เป็นผู้ใหญ่วillage ในการใช้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะมาใช้ประโยชน์ โดยทำประกาศห้ามชาวบ้านถือครองที่ดิน ทำการปลูกไม้ยูคาลิปตัส 10 ไร่ ต่อมาปี 2537 สมัยผู้ใหญ่จันทร์ มุลมั่ง พื้นที่ป่าผาก้อนของชุมชนถูกบริษัทเอกชนเข้ามาสัมปทานหินแกรนิต ชาวบ้านจึงรวมตัว

กันคัดค้าน โดยใช้ทุนการต่อต้านจากการขายป่าไม้ที่ร่วมกับปลูกลูก 10 ไร่ ปี พ.ศ. 2542 ผู้ใหญ่บ้านประสิทธิ์ ศรีวิชัย ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ ได้ส่งแกนนำชาวบ้านเข้ารับการอบรมเรื่องการจัดการดูแลรักษาป่าชุมชนกับสำนักงานป่าไม้ จังหวัดตาก แนวคิดและองค์ความรู้จากการอบรมถูกนำเข้าไปประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ผลการประชุมทำให้มีการประกาศที่สาธารณะเป็นป่าชุมชนบ้านแม่ระวาน ในเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2543 พื้นที่ 181 ไร่ โดยการสนับสนุนของสำนักงานป่าไม้ จังหวัดตาก รวมทั้งได้รับโอกาสดูแลพื้นที่ป่าเพิ่มอีก 575 ไร่ หลังการประกาศป่าชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านแม่ระวานได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้แก่ การสำรวจพื้นที่ป่าเพื่อจัดทำแนวเขตและพื้นที่ปลูกลูก การปลูกลูกไม้ยูคาลิปตัสและไม้เบญจพรรณ รวม 40 ไร่ ปี 2544 ชุมชนกำหนดให้ทุกวันที่ 12 กรกฎาคม เป็นวันปลูกลูกป่าชุมชน จัดเวรยามเพื่อดูแล บำรุงรักษาป่า จัดทำโครงการขอการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม โครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มรักษาป่าชุมชนแม่ระวาน ให้สมาชิกไปศึกษาดูงาน อบรมแกนนำเพื่อการดูแลรักษาป่า อบรมกลุ่มเยาวชนเพื่อขยายผลการสร้างจิตสำนึก ผลการเคลื่อนไหวชุมชนในการรักษาป่า ทำให้ได้รับรางวัลที่ 2 ใน

การประกวดป่าชุมชน จังหวัดตาก และมีการส่งบทความผ่านมูลนิธิลูกโลกสีเขียว การรักษาป่าชุมชนของบ้านแม่ระวานมีการออกกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าและการรักษาป่าร่วมกันให้คนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงได้ถือปฏิบัติ

ชุมชนบ้านแม่ระวานได้เผชิญปัญหาจากปัจจัยภายนอกที่มีการสัมปทานแร่ในพื้นที่ป่า รวมถึงปัจจัยภายใน คนในชุมชนบางส่วนใช้ประโยชน์จากป่าแบบขาดหลักการอนุรักษ์ เป็นเหตุให้เกิดกระบวนการชุมชนในการแก้ไขปัญหา ผลการแก้ไขปัญหาก็ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้และชุดความรู้ในการแก้ปัญหา มีการขยายผลการใช้ความรู้ไปสู่การพัฒนาป่าชุมชนให้อุดมสมบูรณ์ในรูปแบบของการปลูกป่า การออกกฎระเบียบรักษาป่าร่วมกันเพื่อให้ป่าเป็นแหล่งต้นน้ำ เป็นแหล่งปัจจัย 4 ของชุมชน องค์ความรู้ที่สำคัญมีทั้งองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตอันดีงาม และองค์ความรู้สากลที่องค์กรภายนอกสนับสนุนในการจัดการป่า ทำให้องค์ประกอบการจัดการป่าชุมชน ซึ่งได้แก่คน ทักษะการ และความรู้ มีส่วนสร้างสุขภาวะในชุมชน โดยมีมติของวัฒนธรรมเป็นฐานรองรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปัจจัยสำคัญของการสร้างสุขภาวะชุมชนโดยการรักษาป่าร่วมกันเกิดจากแกนนำหมู่บ้านมีความสามารถในการจัดการ มีการดำเนินงานจริงจัง

และเป็นรูปธรรม บุคคลและองค์การภายนอกให้การสนับสนุนเพราะ
ปาเป็นปัจจัยที่คนภายนอกต่างมีส่วนได้ส่วนเสีย ชาวบ้านสมาชิกกลุ่ม
ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกระฉับกระเฉง ชาว
บ้านมีความรักใคร่ สามัคคีและเชื่อฟังผู้นำ ทุกคนต่างเกิดปัญญา
หลังการเห็นปรากฏการณ์ผ่านการต่อสู้ร่วมกันมากขึ้น นโยบายของ
ป่าจากฐานคิดและการดำเนินชีวิตจริง

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ประณี บุญตา

พลาสม่า โกลด์

สุขภาวะชุมชนเครือข่ายเกษตรกรรม

ตำบลท้ายน้ำ

เครือข่ายเกษตรกรรมตำบลท้ายน้ำ อ.โพทะเล จังหวัดพิจิตร เป็นการรวมตัวกันของเกษตรกรจาก 9 หมู่บ้าน จำนวนสมาชิก 30 คน ตำบลท้ายน้ำอยู่ห่างจากตัวเมืองพิจิตร 50 กิโลเมตร มีประชากร 1,323 คน ครัวเรือน บ้านเรือนตั้งอยู่ในที่ลุ่ม พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ลุ่มติดกับแม่น้ำยม ส่วนที่สองเป็นที่ดอน พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกอ้อย ข้าวเขียว และไม้ผล มีแม่น้ำยมไหลผ่าน เกษตรกรตำบลท้ายน้ำในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ ในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิต โดยการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ซึ่งส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสียหายที่ชัดเจน

ในปี 2537 การรวมกลุ่มกันของชาวมาตำบลท้ายน้ำ เพื่อหาทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำนาโดยเฉพาะการลดการใช้สารเคมี เริ่มจากการตรวจร่างกายของบ้านท้ายน้ำ หมู่ที่ 2 พบว่ามีสารเคมีปนเปื้อนในร่างกายในระดับค่อนข้างสูงและเป็นอันตราย ผลการตรวจร่างกายทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันใช้วัดเป็นเวทีพูดคุยวิเคราะห์ปัญหาที่กันอย่างรอบด้าน ไม่เฉพาะปัญหาสุขภาพ แต่ขยายถึงปัญหาหนี้สินและปัญหาอื่น ๆ การพบปะกันบ่อย ๆ จนเกิดการตั้งกลุ่มเกษตรกรรมปลอดสารพิษ โดยได้รับการสนับสนุนจากสาธารณสุขตำบลท้ายน้ำเป็นที่เลื่อง ร่วมกับแกนนำชาวบ้าน คุณประภาศิต แจ่มจรัส ซึ่งเป็นบัณฑิตคืนถิ่น กลับมาทำงานในหมู่บ้าน และได้รับเลือกเป็นสมาชิก อบต. จากการวิเคราะห์พบว่าวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไปจากการทำนาเป็นนาปรัง ซึ่งต้องพึ่งการใช้สารเคมีและเป็นการใช้ที่ขาดฐานความรู้ที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพของบุคคลและสุขภาพชุมชน ระบบนิเวศถูกทำลาย สภาพดินเสื่อมโทรม การเพิ่มผลผลิตรอบต่อ ๆ ไป ต้องใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ระบายเพิ่มขึ้น ทำนานหนักมากขึ้น จึงเป็นที่มาของหนี้สินของเกษตรกรในชุมชน กลุ่มเกษตรกรรมปลอดสารพิษ ใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำนาและการลดการใช้สารเคมีใน

การผลิต หันมาใช้สารชีวภาพทดแทน กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การอบรม การอ่านหนังสือ การฟังวิทยุรายการเกษตร และการทดลองปฏิบัติในพื้นที่ ในรูปของการเป็นพื้นที่รูปธรรมในการใช้สารชีวภาพแทนสารเคมีในการผลิตข้าวและถั่ว เครือข่ายเกษตรกรรม ตำบลท้ายน้ำ เป็นการพัฒนาจากกลุ่มเกษตรกรรมปลอดสารพิษ ที่ประกอบไปด้วย คณะทำงานคือประธาน รองประธาน คณะกรรมการเลขาและผู้ประสานงาน มีพื้นที่เป้าหมาย 9 หมู่บ้านของตำบลท้ายน้ำ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนโดยการสืบทอดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในอดีตเป็นจุดประกายการดำเนินงาน ตั้งแต่การแนะนำทำให้อู การสังเกต ลงมือทำ ประเมิน และสรุปเป็นบทเรียน บนฐานการเรียนรู้แบบองค์รวมในเรื่องระบบการผลิต พืชกรรม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยมีกลุ่มแกนนำ ชาวบ้านบ้านลาดไถ้จัดการร่วมกับองค์การชุมชน จัดกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตชุมชนและขยายผลการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดการลด ละ สารเคมีในการผลิตข้าวปลอดสารพิษ พัฒนาจากกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมปลอดสารพิษ ตำบลท้ายน้ำในที่สุด จุดประกายประเด็นสำคัญของเครือข่าย คือการจัดความสัมพันธไมตรีแบบเครือญาติ ใช้ทุนทางวัฒนธรรมประเพณีการลงแขก การไหว้พระแม่

โพสท ผลของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย สร้างการเรียนรู้และนำผล
การเรียนรู้ไปใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งส่งผลให้เกิดสุขภาวะของชุมชน ชาว
บ้านมีเศรษฐกิจดีขึ้น มีรายได้พอเพียงไม่สร้างหนี้ ไม่ออกไปทำงาน
นอกชุมชน ครอบครัวอบอุ่น มีเวลาใช้ชีวิตร่วมกัน และชุมชนทั้ง
ตนเองได้ หลักการสำคัญของการสร้างสุขภาวะของชุมชนคือ การเรียนรู้
ร่วมกัน กระบวนการชุมชนต่อเนื่อง กิจกรรมสอดคล้องสภาพจริง
มีปัจจัย ความรู้ ทักษะและงบประมาณสนับสนุน สมาชิกเครือข่าย
มีจิตใจประชาธิปไตย มีการประเมิณและสรุปบทเรียนร่วมกัน

บทเรียนนี้ เป็นบทเรียนความสำเร็จที่ชุมชนได้เรียนรู้และนำมาใช้
พัฒนาชุมชน เป็นบทเรียนที่

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ปณิธี บุญตา

บทเรียน ชุมชนสร้างสุข เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาชุมชน
จากวิถีชุมชนที่มีอยู่จริงมาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้าง
ผลกระทบต่อสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภาค
และระดับประเทศ การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยปัจจัยที่เอื้ออำนวย
มาสนับสนุน ได้แก่ 1. การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย
ต่อการพัฒนาชุมชน 2. การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน
3. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 4. การพัฒนาทุนชุมชน
5. การพัฒนาการมีส่วนร่วม 6. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
7. การพัฒนาการประเมินผล 8. การพัฒนาการสรุปบทเรียน
9. การพัฒนาการนำผลไปใช้ 10. การพัฒนาการขยายผล

ห้องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเวียงสา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของชุมชนเวียงสา จังหวัดน่าน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเวียงสา และเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเวียงสาสามารถพึ่งพาตนเองได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเวียงสา การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การนำเสนอข้อมูลใช้วิธีการแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

การเสริมสร้างสุขภาวะบนฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเวียงสา คือเป็นความชาญฉลาดของมนุษย์ในการปรับตัว ปรับพฤติกรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาวะ ตัวอย่างกรณีของชุมชนเวียงสา จังหวัดน่านเกิดจากฝ่ายส่งเสริมสุขภาพโรงพยาบาลเวียงสาในปี 2542 และชมรมนักศุภเทศก์น้อย โรงเรียนสา ในปี 2546 ที่มีแนวคิดในการระดมพลังกาย พลังความคิดของประชาชนและเยาวชนในโรงเรียนมาร่วมกันจัดตั้งชมรมซึ่งจัดการนเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) รณรงค์การออกกำลังกาย 2) สร้างความรักความสามัคคี 3) รณรงค์การประหยัดน้ำเงินซื้อเพลิง และ

4) เสริมสร้างสุขภาพกายและสุขภาพจิต ชมรมแม่คูดุเทศก์น้อย โรงเรียนสาโดยการนำของอาจารย์ระดม อินแสง อาจารย์ที่ปรึกษา ชมรม ได้ดำเนินการให้นักเรียนร่วมกันคิดรูปแบบกิจกรรม ทำการวางแผนกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมในเส้นทางโดยให้ จุดต่าง ๆ เป็นแหล่งทัศนศึกษาทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้แก่ สวนป่าติกาเดิมในวิทยาเขตมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ที่มีลักษณะพิเศษ เมื่อใครไปสัมผัสไปไม้จะกระตุกกระตักได้ จุดท่องเที่ยววัดบุญยืน ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน จุดท่องเที่ยวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแม่ไม้บ้านศรีคอนไชย อ.เวียงสา จะได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และจุดท่องเที่ยวป่าชุมชน พระธาตุเจดีย์จอมแจ้ง ต.ไหล่น่าน เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติอีกจุดหนึ่ง ไม่เพียงการเรียนรู้ในเส้นทางแต่เยาวชน จะมีกิจกรรมสันตนาการร่วมกันในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเกมส์ การรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนชมรมซึ่งจัดการงานด้านพิเศษเศรษฐกิจ พืชสุขภาพ ของฝ่ายส่งเสริมสุขภาพโดยคุณดวงเดือน เทศได้ร่วมกับคุณสุภาลักษณ์ นันทวานันท์ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเป็นแกนในการขับเคลื่อนกิจกรรม ภายใต้กรรมการที่ปรึกษาซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าส่วนภาคราชการและ

องค์การชุมชนในอำเภอ มีการประชุมวางแผนการจัดกิจกรรมทุกเดือน กิจกรรมสำคัญของชมรมจะมีการจัดแข่งแรลลี่จักรยาน ปีละ 2 ครั้ง ของวันที่ 12 สิงหาคมและวันที่ 5 ธันวาคม ของทุกปี กิจกรรมสาธารณสุข ปีละ 3 ครั้ง และกิจกรรมรณรงค์ในชุมชนระหว่างปี โดยจะมีสมาชิกเข้าร่วมครั้งละ 1200 - 1500 คน มีคนดูทุกระดับวัย เส้นทางท่องเที่ยวระยะทาง 5 - 10 กิโลเมตร สมาชิกชมรมเสียค่าสมาชิกแรกเข้าคนละ 20 บาท โรงพยาบาลจะสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมบ้าง ประมาณ 15,000 - 20,000 บาท เป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมและรับการสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนทั้งในส่วนที่เป็นวัสดุ - อุปกรณ์ เงินทุน และความรู้เกี่ยวกับกฎจราจร

หลักการสำคัญและปัจจัยของความสำเร็จในการสร้างสุขภาพคือ 1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 2) การใช้หลักประชาธิปไตย 3) การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน 4) การใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญา และทุนทางเศรษฐกิจ มาใช้อย่างสมดุล 5) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งหลักการทั้งหมดนี้สอดคล้องกับแนวทางการสร้างสุขภาพเกี่ยวกับนโยบายสาธารณสุขเพื่อสุขภาพที่ดี การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ กรณีการอนุรักษ์พันธุพืช และการปลูกกล้วยไม้ในป่าชุมชน บนเส้น

ทางท่องเที่ยว การใช้กระบวนการชุมชน โดยใช้การจับจกรยานเป็น
สื่อและกิจกรรมให้ชุมชนเข้มแข็ง และการสร้างสุขภาพแบบองค์รวม
เกิดผลที่เป็นสุขภาวะทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม ทางปัญญาและ
การเรียนรู้ และผลทางจิตวิญญาณ

สังสรรค์และรื่นเริงโดย ทรงพล ศิวานนท์

โรงเรียนศรีวิชัย

โรงเรียน

โรงเรียน

ชุมชนน่าอยู่สู่สุขภาวะตำบลท้อแท้

การสร้างสุขภาวะของชุมชนเป็นงานที่ต้องใช้ภาวะสร้างสรรค์ของคณะบุคคลและกลุ่มคนในการระดมสรรพกำลังทางความคิด กำลังกาย กำลังทรัพย์มาร่วมกัน สุขภาวะตำบลท้อแท้เป็นอีกกรณีศึกษาในสังคมไทยที่ควรแก่การเรียนรู้เพราะตำบลท้อแท้เป็นตำบลที่มีสภาพทั่วไปไม่ต่างจากชุมชนชนบทไทยที่เผชิญปัญหาพื้นฐานรอบด้าน โดยบริบทของตำบลท้อแท้เป็นตำบลหนึ่งของ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก ตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย เป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านมีอาชีพทำนเป็นหลักและบางส่วนไปทำงานในพื้นที่อื่น หลังฤดูเก็บเกี่ยว มีหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน 1,189 ครัวเรือน ประชากร 4,422 คน

มีวัฒนธรรมประเพณีที่เด่นและสืบทอดกันมาคือวันกตัญญู 13 เมษายน ของทุกปี ที่ชุมชนร่วมกับรศค้นำผู้สูงอายุอย่างพร้อมเพียง
 การสร้างสุขภาพในชุมชนต้องแก้เกิดจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
 นายศรยุทธ พูนพิน ที่มีพื้นที่ประสบการณ์ในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม
 สามารถรวมคนในชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้หลักอริย
 สัจจ์เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ปัญหาโดยเวทีประชาคมตำบล ซึ่งกระบวนการ
 การตั้งกล่าวชาวบ้านสามารถค้นหาปัญหาด้วยการร่วมคิด วิเคราะห์
 สรุปประเด็นจนเห็นสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน
 มีการจัดลำดับความสำคัญและจำแนกแนวทางแก้ปัญหาเพื่อนำสู่การ
 ปฏิบัติ รูปธรรมของกระบวนการเรียนรู้ของตำบลต่อแก้เวทีที่ 1 เป็น
 การวิเคราะห์รวบรวมปัญหาของหมู่บ้านโดยสถานีอนามัยตำบลและ
 องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นแนวร่วม เวทีที่ 2 เป็นเวทีเป็นเวที
 ประชาคมที่วิเคราะห์ปัญหาหมู่บ้านเฉพาะเรื่องโดยกลุ่มเยาวชน ชมรม
 ผู้สูงอายุ และกลุ่มชาวบ้านทั่วไป ปัญหาของชุมชนหลักๆ คือ ปัญหา
 เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพและโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหา
 เฉพาะเรื่องได้แก่ ความยากจน ปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมเสียจากการ
 ใช้สารเคมี ปัญหายาเสพติด โรคผู้สูงอายุ การคมนาคม ฯลฯ จาก

การวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การจัดเวทีที่ 3 เป็นเวทีสร้างปัญญา เพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยบ้าน วัด โรงเรียน สถานีอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบลท้อแท้ และองค์การเอกชน ร่วมกันสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง

การสร้างสุขภาพชุมชนตำบลท้อแท้ที่ผ่านมาก 3 ปี คือ 1) โครงการกีฬาสัมพันธ์ด้านยาเสพติด "เหล่าขวัญเกมส์" ปี 2543 ที่เป็นโครงการให้การศึกษาผสมกับกิจกรรมกีฬาในชุมชน 2) โครงการสวนสุขภาพชุมชน ปี 2544 3) โครงการเครือข่ายเกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อการแก้ปัญหาหาคาข้าวตกต่ำ ต้นทุนปัจจัยการผลิตสูง การผลิตใช้สารเคมี การเลี้ยงสัตว์ส่งกลิ่นเหม็น ชุมชนมีการวิเคราะห์ทางเลือก มีการศึกษาดูงานและทดลองปฏิบัติ ผลการดำเนินงานได้จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรรมชาติปลอดสารพิษ และมีการขยายเครือข่ายนอกชุมชน 4) โครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม โดย อสม. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ผู้ใหญ่บ้านและผู้สูงอายุ 60 คน ร่วมทำกิจกรรมออกกำลังกายและมีกลุ่ม 5) การจัดเวทีประชาชนแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเป็นระบบ และผ่านการวิเคราะห์โดยชุมชน 6) การดำเนินงานระบบสุขภาพภาคประชาชน สถานีอนามัยตำบลท้อแท้ โดยเน้นการพัฒนา

คน ตั้งกองทุนสุขภาพ เอาชุมชนเป็นหัวตั้ง สถาบันอนามัยจัดกระบวนการเรียนรู้ องค์กรท้องถิ่นสนับสนุนทรัพยากร และประชาชนเป็นผู้กำหนดทิศทางในการสร้างสุขภาพะชุมชนร่วมกัน

หลักการสำคัญและปัจจัยสู่ความสำเร็จของการสร้างสุขภาพะชุมชนตำบลคือ การหลอมใจของคนในชุมชนมาร่วมสร้างปัญญาผ่านการคิดค้นปัญหา กำหนดเป้าหมายทิศทาง เสนอทางเลือก ดำเนินงานโดยมีแผนงานโครงการและกิจกรรมรวมถึงการสรุปบทเรียนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกับแกนนำที่เป็นทางการและแกนนำธรรมชาติในชุมชน กระบวนการขับเคลื่อนเป็นระบบต่อเนื่อง กิจกรรมหลากหลาย ผลของกิจกรรมเกิดเป็นภาพเล็กและต่อกันเป็นภาพใหญ่ของสุขภาพะชุมชน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ไพทาล วีระชัย

กลุ่มเสริมสร้างธุรกิจประชาคมบ้านปากอ่สินค้ำ

• ๒๑๐๒ ถนนวิบูลย์เมือง อ.พาน จ.เชียงราย •

สนับสนุนโดย: กรมประมง กรมการท่องเที่ยว และ สหกรณ์การเกษตร

ธุรกิจชุมชนคนบ้านป่าก่อ

บ้านป่าก่อเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พื้นที่เดิมเป็นป่าอุดมไปด้วยไม้สัก ในอดีตชาวบ้านจะเลี้ยงวัวและมีอาชีพเป็นพ่อค้าวัวต่างบรรทุกของไปขายพื้นที่อื่น ต่อมามีการทำนาและปลูกผัก ปัจจุบันมีประชากร 709 คน มีครัวเรือน 182 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ย 20,262 บาทต่อปี 110 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 60.4 ที่ผ่านเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ) มีพื้นที่การศึกษาภาคบังคับทั้งหมด และได้รับการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเกินครึ่ง ส่วนที่เหลือได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพร้อยละ 80 ขึ้นไป

ที่มองแนวความคิดและการดำเนินธุรกิจชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาเกิดจากสภาพปัญหาเศรษฐกิจ ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ ชุมชนบ้านปลาเกิดภาวะว่างงาน ชาวรายได้ กลุ่มชาวบ้านที่เลี้ยงปลาในประสบปัญหาขายปลาไม่ได้ หนึ่งในจำนวนผู้เลี้ยงปลา คือ คุณวีโรจน์ ศรีเจริญจักร ซึ่งมีอาชีพหลักเป็นทนายความและรับเหมาก่อสร้าง พร้อมภรรยา เป็นแกนหลักร่วมกับไวยารัจกร คุณพ่อสว่าง สมบัติ ในการรวมชาวบ้าน 50 หลังคาเรือนมาร่วมทุนจัดตั้งธุรกิจชุมชนจำนวน 60 คน สร้างการเรียนรู้การแปรรูปอาหารจากปลา จากการสนับสนุนของฝ่ายโภชนาการ กรมประมงในปี 2543 ผลผลิตอาหารแปรรูปจากปลาได้รับการเผยแพร่และจำหน่ายในพื้นที่จังหวัดเชียงรายในงานสำคัญ รวมทั้งเผยแพร่ในส่วนกลาง ทำให้เป็นที่รู้จักและขายผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้น ต่อมาจะมีการขยายแนวคิด จัดให้มีสถานที่จำหน่าย เริ่มจากการใช้ที่ดินของสมาชิกที่คิดถนน ขยายผลิตภัณฑ์แปรรูปเป็นร้านอาหาร ที่เน้นปลาเป็นหลัก มีการบริหารจัดการร้านอาหารที่สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมผลิตเปลี่ยนแปลงกันทำงาน จนปัจจุบันมีผลกำไรสามารถจัดซื้อที่ดินเป็นของกลุ่ม จากความสำเร็จเบื้องต้นทำให้อบต.และการประมงเข้ามาสนับสนุนวัสดุ ครัวภัณฑ์ สิ่งก่อสร้าง เช่น เครื่องบดปลา เครื่องทำไส้กรอก ตู้แช่อาหาร เครื่อง

จิตปกาดุง ที่ตากปลาพลึงงานแสงอาทิตย์ ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 200 คน มีรายรับจากการขายวันละประมาณ 8000 บาท สมาชิกที่มาทำงานได้รับค่าตอบแทนวันละ 120 บาท ปี 2546 ปีนั้นผลกำไรได้ร้อยละ 62 ความสำเร็จของการจัดการเชิงคุณภาพของกลุ่มทำให้กลุ่มขยายตลาดส่งปลาแดดเดียวให้กับครัวเรือนไทยเดือนละครั้ง กระบวนการชุมชนในการแก้ปัญหาและสร้างธุรกิจชุมชนขึ้นเอง โดยอาศัยการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม จนธุรกิจมีความยั่งยืน มีหลักทรัพย์ที่ดินและที่ทำกากรเป็นของกลุ่มเอง ดำเนินธุรกิจที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ชาวบ้านมีเศรษฐกิจดีขึ้น สังคมดีขึ้น นำไปสู่สุขภาพของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้รู้กรแก้ปัญหา การพัฒนาธุรกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่สำคัญ คือ 1) การคิดแบบเชื่อมโยง และครอบคลุมทุกมิติในการแก้ปัญหาแบบเบ็ดเสร็จ 2) ใช้แนวคิดแบบพึ่งตนเอง เริ่มจากทุนของชุมชน 3) ขยายความสำเร็จการแก้ปัญหาที่ละขั้น 4) ใช้หลักการมีส่วนร่วม ของสมาชิก 5) รับการสนับสนุนจากภายนอก ตามความจำเป็นทั้งด้านวิชาการและทุน

หลักการสำคัญของกลุ่มธุรกิจชุมชนบ้านปากอู่ ในการสร้างสุขภาพของชุมชน คือ 1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง 2) การมีผู้นำกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการจัดการธุรกิจ 3) ความรักความ

สามัคคี ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน 4) ใช้ฐานความรู้และการบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาธุรกิจอย่างเป็นระบบ 5) จัดการธุรกิจชุมชนเชิงคุณภาพเน้นมาตรฐานสากลที่ตลาดระดับกลางระดับสูงยอมรับ 6) ใช้แนวคิดการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน สุขภาวะที่เกิดกับกลุ่มธุรกิจประชาคมบ้านป่าก่อเป็นกรณีของการสร้างประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ต่างมีส่วนให้และส่วนรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ผลิตที่เป็นชาวบ้าน ได้ปัญญาในการแก้ปัญหา การจัดการชีวิต การทำงาน และได้สังคมที่มีความสมานฉันท์ ประสานประโยชน์ประสานความรัก ความสามัคคีกัน เป็นสุขภาวะพื้นฐานที่สำคัญของชุมชน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย วิลาวัลย์ บุญประกอบ

บูรณาการการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข : ชุมชนการเรียนรู้เชียงใหม่-ลำพูน

ชุมชนการเรียนรู้เชียงใหม่ - ลำพูน เป็นชุมชนทางความคิด และการกระทำที่กระจายในเขตจังหวัดเชียงใหม่ - ลำพูน ชุมชนมีการ ยึดถือจรรยาบรรณของชุมชน ในจำนวนสมาชิกประมาณ 100 คน มีกลุ่มที่เป็นผู้นำการปฏิบัติคือ 5 ละเว้นอบายมุขและงดเว้นเนื้อสัตว์ ร้อยละ 10 สมาชิกของเครือข่ายประกอบด้วยอาชีพเกษตรกรรม กลุ่มเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศีวิตชุมชนประกอบด้วย 1)กลุ่มรักษ์คอยืน เป็นกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาอาชีพและการศึกษา พื้นที่ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ และ อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน 2) ชมรมสุ่มินดิน เน้นงานด้านสมุนไพรและผ้าทอเย็บปักด้วยมือ พื้นที่เขต อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 3) สวนล่องฟิสุจน์เน้นกิจกรรม ไร่สาริษสมุนไพร พื้นที่ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ 4) บ้านพันไม้

เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักคิด นักเขียน นักพัฒนามีแปลง
 กลิกรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม พื้นที่ อ.เมือง จ.ลำพูน 5) กลุ่มครอบครัว
 การศึกษาตามอัธยาศัย พื้นที่ จ.เชียงใหม่ - ลำพูน 6) กลุ่มฝึก
 ไร่สารพิษวังสะแกง พื้นที่ อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน มีนางชยา
 ฝึกปลอดภัย ที่หน้าร้านสุริวงค์บุคเซนเตอร์ จ.เชียงใหม่ ทุกวันเสาร์
 7) ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาพัฒนาป่าสักงาม อ.ต๋อยสะแกก จ.เชียงใหม่
 เน้นการเรียนรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้และอาชีพชุมชน 8) สวนสามต้น
 ป่าบุญ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เป็นศูนย์การเรียนรู้กลางของเครือข่าย มี
 กิจกรรมเรียนรู้วิถีกรรมไร่สารพิษ สุขภาพ สิ่งแวดล้อมการเสริมสร้าง
 คุณธรรมแบบบูรณาการแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

ในด้านกลไกการจัดการเครือข่ายมีคณะกรรมการกลาง 5
 คนโดย อ.สุนธ พรหมรักษา ประธานกลุ่มพุทธธรรมเพื่อพัฒนา
 ไนากลุ่มวิทย์คอยอินทร์และเชื่อมโยงกับญาติธรรมที่เป็นภักษณมิตรใน
 พื้นที่งาน 8 กลุ่มดังกล่าวเป็นคณะกรรมการประสานงาน 8 คน โดย
 ใช้สวนสามต้นป่าบุญเป็นศูนย์การเรียนรู้กลางในการพัฒนาเยาวชน
 และบุคคลทั่วไป สมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้มีความสัมพันธ์ในการมี
 ส่วนร่วมในกิจกรรม การเกษตร ค่ายเยาวชน การเข้าค่ายปฏิบัติธรรม
 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ค่ายเรียนรู้ภาคฤดูร้อน การเรียนรู้ของชุมชน

เน้นการฟื้นฟูความรู้เดิมเกี่ยวกับปัจจัย 4 เช่นการปลูกข้าว ทอผ้า แพทย์แผนไทย และหัตถกรรม การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิมให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยใช้เทคโนโลยีชีวภาพสำหรับกิจกรรมไว้สสารพิษ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าใยปักถักด้วยมือรูปทรงสมัยนิยม การแปรรูปสมุนไพร ผลผลิตทางการเกษตร การสร้างบ้านโดยใช้ดินเป็นวัสดุหลัก ส่วนวิธีการเรียนรู้มีการศึกษาสูงจนแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในและนอกเครือข่าย การทดลองปฏิบัติ เรียนรู้จากสถานการณ์จริงที่สร้างขึ้น ส่วนการเชื่อมโยงความรู้สู่สร้างสุขภาวะเริ่มจากหน่วยแรกสุดคือ ครอบครัว เป็นแหล่งปฏิบัติการเรียนรู้ โรงเรียน และชุมชน ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนไปสู่สุขภาวะในรูปของการพัฒนาการเรียนรู้ การพัฒนาทุน การเชื่อมโยงกับกลุ่มหรือองค์กรนอกเครือข่าย ทำให้สมาชิกได้รับผลประโยชน์ทั้งรูปธรรมที่เป็นปัจจัย 4 และนามธรรมแนวความคิดความรู้ในการครองชีวิต อย่างสร้างสรรค์ ปัจจัยสำคัญของการสร้างสุขภาวะมีทั้งปัจจัยภายใน นอก ได้แก่ การทำงานอย่างมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้เชิงวิเคราะหวิจัย ระดมทุนทุกด้านแจกจัดการ มีการสืบทอดภาระงานของคนระหว่างรุ่น ส่วนปัจจัยภายในคือ สมาชิกชุมชนมีจิตใจที่ตั้งงามและมีความเอื้ออาทรต่อกัน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุเมธ พรหมรักษา

สานสัมพันธ์ในชุมชน กับประเพณีแข่งเรือ อ.เวียงสา

การแข่งขันเรือ อ.เวียงสา จ.น่าน ถือว่าเป็นประเพณีที่โดดเด่นของอำเภอ ในอดีตชาวบ้านได้ใช้ประเพณีแข่งเรือเพื่อสานสัมพันธ์กันในชุมชนให้เกิดความรัก ความเอื้ออาทร และความสุข แต่ภายหลังประเพณีแข่งเรือมีวัตถุประสงค์ เป็นเกมแข่งขัน มีการช่วงชิงชัยชนะ รวมถึงขยายวงเป็นการพนัน และนำไปสู่ปัญหาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ไม่เพียงแต่เท่านั้น ชุมชน อ.เวียงสา เองต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นปัญหาสภาพจิตใจของเยาวชน และคนทั่วไป ปัญหาด้านการท่องเที่ยว ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาขาดความรัก ความสามัคคี การขาดความเอาใจ

ใส่ในวิถึวัฒนธรรมประเพณี และที่สำคัญประเพณีแข่งเรือ ที่เน้นเกมการแข่งขัน ทำให้เรือที่เข้าแข่งขันนำมิพายจากต่างถิ่นมาร่วมพาย ถือเป็น การปิดกั้นโอกาสคนในชุมชน จากสภาพดังกล่าว เป็นแรงผลักดันให้เกิดกระบวนการชุมชนชนในอันที่จะฟื้นฟู ประเพณีแข่งเรือเพื่อวัตถุประสงค์ที่ถึงมาขึ้น จากความเห็นร่วมของวัดโดย พระครูสถิตย์ นันทะโชติ และพระปลัดสามภค ถาวโร แกนนำของชาวบ้าน บ้านน้ำบัว บ้านพระเนตร และหน่วยงานของโรงเรียนกับราชการคือ ศูนย์ฝึกนัก ศึกษาวิชาทหารของโรงเรียนเสนาณรงค์ โดยอาจารย์กมล ตั้งเดชาณรงค์และคณะทำงาน การร่วมคิดวางแผนของกระบวนการชุมชนเป็นการระดมทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ กรณีแม่น้ำน่านมาออกแบบประเพณี แข่งเรือแนวใหม่ของ อ.เวียงสา เพื่อ 1) กระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมกันเสริมสร้างสุขภาพ 2) สร้างความรักความสามัคคี 3) อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมการฟื้นฟูที่สำคัญของชุมชน ภายหลังการระดมความคิดร่วมกันคือ การร่วมทำโดยเริ่มจากแต่ละชุมชนได้ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการซ่อมแซมเรือแข่งทั้งพระและชาวบ้าน ภายหลังการซ่อมเรือเรียบร้อยแล้วชาวบ้านก็ทำการทดสอบเรือในแม่น้ำน่าน ในช่วงการฝึกซ้อมก่อนการแข่งขัน ชาวบ้านในชุมชน

จะร่วมกันบริจาคข้าวปลาอาหาร แม้คนในชุมชนที่ไปทำงานนอกพื้นที่ ก็จะมีบริจาคเงินสทบทุนเป็นค่าอาหารบำรุงชีพาย ในแต่ละวันของการเตรียมงาน จะมีการจัดเตรียมอาหารบำรุง คอและผู้ฝึกซ้อมและชีพาย โครงสร้างของคนทำงานประกอบด้วยชีพาย คอและผู้ฝึกซ้อม ประธานแข่งเรือ ผู้นำหมู่บ้านโดยจะเริ่มงานตั้งแต่ 8.00 น. ถึง 19.00 น ส่วนกลุ่มแม่บ้านจะเตรียมอาหารตั้งแต่ 04.00 น เตรียมอาหารเข้าถึงช่วงกลางวันและเย็น พระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ส่วนกิจกรรมของโรงเรียนสาธิต ได้ใช้ศูนย์ฝึกนักศึกษาวิชาทหาร เป็นศูนย์ฝึกชีพายเยาวชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะ กลุ่มนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติ และปัญหาสุขภาพจิต อาจารย์กมล ตั้งเตชานนท์และทีมงาน จะฝึกซ้อมการพายเรือให้กัน นักเรียนในสระน้ำของโรงเรียนก่อน ตั้งแต่ช่วงเวลา 17.00 น - 19.00 น. มีการทำกายบริหาร ก่อนการฝึก ผลการฝึกทำให้ชุมชนได้ชีพายเป็นคนในท้องถิ่น จากการฝึกซ้อมอย่างเป็นระบบ ประกอบกับการร่วมมือ ร่วมใจของ ชุมชน ส่งผลให้เรือที่แข่งขันได้รับชัยชนะทั้งระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เยาวชนเหล่านั้นได้รับการยกย่องเชิดชู พฤติกรรมเชิงลบกลายเป็นพฤติกรรมเชิงบวก ผลของความสำเร็จเกิดจากการที่ชุมชนได้ใช้กระบวนการชุมชนสร้างการเรียนรู้ร่วมกันมีการทบทวนประวัติศาสตร์ชุมชน และวิเคราะห์

ตนเอง เข้าใจเหตุปัจจัยของปัญหา และใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรม โดยประเพณีแห่งเรือในการฟื้นฟูสุขภาพชุมชน การเสริมสร้าง ศักยภาพคนทำให้เกิดประโยชน์ทั้งส่วนบุคคล และสังคม

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ทรงพล ศิวกรสิทธิ์

สวดมนต์พื้นบ้าน

วิธีสร้างสุขของผู้สูงอายุ บ้านนางแล

ในอดีตหมู่บ้านนางแล ต.ยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง เป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็ง ในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะการสวดมนต์พื้นเมือง ด้วยกระแสสังคมภายนอกส่งผลให้รูปแบบและเนื้อหาของสวดมนต์ดังกล่าว กำลังจะหายไปเพราะได้รับอิทธิพลจากการสวดมนต์แบบภาคกลาง กลุ่มศรัทธาองวัดปางยางคก ต.ยางคก โดยหมู่บ้านนางแลเป็นแกนหลัก ได้มีการรวมตัวกัน ในชุมชนเป็นเครือข่ายการสวดมนต์พื้นบ้าน โดยเชื่อมโยงกับองค์กรในชุมชน ได้แก่ โรงเรียน สภานอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน 10 หมู่บ้าน ทำการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมประเพณีและ

ความเชื่อทางศาสนาร่วมกับพระครูปลัดสมพงษ์ ฐิตญาโน เจ้าอาวาสวัดนางแลได้ร่วมกันจัดพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำทุก ๆ ปี ได้แก่ ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีกินข้าวสลากภัตต วันลอยกระทง และวันสงกรานต์ การสวดมนต์เป็นหนึ่งในกิจกรรมทางศาสนาที่ ด.ยางคก ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ที่ผู้สูงอายุได้ร่วมตัวกันปฏิบัติศาสนกิจสวดมนต์ร่วมกัน บทสวดเป็นชุดคำสวดภาษาพื้นบ้านโบราณ และมีการสวดติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นรูปแบบวัตรกรรมที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นต่อรุ่น ระหว่างชุมชนต่อชุมชน จุดเด่นของการสวดมนต์ คือ 1) การเรียนรู้หลักธรรมคำสอนจากการสวดที่ทำอยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดการจดจำ ความคิด และเกิดความเข้าใจในเวลาต่อมา 2) ภาษาที่ใช้เป็นภาษาเมืองซึ่งเป็นเครื่องมือของชาวบ้านในการสื่อสารในชีวิตประจำวันมีพลังในการสื่อสารและถ่ายทอดความเข้าใจ ชุดภาษาที่ใช้มีความงดงามของอักขระ และมีความหมายทางจิตใจ 3) เมื่อหาของบทสวดมีลักษณะรับใช้ชีวิตและสังคม โดยพื้นฐานของผู้สูงอายุที่มาร่วมสวดจะเป็นผู้ที่มีพื้นฐานการศึกษาน้อยแต่ด้วยคุณลักษณะพิเศษของบมสวดมนต์ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านผู้สูงอายุเข้าใจหลักธรรมที่เป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ดี ได้เรียนรู้ร่วมกันได้ รูปแบบ

การสวดจะใช้ผู้มั่งเสียงพอดิ ไม่ดังหรือเบาเกินไป การออกเสียงชัดด้วย
ชัดคำ จังหวะพอดิไม่เป็นนาบเกินควร

เสียงสวดเป็นพลังและสอดคล้องกับหลักการสมปรารถน ส่ง
ผลให้กายตื่นตัวและจิตใจเป็นสุข เนื้อหาจะเน้นความเมตตา ความ
รัก ความจริงใจ การปรารถนาดีต่อกัน ช่วงระยะเวลาของการสวด
ทำให้ผู้สวดส่วนใหญ่สงบ และมีสมาธิ บทเรียนจากการสวดมนต์ทำให้
ผู้สูงอายุ เชื่อถือศรัทธา ในหลักคำสอนเกี่ยวกับ เรื่องของบุญกรรม
ความเป็นกุศล อกุศล สวรรค์ นรก หลักการดำเนินชีวิตประจำวัน
ในการละชั่ว ประพฤติดี และมีจิตใจเม่งใส ผลที่เกิดตามมาก็คือ เกิด
ความสุขกาย สบายใจ จิตสงบ

หลักการสำคัญของการสวดมนต์ผู้สูงอายุ คือ การเรียนรู้จากระ
ดับความเชื่อศรัทธาเบื้องต้น และเรียนรู้จากบทสวดที่มีสาระเนื้อหา
ซึ่งถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับกลุ่มชาวบ้านทั้งภาษาและทำนองการ
สวด พิธีกรรมการสวดส่งผลให้เกิดสมาธิ และสามารถนำความรู้ที่
ได้รับจากบทสวด ได้จากการย้ำซ้ำทวนอย่างต่อเนื่องไปประยุกต์ใช้
ในชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ นับได้ว่าเป็นอุบายของคนโบราณที่ชาญ
ฉลาด ความสำเร็จของการสร้างสุขภาวะด้วยการสวดมนต์ เกิดจาก
การนำของผู้อาวุโสที่เป็น แกนนำด้านศาสนธรรมกับพระสงฆ์ และ

การจัดการชุมชนแบบเครือข่ายที่เวียนผู้ร่วมกัน หมุนเวียนกิจกรรมให้แต่ละชุมชนในเครือข่ายเป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรม ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคมและจิตวิญญาณ กระบวนการชุมชนส่งเสริมให้การสวดมนต์เกิดความยั่งยืน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุวัญ แลสันกลาง

ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ที่ชุมชนบ้านบ่อโพธิ์

บ้านบ่อโพธิ์มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ หมู่บ้านตั้งอยู่บนหุบเขา สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ที่เป็นแหล่งต้นน้ำมีประชากร 723 คน และครัวเรือน 187 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตร ปลูกข้าวโพด ถั่วเขียว และมันสำปะหลัง ทำการผลิตเกลือสินเธาว์เป็นอาชีพรอง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ จากตำนานเล่าขานสืบต่อกันกว่าหมู่บ้านนี้มีการค้นพบบ่อเกลือในสมัยพ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง (นครไทยในปัจจุบัน) บ่อเกลือได้รับการตั้งชื่อ "บ่อเกลือพันปี" บรรพบุรุษของหมู่บ้านนี้คือ ทหารกลุ่มหนึ่งที่ตั้งรากฐานหลังเสร็จสิ้น

การรบ ทำการผลิตเกลือแลกเปลี่ยนสินค้าและขายให้กับแรงงานถึง
 ปัจจุบัน บ่อเกลือในพื้นที่ที่มีถึง 32 บ่อ แต่สามารถผลิตเกลือได้
 เพียงบ่อเดียว สภาพทั่วไปของบ้านบ่อโพธิ์หลาย ๆ ด้านดูจะไม่แตกต่าง
 จากชุมชนชนบทไทยทั่วไป เช่น ที่ทำกิน ชาวบ้านทำกินบนที่
 ดินสปก. ไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่งผลให้มีหนี้สิน ทั้ง
 สหกรณ์ ธกส. กองทุนหมู่บ้าน และ การกู้เงินนอกระบบ แต่ภาย
 ได้สภาพการณ์นี้ชาวบ้านบ่อโพธิ์ได้อาศัยทุนทรัพย์การรวมชาติ กรณี
 บ่อเกลือกับทุนทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในการสร้างสุข
 ภาวะร่วมกันโดยกลไกชาวบ้าน อย่างเป็นธรรมชาติ ชาวบ้านมีรายได้
 ได้จากการผลิตเกลือ ครอบครัวละประมาณ 20,000 บาท ในช่วง
 ระยะเวลา 2 - 3 เดือน คือ เดือนมกราคมถึงมีนาคม - เมษายน
 ปัจจุบันการผลิตเกลือ ชาวบ้านมีการจัดการโดยตั้งกองทุนเกลือ
 ตั้งแต่ปี 2533 เริ่มจากทุนค่าเงินการ 1,200 บาท มีเครื่องผสม
 เกลือกับสารไอโอดีน 1 เครื่อง ซึ่งได้รับพระราชทานจาก สมเด็จพระ
 พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์การบริหารส่วนจังหวัด
 สนับสนุนวัสดุ ปี 2547 เป็นเงิน 97,360 บาท เกลือที่ผลิตได้
 จำหน่ายในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียง

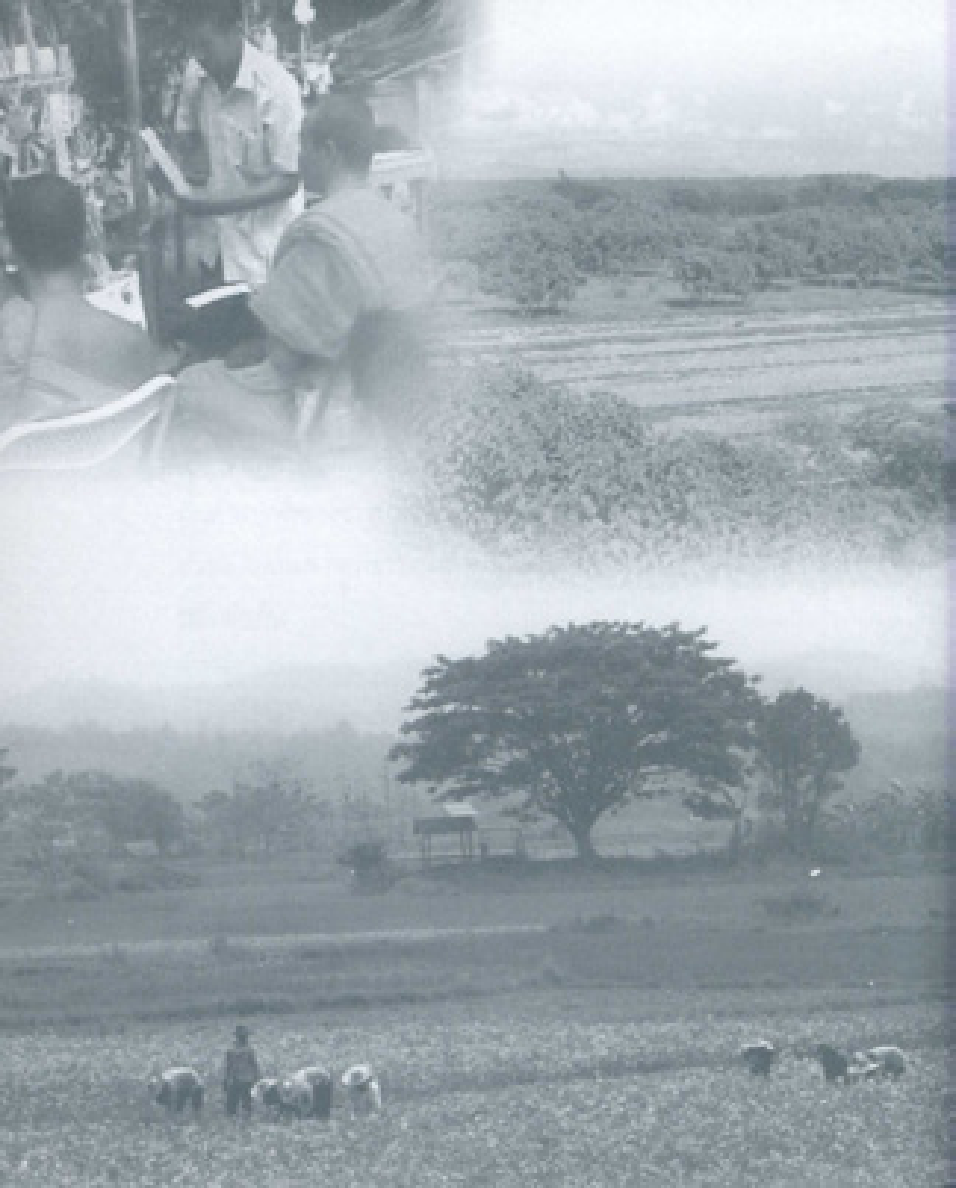
แก่นแนวคิดของการสร้างสุขภาวะบ้านบ่อโพธิ์คือการเชื่อมโยง

ระหว่างบ่อเกลือซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติมาผลิตเกลือในวิถีของ
 สัมมาอาชีพ โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการอยู่
 ร่วมกันอย่างสันติ ประเพณีสำคัญของหมู่บ้านและสืบทอดกันมากคือ
 1) พิธีบวงสรวงเจ้าบ่อเกลือเพื่อเปิดบ่อเกลือของชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน
 นับเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างวินัยหรือศีลของคนในการใช้
 ประโยชน์จากบ่อเกลือและการอยู่ร่วมกัน พิธีบุญเดือนเจ็ดหรือบุญ
 ปราสาทผึ้ง เมื่อถึงช่วงการต้มเกลือ รูปแบบของพิธีกรรมจะเชื่อม
 โยงกับพิธีกรรมทางศาสนา 3) ประเพณีการเลี้ยงเจ้าปู่หรือเลี้ยงหอ
 ช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำไร่นา พิธีกรรมสำคัญทั้ง 3 ถูกประมวล
 สร้างเป็นกฎหรือข้อระเบียบปฏิบัติของหมู่บ้านในการรักษาบ่อเกลือให้
 สะอาด

จากการสืบทอดพิธีกรรมเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติบ่อเกลือ
 และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันใน
 ชุมชนอย่างมีความสุข ส่งผลทำให้เกิดองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สำคัญคือ
 ภูมิปัญญาการต้มเกลือ การมีศีลหรือมีวินัยในการใช้ประโยชน์จาก
 บ่อเกลือ การจัดการทรัพยากรชุมชนโดยการจัดตั้งกองทุนเกลือ และ
 ขยายวงเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนอื่น ๆ ได้ ผลของความรู้ที่สร้างสมมา
 ส่งผลทำให้ชาวบ้านบ่อโพธิ์ สามารถสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยสัมมา

อาชีพ จากการผลิตเกลือ การร่วมแรงในพิธีกรรมและการผลิตเกลือ ส่งผลต่อสุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิตใจ สุขภาพทางสังคม การเคารพธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่งผลต่อการยกระดับความสุขทางด้านความเชื่อ ศรัทธา และ จิตวิญญาณ เตือนใจ บังคับ สำคัญของการสร้างสุขภาวะบ้านบ่อโพธิ์คือ ความเป็นเอกทางประวัติศาสตร์ ชาวบ้านและองค์การชาวบ้านมีความสัมพันธ์แนบแน่น ความเชื่อ ศรัทธาในมิติจิตวิญญาณผ่านพิธีกรรม การเวียนหัวและพฤติกรรม อันเป็นปกติของชาวบ้าน ที่มีสัมมาอาชีพ มีศีลหรือวินัย มีสามัคคีธรรม และพรวาาสธรรม ดำรงชีวิตอย่างสมณะ มีการแบ่งปัน เสียสละต่อกัน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย อุไรวรรณ วิจารณ์กุล

แผนชีวิตชุมชนคนศรีสะเกษ

ตำบลศรีสะเกษ อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน เป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำแหว และน้ำกาด ล้อมรอบด้วยภูเขา เหมาะแก่การทำเกษตร ชาวชุมชนจึงมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก เช่น การปลูกข้าวไร่ หากินกับป่า หาปู หาปลาในห้วย โดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอก ยกเว้นเกลือที่นำมาจากบ้านนาเกลือ

นอกจากชีวิตจะสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติแล้ว ยังมีวัฒนธรรมความเชื่ออันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอยู่หลายอย่างด้วยกัน เช่น การนับถือผี นับถือพระธาตุศรีสะเกษ มีขุนน้ำ รวมทั้งได้รับอิทธิพลความเชื่อทางศาสนา อย่างเหนียวแน่น ทำให้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความรักเอื้ออาทรต่อกัน

อย่างไรก็ดีชาวตำบลศรีชะเกษ ได้มีความพยายามแปร
วัฒนธรรม ความเชื่อ อันเป็นทุนเดิมในท้องถิ่น ให้เป็นผลดีต่อการ
พัฒนามาตั้งแต่ก่อนมีการใช้แผนชีวิตชุมชน รวมทั้งมีการปรับ
กลยุทธ์การกระจายอำนาจ โดยการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นคุ้มบ้าน การ
ทำประชาคมหมู่บ้าน การตั้งร้านค้าสาขิตประจำหมู่บ้าน ศูนย์ข้อมูล
ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการ
หนุนเสริมการดำเนินงานเรื่องแผนชีวิตชุมชนในระยะต่อมา

การดำเนินงานดังกล่าว ได้ก่อเกิดผู้นำอย่างหลากหลาย ทั้งผู้
นำตามธรรมชาติและที่เป็นทางการผู้นำเหล่านี้ ได้รวมตัวกันเป็น "สภา
ผู้นำ" ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนา รวมทั้งการจัด
ทำแผนชีวิตชุมชน

ในการจัดทำแผนชีวิตชุมชน มีการทำความเข้าใจกับชาวชุมชน
ในทุกระดับมีการจัดเก็บข้อมูลรายครอบครัว เพื่อนำไปสู่การวางแผน
แก้ปัญหา ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม เช่น การฟื้นฟูสุขภาพแอฟ
การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การทำป่าชุมชน การทำเหมืองเพราะ
ปลูกด้วยเกษตรอินทรีย์ โดยการนำปุ๋ยใช้เอง การสนับสนุนให้เกิด
วิสาหกิจชุมชน เช่นการทำกระดาษสา ทำแหนมไม้กวาด เพื่อเพิ่มราย
ได้ และการปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาองค์การชุมชนที่มีอยู่เดิม ให้สามารถสนองต่อความต้องการของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น เช่น การขยายศูนย์สาธิตการตลาด ให้มีครบทุกหมู่บ้าน การรวมกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน เพื่อให้บริการชาวบ้านได้อย่างรวดเร็ว บริการ 24 ชั่วโมง แบบ ATM คลายกฎระเบียบของกองทุนเดิมที่แข็งตัว ตลอดจนการฟื้นฟูวัฒนธรรมและวิถีชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนเกราะกำบังกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ ที่ไหลเข้าสู่ชุมชนให้คงอยู่ ซึ่งการฟื้นฟูวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้เข้มแข็ง ก็เท่ากับเป็นการสร้างปราการที่เข้มแข็งให้กับชุมชน ในอันที่จะต่อสู้กับกระแสการพัฒนาภายนอกที่ไม่เป็นผลดีต่อวิถีชุมชน

การดำเนินงานดังกล่าว เป็นไปอย่างมีระบบครอบคลุมทุกปัญหาในชุมชน ทุกกิจกรรมจึงมีการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน สามารถแก้ปัญหาของชาวชุมชนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นได้ มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการส่งเสริมวิสาหกิจในชุมชน รวมทั้งชาวชุมชนมีความรักความเอื้ออาทรกันมากขึ้น เนื่องจากระบบชุมชนได้กลับคืนมาอีกครั้ง มิได้เป็นปัจเจกเหมือนที่ผ่านมา

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุวิไล คงเงิน

ภาพสตรีทอาร์ต

พิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่จันเสน

หมู่บ้านจันเสนเป็นชุมชนติดทางรถไฟ ต.จันเสน อ.ตาดลี
จ.นครสวรรค์ อดีตเป็นที่ตั้งเมืองโบราณสมัยทวารวดี จากหลักฐาน
การค้นพบวัดอุโบราณ หมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวจังหวัด 88 กิโลเมตร
ตั้งอยู่ในที่ราบน้ำท่วมถึง ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยา 16 กิโลเมตร ดิน
อุดมสมบูรณ์ ภูมิอากาศร้อนชื้น ปัจจุบันมีชาวบ้านอาศัยอยู่ 350
หลังคาเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่จบการศึกษามัธยมศึกษา การศึกษา
ระดับปริญญาตรีมีน้อย ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว
ผักและรับจ้างทั่วไป ชาวบ้านคือ ผู้คนที่มาจากต่างถิ่นมารวมกันอยู่ใน
พื้นที่จันเสนและเคยมีความรุ่งเรืองมาจากการค้า แต่ภายหลังจากชุด
คลองชลประทาน ปี 2498 ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การค้าจึง
ซบเซา พ่อค้าคนจีนในตลาดอพยพไปอยู่ที่อื่น คนหนุ่มสาวละทิ้ง

ถิ่นฐานไปทำงานในเมือง กิจการหลายอย่างปิดตัว ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาการรวมตัวกัน เห็นห่างกัน ขาดความเข้าใจกัน ไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เน้นการทำงานที่ยึดติดผลประโยชน์ ต่อมาหลวงพ่อโอด (พระครูนิสัยจรรย์คุณ) ได้เข้ามาสร้างความสามัคคีของ ชุมชนจันแสน โดยใช้กิจกรรมการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานโบราณวัตถุ ท่านเป็นพระที่มีความเมตตา ใช้หลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้านได้ มีการก่อสร้างมหาธาตุเจดีย์และพิพิธภัณฑสถานในวัด เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ในที่สุด หลังการมรณะภาพของท่าน หลวงพ่อเจริญ (พระครูนิวริฐธรรมขันธา) ได้สานงานต่อจนสำเร็จ รวมถึงขยายงานที่ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ โดยใช้วิถีชีวิตวัฒนธรรม การทอดผ้า การจัดนักเรียนให้ทำหน้าที่เป็นยุวมัคคุเทศก์ในการนำชมพิพิธภัณฑสถานมีเศรษฐกิจดีขึ้น ไม่ว่างงาน จิตใจดีขึ้น มีความสนิทสนมกันมากขึ้น การอยู่ร่วมกันเป็นสุขขึ้น ภายใต้การใช้ภูมิปัญญามาประยุกต์กับการพัฒนา ทำให้ชาวบ้านนำศักยภาพออกมาใช้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นเครื่องมือ องค์การพื้นฐานของชุมชนคือ วัดโดยพระสงฆ์ โรงเรียนโดยครูและนักเรียน กับชาวบ้านผู้เป็นฐานการทำงานในชุมชน นับเป็นแบบอย่างของการแก้ไขปัญหาวางอย่างสร้างสรรค์ และ

เป็นที่มาของท้องถิ่นพัฒนารากหญ้าชาวชุมชนจันเสน ก็กิจกรรมเด่น ๆ ของชุมชน ได้แก่ กลุ่มยุวมัคคุเทศน์ โดยนำนักเรียนจากโรงเรียนในชุมชน กลุ่มทอผ้าที่กระตุก สมาชิกมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเดือนละ 3,000 บาท มีการแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งมาบำรุงวัด ชมรมเรวรักษ์จันเสน ทำกิจกรรม ด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในรอบปี และโครงการวิถีชีวิต ชุมชนจันเสนที่มีกิจกรรมทางศาสนา การทำอาหารพื้นบ้าน การทอผ้า จักรสาน เทียวเมืองโบราณ ชมพิพิธภัณฑ์และศึกษาภูมิทัศน์วัดจันเสน

โครงสร้างกลไก ในการสร้างสุขภาวะชุมชนจันเสน โดยใช้มิติ วัฒนธรรมประเพณีอาศัยกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญ โดยการใช้วัดเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับชุมชนและโรงเรียน ส่งเสริม การมีอาชีพและมีรายได้ของชาวบ้าน โรงเรียนเกิดบทเรียนท้องถิ่น ทุก ฝ่ายได้รับความสุขจากการทำงานร่วมกัน ภายได้ความสำเร็จของการ สร้างสุขภาวะชุมชนนี้มีปัจจัยมาจากความพร้อมของผู้นำชุมชนที่ใช้ ปัญญาของคุณ บริสุทธิ์ของคุณ และกรุณาของคุณ ต่อชาวบ้านในการฟื้นฟู ประวัติศาสตร์ชุมชนให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด การใช้ทุนทาง สังคมมาสร้างเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ให้คนมีปัจจัย 4 มีจิตใจ มุ่งมั่นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์

ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เขตร้อนชื้นที่มีคุณค่าทางนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจสูง การอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ในประเทศไทยจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างยั่งยืน

ปลูกป่าเขาแม่กระตุ้สู่ประปาภูเขา

ชาวบ้านเมอสุวรรณค์ หนึ่งใน 10 ของหมู่บ้านในพื้นที่เขาแม่กระตุ้ ต.แม่แล อ.แม่वंงค์ จ.นครสวรรค์ได้เผชิญความอดทนสู่ความเสื่อมโทรมของป่า ชุมชนได้ใช้ปัญญาดูแลป่าให้เป็นแหล่งต้นน้ำ นำน้ำมาทำประปาภูเขา เพื่อลดทุกข์จากการขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้จนชุมชนเป็นสุข นับได้ว่าเป็นนวัตกรรมในการสร้างสุขภาวะที่มีค่าควรแก่การเรียนรู้ ความเป็นเอกและสภาพของเขาแม่กระตุ้ มีพื้นที่ 14,201 ไร่ อดทนไปด้วยป่าไม้เบญจพรรณ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แม่वंงค์ - แม่เป็นแหล่งที่พึ่งพาปัจจัย 4 ของหมู่บ้าน เมื่อกระแสการพัฒนาเข้ามากการเกษตรจึงทำเพื่อขายและการใช้เงินเป็นตัวตั้งใน ปี 2535 ป่าถูก

ทำลายเพื่อขยายพื้นที่การเกษตรเชิงเดี่ยว ในปี 2539 สภาพดินเสื่อมโทรม หน้าดินพัง ขาดแคลนน้ำ ทำให้ฝนตกน้ำท่วม ในปี 2539 การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยมีการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เขาแม่กระหู่ได้ร่วมโครงการปลูกป่า ฯ ชาวบ้านในหมู่บ้านได้รับค่าจ้างในการปลูกป่าวันละ 120 บาท ในปี 2542 กิจกรรมการปลูกป่ายังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สภาพของป่าค่อย ๆ กลับคืนมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ทำให้ชาวบ้าน 10 หมู่บ้าน จาก 3 อำเภอ จ.นครสวรรค์ ได้ใช้ประโยชน์จากป่าเขาแม่กระหู่

บ้านมอสวรรค์เป็นหมู่บ้าน ที่อยู่ในพื้นที่และเป็นหนึ่งใน ๖ หรือ ๗ หมู่บ้านแม่วงศ์ชุมชนคนรักป่า" ซึ่งเกิดแนวคิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในการรักษาป่าว่า "ป่ากับคนพึ่งพิงอาศัยกันได้" เป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ ทำให้คนรักและหวงแหนป่า 2 ปีหลังจากการปลูกป่า ทำให้ทุกอย่างกลับมามีสุขภาพปกติดังที่เช่นเคยเป็นมาในอดีต ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าได้เหมือนเดิม 4 ปี หลังจากการปลูกป่ามีสายน้ำไหลและน้ำตกช่วงฤดูแล้ง แต่พื้นที่ที่บ้านมอสวรรค์ประสบปัญหาน้ำบริเวณอุบโภาค ชาวบ้านและผู้เฒ่าจึงรวมตัวกันออกทางแก้ไขปัญหา โดยจะนำน้ำจากภูเขาแม่กระหู่มาใช้ แกนนำสำคัญ คือ นายทวี แหม่มหลัก ผู้ใหญ่บ้านวิชัย เล็งเอี่ยม และนายเสนาะ อาจคำพันธ์ เขียนโครงการ

เพื่อขอการสนับสนุนทรัพยากรจากกองทุนทางสังคม มีการนำเสนอโครงการถึง 8 ครั้ง ใช้เวลาถึง 3 เดือน จึงได้รับการพิจารณาสนับสนุน แต่ก็ไม่เพียงพอ งานก่อสร้างประปาภูเขาของชาวบ้านสำเร็จได้ โดยการเสียสละแรงงานช่วยกันทำ ใช้เวลาในการก่อสร้างเพียง 4 เดือนด้วยงบประมาณเพียงล้านเศษ ซึ่งหากเป็นงานราชการมูลค่าไม่ต่ำกว่า 5 ล้านบาท การบริหารจัดการใช้น้ำและการดูแลรักษา ชาวบ้าน 6 คุ้ม ผลัดเปลี่ยนกันมาดูแล ภายใต้กฎระเบียบหมู่บ้าน การร่วมทุกข์ ร่วมสุข ร่วมคิดร่วมทำ ทำให้ชาวบ้านรักใคร่ปรองดองกัน ประปา ภูเขาเป็นสื่อยึดเหนี่ยวคนในชุมชน มีการเผ่าะวังไฟฟ้า ชาวบ้านไม่ขาดแคลนน้ำอีกต่อไป ป่ายังคงเป็นแหล่งพึ่งพา บึงจ้อย 4 ของชาวบ้าน ความร่มรื่นของป่าและน้ำ ทำให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติ ประสพการณ์การแก้ปัญหาทำให้เกิดการเรียนรู้ และเป็นฐานแนวคิดในการดำรงชีวิตที่ระดับบุคคล และระดับชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านเกิดสำนึกจิตธรรม เกิดองค์การชาวบ้านแบบธรรมชาติในการเผ่าะวังปัญหา ชาวบ้านเมอสุวรรณคีได้ใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นบึงจ้อยการพัฒนาอย่างมีระบบ หลักการและบึงจ้อยของความสำเร็จในการสร้างสุภาพะ คือ การ เชื่อมโยงระหว่าง มนุษย์ ทรัพยากรและความรู้ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับทรัพยากร การแก้ปัญหาทรัพยากรทำให้เกิด

ความรู้ การมีความรู้ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่น โดยมีปัจจัยสำคัญ คือ ผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละ อุตสาห มีการจัดการปัจจัยที่มีระบบ เหมาะสม การร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน ใช้ประปา ภูเขาเป็นสื่อ ของการพัฒนาเป็นศูนย์รวมใจในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

“มินิเอ็มบีเอ” ใน “มินิฟาร์ม” : เครือข่ายเกษตรริมทางรถไฟ

ศูนย์พัฒนาเกษตรผสมผสานบ้านไผ่ หรือศูนย์มีชัยบ้านไผ่ เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ดำเนินการส่งเสริมโครงการธนาคารฝักริมทางรถไฟบ้านราชนา หมู่ที่ 7 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการเช่าที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ทำการเจาะน้ำบาดาล และสร้างถังเก็บพักน้ำ หรืออวางระบบท่อไปตามแปลงเกษตรกร ให้มีน้ำใช้สำหรับการเกษตรและอื่นๆ อย่างพอเพียงตลอด 24 ชั่วโมง ในพื้นที่ 800 ตารางเมตรต่อสมาชิก 1 ราย

สารวิทย์พงษ์พานิช

ด้วยภาวะที่ขาดที่ทำกิน ไม่มีน้ำใช้ในการเกษตรและครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มที่เป็นลูกจ้างของหน่วยงานราชการที่อยู่รายรอบแปลงโครงการแล้วไม่มีที่ทำกิน หากเกษียณอายุแล้ว ก็ยากลำบากในการหาที่อยู่ที่ทำกิน ทำให้แกนนำของหมู่บ้านได้เข้าไปติดต่อประสานงานกับศูนย์มีชัยบ้านไผ่ หลังจากได้เห็นโครงการธนาคารฝักเกิดขึ้นที่ริมทางรถไฟในชุมชนใกล้เคียง

สมาชิกจำนวน 26 คน ได้เห็นพร้อมที่จะเข้าร่วมโครงการด้วยการเช่าที่ทางรถไฟ และยิงเงิน ๒๐๘. สำหรับเป็นค่าระบบน้ำ การเตรียมแปลงปลูก และปัจจัยการผลิต ซึ่งทางองค์การพัฒนาเอกชน คือศูนย์มีชัยไม่มีแบบสนับสนุนด้านนี้ แต่การฝึกอบรม ดูงาน ถ่ายทอดระบบการจัดการ และเทคโนโลยีการก่อสร้างธนาคารฝัก ยังเป็นบทบาทและหน้าที่ของศูนย์มีชัยบ้านไผ่

สมาชิกส่วนใหญ่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เช่น มะลิ แอสเตอร์ ดาวเรือง เบญจมาศ การทำกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างรายได้ให้กับสมาชิกเป็นอย่างมาก สูงกว่าการปลูกฝัก เมื่อเทียบพื้นที่ที่เท่ากันนอกจากนี้ตลาดที่เอื้ออำนวยทั้งดอกไม้สด และร้อยพวงมาลัย ทำให้สมาชิกพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการเป็นอันมาก ขณะที่ฝักปลูกไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน

การบริหารจัดการในรูปแบบกลุ่ม พร้อมมีที่ปรึกษาภายนอก การจัดการระบบน้ำชลประทาน ระบบเครื่องส่งน้ำ ระบบไฟฟ้า การเก็บเงินค่าน้ำ และค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นบทบาทหน้าที่ของกลุ่มทั้งหมด การบริหารกลุ่มดังกล่าวมีปัจจัยหลักที่ดีคือทั้งแกนนำและสมาชิก ได้ส่งผลให้กลุ่มมีกองทุนเป็นเงินก้อนโต ประมาณ 80,000 บาท ไว้สำหรับสร้างซ่อมระบบชลประทาน แ่่งปันสมาชิก และ คินกำไรให้สังคม

ด้วยความที่โครงการได้สนองตอบต่อมวลหมู่สมาชิกได้เป็นอย่างดี ทำให้หมู่บ้านที่อยู่ตรงข้ามได้นำรูปแบบไปดำเนินการ ดังนี้ เช่น การก่อสร้าง การแบ่งแปลงปลูก การจัดการ และการผลิต นับว่าเป็นการขยายผลที่เห็นชัดเจน และคุ้มค่าต่อสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งที่ดินผืนดังกล่าว หากปฏิบัติตามระเบียบของการรถไฟแล้ว ก็สามารถทำมาหากินได้อย่างยาวนาน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย

ไกลเมศ ทวีกุล

ประภัสสร เศรษฐประเสริฐวิทยา

ศูนย์ตุ้มโฮม : เครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม

เครือข่ายเกษตรผสมผสานจังหวัดนครพนม เกิดขึ้นโดยการที่รัฐบาลเบลเยียม ได้ให้ความช่วยเหลือผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สำหรับส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรดำเนินกิจการเกษตรผสมผสาน ใน 6 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร แม้ว่าโครงการช่วยเหลือจากรัฐบาลเบลเยียมได้สิ้นสุดลง ทางธกส. ก็ยังคงดำเนินการต่อไป โดยจัดตั้งเป็น "ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน" ที่จังหวัดมุกดาหาร

ช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย มีผลอย่างมากต่อ
 ภาครัฐกรในโครงการ ศูนย์ประสานงานฯ ได้ระดมแนวคิดเพื่อหาแนว
 ทางในการแก้ปัญหาวิกฤตดังกล่าว ยุทธศาสตร์ ลดค่าใช้จ่าย ทหารายได้เพิ่ม
 ระดมทุน เรียนรู้ร่วมกัน และการสร้างเครือข่ายจึงได้เกิดขึ้น

เครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม ได้เริ่มการรวมตัวกัน
 เนื่องจากบทเรียนวิกฤตเศรษฐกิจที่อยู่โดดเดี่ยวย่อมไม่สามารถแก้ไข
 ปัญหาวิกฤตอีก จากสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิกที่คล้าย
 คลึงกัน คือมีความรู้และผลิตเป็น แต่คุณภาพชีวิตกลับไม่ดีขึ้น จึงได้
 ร่วมกันขับเคลื่อนระบบเครือข่ายของจังหวัดโดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ
 เป็นตัวเชื่อมร้อยสานสายใยให้ช่วยกันฝ่าวิกฤตดังกล่าว ดังนั้นกลุ่ม
 ย่อยของเครือข่ายจึงได้เกิดขึ้นในแต่ละอำเภอ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีจุดเด่น
 ที่เหมือนและแตกต่างกันไป

ศูนย์คุ้มโสม ซึ่งเป็นศูนย์แม่ของเครือข่ายเกษตรผสมผสาน
 นครพนม เป็นจุดประสานงาน ที่ประชุม เป็นเวทีแลกเปลี่ยน ที่
 จำหน่าย ที่ผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และแปลงนาของโรงเรียนชาวนา
 ระดับจังหวัด ขณะที่กลุ่มระดับอำเภอ เช่น นาแก ได้ดำเนินกิจกรรม
 โรงเรียนชาวนา ทำปุ๋ยอินทรีย์ สมาชิกทำเกษตรผสมผสาน ขณะที่กลุ่ม
 อำเภอบ้านแพง ทำปุ๋ยอินทรีย์ สมาชิกทำเกษตรผสมผสาน ในส่วน

ของกลุ่มอำเภอโพธารมย์ และปลาท้อง มีจุดเด่นตรงที่ ทำโรงผสมอาหารสัตว์ เหมือนเรณูนคร

ศูนย์ประสานงานโครงการเกษตรผสมผสาน จังหวัดมุกดาหาร ภายใต้การดำเนินงานของ ชกส. เป็นประสานงานที่สนับสนุนและเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เข้าหากัน แลกเปลี่ยนความรู้ ฤกษ์ปัญหา และสภการณ์ รวมทั้งรื้อยสายสัมพันธ์ที่เกิดการเกื้อหนุนด้านการผลิตและการตลาด นอกจากนี้ศูนย์ประสานงานฯ ยังได้ชักชวนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าร่วมมีบทบาทในการช่วยเหลือเครือข่ายของชุมชนระดับรากหญ้าด้วย

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย

โกศลเลิศ ทวีกุล

ประภัสสร เศรษฐประเสริฐวิทยา

ถักทอชีวิตใส สานใจ ร้อยรัก : ปูไทแห่งบ้านทรายมูล

เขียนโดย ปุ๊ ไท

มวลมนุษย์ทุกรูปนาม แม้จะเลือกที่เกิดไม่ได้ แต่ก็มี
จิตวิญญาณและสำนึกที่จะพยายามสร้างสรรค์ชีวิตให้มีพลังและ
ความรุ่งเรืองได้ แม้หลายรายล้มเหลว แต่ก็มีอีกหลายชีวิตที่ยืนหยัด
ต่อสู้ได้อย่างไม่ท้อ

ปูไท คนชนบทธรรมดาคนหนึ่ง เกิดในวัยที่มีการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. 2475 เวียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาที่สอง มีวิถีชีวิต
เป็นชาวนาตามบรรพชน ได้บวชเรียนตามแบบอย่างชาวพุทธ และ
เป็นทหารเกณฑ์ ปูไทมียาวเยา มีบุตรตามครรลองแห่งสายสัมพันธ์
ทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นมิได้มีวิถีชีวิตผิดแยกไปจากเพื่อนบ้านคนอื่นๆ

หากแต่มีพลังความคิด กอปรด้วยภูมิปัญญาสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่ สามารถพลิกผันชีวิตของหลานรักผู้พิการ ทั้งร่างกายและสมอง ได้อย่างน่าอัศจรรย์เกินคาดคิดยิ่ง

จากรากฐานแห่งความรัก ความห่วงหาอาทรและความผูกพัน ได้แผ่พลังกระแสจิตสู่กระบวนการคิดที่เป็นระบบ ผ่านไปยังเครื่องเล่นหลากหลายชนิดให้หลานรัก ไม่เพียงให้เป็นเครื่องเล่นคลายเหงาตามประสาเด็กเท่านั้น แต่ละชนิดของเครื่องเล่น ปูไฟ คิดคำนึงถึงกันว่า จะช่วยบำบัดอาการส่วนใดของหลานได้บ้าง ปูไฟได้พยายามปรับปรุง แก้ไข สร้างเสริมเติมต่อเพื่อหวังให้ผู้เล่นเกิดความสุขเพลิดเพลินนาน คลายเครียดบนเงื่อนไรของจินตนาการบำบัด นับเนื่องเวลาถึง 13 ปี ประดิษฐ์เครื่องเล่นได้ 21 ชนิด ทั้งยังได้ช่วยเป็นกำลังใจให้หลานรัก ผู้พิการทางร่างกาย สมองและสภาวะจิต ให้มีสมรรถภาพดีขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นคุณค่ามรดกชีวิตอันยิ่งใหญ่ของน้องปอในวันนี้

วิธีการ แนวคิดและวิถีปฏิบัติที่เรียบง่าย แต่แฝงไปด้วยพลังและจิตวิญญาณล้ำลึกของปูไฟสามารถสืบสานชุดความรู้ภาษาธรรมชาติท้องถิ่น ให้เกิดคุณภาพ จุดประกายความหวังให้ไม่เพียงแต่หลานน้อยเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวอย่างแบบแผนอันดีงาม ให้หลายครอบครัวใน

ละนวกบ้านใกล้เรือนเคียง ตลอดจนสถานบันที่เกี่ยวข้องกับวิถีแห่งการ
บำบัดเด็กพิการทั้งหลายต่างต้องหันมาพิจารณาไตร่ตรองทบทวน
บทบาท และองค์ความรู้เดิม เพื่อปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์

รูปลักษณะเครื่องเล่นพื้น ๆ ที่ปู่โพบรจรงสร้างสรรค์ขึ้นมาแต่
ละชิ้นไม่ว่าจะเป็นไม้ ไม้ ช้างไม้ ฉ้อน กังหันพัด (หมกปั้น) คราด
ครกกระเดื่อง ห้างร้านบนต้นไม้ บ้านโต ราวคู่ พิณ รดสามล้อเข็น
รถนั่ง รถยก กระสอบทราย กรรไกร รองเท้าและที่ทำจากไม้
เป็นต้น หากจะดูเพียงผิวเผิน อุปกรณ์ดังกล่าวไม่อาจสอดร้อยหัว
สำนึกแห่งความหวังที่ปู่โพบมีต่อหลานได้ทั้งหมด

ปู่โพบและน้องปอได้รับเชิญไปแสดงภูมิปัญญาและวิถีปฏิบัติ
หลายครั้งหลายหนในหลายหน่วยงานแม้ในต่างประเทศ

วิถีคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นของปู่โพบ นับเป็นนวัตกรรม
ทางสุขภาพที่ยิ่งใหญ่ กล่าวได้ว่าเป็นพลังอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ในชุมชน
ยังมีพลังอีกหลายลักษณะที่แฝงตัวอยู่ในชุมชนชนบทที่รอคอยการ
ค้นหาก่ออยู่ก้นอก หากไม่มีเหตุการณณ์วิกฤตอย่างเช่นปู่โพบได้รับ ก็ไม่อาจ
ได้พบเห็นสิ่งประศิษร์จาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์พื้นบ้าน
รายอื่นอีก ผลสำเร็จที่ได้รับสำหรับน้องปอในวันนี้ เนื่องด้วยมีสายใยรัก
ที่ถักทอ โอบอุ้มด้วยพันธกิจและจิตวิญญาณจากปู่โพบ

ความรักและความผูกพัน ที่ปู่ไทพอดโยงสายโยมกั้งน้องปอ จากวันที่ต้องผู้มน้องปอไป โรงเรียนวันแรก ได้ประดิษฐ์คิดสร้างสรรค์เครื่องเล่นหลากหลายชนิดให้ เพื่อหวังว่าสักวันหนึ่ง เครื่องเล่นเหล่านั้นจะพุ่มพักหลังกาย หล่อหลอมจิตใจให้น้องปอกล้าแข็ง อดทน ต่อสู้อุปสรรคเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างคนปกติ และแล้วความฝันที่ปู่ไทเผ้าพากเพียงมาแต่ต้น ก็ฉายแสงเจิดจรัส ไม่เพียงแต่ปู่ไทเท่านั้น ย่าสอน ภรรยาของปู่ไท บุญสม นางคำ พ่อแม่ของน้องปอ ทองสุข และบุญล้อมพี่สาวทั้งสองที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจอยู่เคียงข้าง ก็เปี่ยมสุขไปด้วย จากน้องปอเฒ่าวันไหน ที่บิดมกไม่สงบระอาบ มือหัก แขนงา เก้ง หิงงอ น้ำลายไหลยืดเปียกชุ่มขึ้นแฉะจนหน้าอกเปียก ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ทั้งยังพูดติดอ่างเป็นที่น่าเวรนาต่อผู้พบเห็น

ในวันนี้น้องปอหรือนายสุริยา สมสิลา วัยหนุ่มที่จะมีอายุย่างเข้าปีที่ยี่สิบกำลังเรียนใกล้สำเร็จวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจระดับชั้น ปวส. มีสมรรถภาพทางกายและสมองดั่งเช่นคนปกติ เป็นบุคคลที่มีพลัง มีอนาคต เป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป จากการหล่อหลอมของปู่ไท และครอบครัวช่างแห่งบ้านทรายมูล ตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญยงค์ เกตุเทพ

วิถีธรรม ชมังเวทย์ ขจัดเภท ผองภัย :

หลวงปู่หงษ์แห่งสุรินทร์

รั้วก่อนหินภูเขาไฟที่รายรอบปากน้ำโสภา มีอาณาบริเวณครอบคลุมป่าชุมชนหลายสิบผืนในเขตตำบลสมุท ตำบลโคกนาสาม และตำบลทุ่งมน ในพื้นที่อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีปริมาณพื้นที่มากกว่า สามหมื่นไร่ หลวงปู่หงษ์ได้ระดมพลังผู้คนที่มีจิตศรัทธาปสาทะ ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นอนุสรณ์สถานของการใช้วัสดุท้องถิ่นให้คงคุณค่า และกลมกลืนสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ดูประหนึ่งว่าเป็นการคืนสภาพป่าให้มีระบบนิเวศดั้งเดิมด้วย ดิน น้ำ ป่า หินภูเขา สรรพสัตว์ ย่อมต้องเกื้อกูลอาศัยซึ่งกัน

และกัน อย่างมีเงื่อนไข

หลวงปู่หงษ์จะย้ำเตือนสติผู้คนให้มีจิตสำนึกร่วมอยู่ตลอดเวลาว่า

**“โทษของการไม่มีป่า ไม่มีน้ำนั้น
จะเกิดความเดือดร้อนนานัปการ”**

หลวงปู่หงษ์ หรือ เด็กชายสุวรรณหงษ์ จะมัวดี ได้ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2461 ณ บ้านทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้บวชเป็นสามเณรตั้งแต่เริ่มเป็นหนุ่มแตกพานเมื่อ อายุได้ 18 ปี ครั้นอายุครบบวช จึงได้อุปสมบท มีฉายาภมว่า “พรหมปัญโญ” ซึ่งหมายถึง ผู้มีปัญญาจุฑพรหม

พระหนุ่มรูปงามได้ออกจากวัดลงควัตร หลังจากอุปสมบทเป็นภิกษุได้เพียง 3 พรรษาเท่านั้น วิถีชีวิตส่วนใหญ่ จึงมีกิจปฏิบัติอยู่ในป่า เริ่มจากป่าช้าใกล้วัดเรื่อยไป ถึงป่าดงดิบในเมืองซุซันห์ จังหวัดศรีสะเกษ ข้ามอาณาเขตเลยไปยังดินแดนรอยต่อไทย - กัมพูชา และเข้าดงลึกในพื้นที่ประเทศเขมรโดยจำพรรษาอยู่บริเวณนั้น ถึง 30 พรรษา อาศัยอยู่โคนต้นไม้ ฉันทาคองด้วยไม้มูตรเฒ่าเที่ยวบิณฑบาต และนุ่งท่มผ้าบังสุกุล อันเป็นกิจปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธองค์ ได้พบปะผูกมิตรกับสัตว์ร้ายน้อยใหญ่ ทั้ง งู เสือ ช้าง หมี เป็นต้น ซึ่งเข่ากเป็นเพื่อนอยู่รายรอบ โดยแม่บุญการมีไปยังล่าสัตว์ทั้งปวง

ว่ามาอยู่อย่างมิตร หลวงปู่จะเรียกสัตว์ทั้งปวงว่า "เพื่อนของเรา"

หลวงปู่หงษ์ได้คิดวิธีการที่จะให้ป่าคงอยู่ เพื่อชาวบ้านจะได้ใช้สอยประโยชน์อย่างยั่งยืน เล็งเห็นด้วยญาณแห่งธรรมปฏิบัติ และความเป็นจริงในบริบทพื้นที่ซึ่งมีหินภูเขาไฟ กอระแคะขนาดจำนวนมากมายกระจ่ายเต็มพื้นที่ โดยมีหมู่บ้านที่น้องคนไทยเชื้อสายเขมรตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหย่อมๆ จึงได้ระดมกำลังด้วยแรงศรัทธา ใช้ปัจจัยจากญาติโยมที่ถวายมาเป็นค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ให้ชาวบ้านช่วยกันขนหินมากองเป็นกำแพงล้อมป่าไว้เป็นเขตปริมณฑลของแต่ละป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา ห้ามบุกรุกพื้นที่ พร้อมทั้งตั้งชื่อป่าตามชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ มอบให้ชุมชนแต่ละพื้นที่ดูแลรักษา เช่น ป่าพนมยายจู้ก ป่าหนองกก ป่าซุนแก้ว ป่าหลวงปุมิม ป่าหินกอง ป่าโคกเพชร ป่าประกายเพชร เป็นต้น จากนั้นจึงไปนำ "เพื่อนของเรา" มาจำนวนนับหมื่นนับแสนตัว มี งู ตะขาบ แมลงป่อง เป็นต้น จากดินแดนเขมรที่เคยได้จาริกธุดงค์วัตร เข้ามาปล่อยไว้บริเวณใต้กองหิน ซึ่งล้อมป่าไว้ทั้งหมด ส่วนสัตว์ที่เหลือก็ให้อาศัยใต้บริเวณเพิงพักที่เป็นสนาสนะ และอีกส่วนหนึ่งก็ปล่อยให้อยู่ตามแนวป่าที่รายรอบกุฏิหลวงปู่หงษ์

ด้วยความคิดที่แยบยล หลวงปู่หงษ์ได้ทำป้ายติดประกาศเป็น

หลักฐานว่าป่าทุกผืนได้ น้อมเกล้าถวายเป็นราชพลี เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้ปกครองไอศูรย์ราชสมบัติมาครบ 50 ปี

ไม่เพียงแต่คุ้มครองผืนป่า และสัตว์สัตว์เท่านั้น หลวงปู่ยังเห็นว่าสายน้ำย่อมเป็นปัจจัยหลักสำหรับเจือจานให้สิ่งมีชีวิตทั้งปวงได้พึ่งพิง จึงคิดการให้ชาวบ้านหลายหมู่เหล่าดำเนินกิจการด้วยหลักแห่งศีลและเมตตาธรรม เกิดแหล่งน้ำหลายรูปลักษณะ เช่น สระพยอมบายจตุรพัก ทำนบหนองหัวแตรค สระตาวล ชุกทำนบกกลางป่าสงวนแห่งชาติหลายพื้นที่ สร้างฝายน้ำล้นกันล้นน้ำ เป็นต้น ชาวบ้านได้อาศัยน้ำทำการเกษตรไม่ขาดเงิน สัตว์ป่าก็ได้ดื่มกิน ทั้งสัตว์น้ำก็เป็นอาหารให้ชาวบ้านอย่าง เหลือเฟือ

นับถึงวันนี้หลวงปู่หงษ์โนวีย 86 พรรษา ได้รับการเกื้อหนุนเชิดชูประกาศเกียรติคุณ ยกย่องจากหลายหน่วยงาน กล่าวได้ว่าหลวงปู่ได้คิดสร้างจากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิม ร่วมกับพี่น้องชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นแนวคิดกรมสร้างสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกันก็เน้นย้ำให้ผู้คนทุกเพศทุกวัยได้ตระหนักและสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรม

ราชินีนาถ ใต้พร้อมใจกันอนุรักษ์ทั้งป่า สรรพสิ่งที่มีชีวิต และบำรุง
รักษาน้ำให้เป็นที่พึ่งพาได้อย่างยั่งยืนสืบไป

วิถีปฏิบัติของหลวงปู่หงษ์ร่วมกับสาธุศิษย์ พลิกฟื้นคืนชีวิต
ให้ สัตว์ ป่า และน้ำ โดยให้ชาวบ้านสร้างชีวิตให้กลมกลืนสอดคล้องอยู่
กันแบบพึ่งพา ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ย่อมนำความสุขสงบมา
ให้ และเมื่อผู้คนมีความเป็นอยู่ไม่เดือดเนื้อร้อนใจแล้ว ชีวิตนี้ก็จะยัง
ต้องการหรือปรารถนาสิ่งใดอีกหรือ

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญยงค์ เกตุทศ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ปายา

กระทรวงศึกษาธิการ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ปายา
ปายา
ปายา

“แขนง” ศิลปะ สานฝัน แบ่งปันน้ำใจ: โรงเรียนเด็กรักป่า

ครูจิตของเด็กๆ หรือครูเข็มทอง โมราษฎร์ ประสานใจกับ ครูหน้อย หรือ อาริยา โมราษฎร์ คู่ชีวิตของครูจิต ผู้ร่วมดำเนินภารกิจขบ่าเคียงไหล่ ก่อตั้งโรงเรียนเด็กรักป่าแห่งคุ่มป่ายาว ชุมชนแสงพันธ์ มากั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 โดยเริ่มตั้งกลุ่มเด็กรักป่าและกลายมาเป็น “โรงเรียนเด็กรักป่า”

ครูจิตและครูหน้อยได้ปลูกต้นกล้าแห่งความดีงามขึ้นในหัวใจเด็กอย่างเป็นรูปธรรม ใช้ศิลปะการแสดง ละคร ดนตรี และเขียนบทกวีเรียงร้อยประสบการณ์ในทุกวันเสาร์และอาทิตย์สำหรับเด็กด้วยโอกาสในอีสาน โดยมุ่งหวังจะให้ เป็นโรงเรียนทางเลือก ที่ใช้ศิลปะเป็นแรง

ผลักดันให้รักและเข้าใจธรรมชาติ ด้วยการตั้งสถานีแห่งธรรมชาติ ให้ทุกผลึกไว้ในสมอง ก่อนที่จะค่อยบรรจงส่งต่อให้มือน้อยๆ แต่งแต้มสีสันออกมาเป็นงานศิลปะ และงานเขียนอย่างอิสระไว้ขอบเขต

สำนักคิดสื่อสรรค์แห่งโรงเรียนดีกรักป่า หรือโรงเรียนนอกระบบตั้งอยู่บนพื้นที่ราว 16 ไร่รายรอบด้วยผืนป่าชุมชนกว่าร้อยไร่ เป็นฐานต้นทุนธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ ณ บ้านป่ายาว ตำบลลำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ต้นกล้าน้อยที่ได้รับการปลูกฝัง ได้คิด ได้เขียน ได้ทำ ในสิ่งที่ตนเองชื่นชอบ ได้พลังแรงใจและศรัทธาจากกลุ่มบุคคลหลายฝ่าย มาช่วยเติมแต่งให้ชีวิตเด็กน้อย ซึ่งไร้โอกาสทัดเทียมกับเด็กส่วนใหญ่ ให้ได้ใช้พลังศักยภาพอย่างเต็มผืน มิถุนนิสิตนสสสแวงอรุณ รุ่งแสงตะวัน กะทิกะลา โลกสีเขียว บริษัทป่าใหญ่ศรีเอ๋อชั่น กลุ่มดินสอสี กลุ่มศิลปิน นักเขียน กวี ดนตรี กลุ่มละครมะขามป้อม กลุ่มศิลปินเพื่อชีวิตคนรุ่นใหม่ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ต่างร่วมผนึกพลังเพื่อให้ค่าย "ดีกรักป่า" หรือโรงเรียนดีกรักป่าพื้นผาอุปสรรค ขวากหนาม สู่ความสำเร็จที่คาดหมายไว้ มีเยาวชนที่ได้รับการบ่มเพาะจากโรงเรียนดีกรักป่าไปแล้ว 8 รุ่น นับจำนวนได้ร่วมร้อยคน

วิถีดำเนินชีวิตของคนพื้นถิ่น ดำเนินรอยตามภูมิปัญญาดั้งเดิมอย่างศรัทธาและเชื่อมั่น การใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนก็ดี การเรียนรู้เรื่องพืชมงคลสมุนไพรก็ดี เด็กๆ มักจะได้เติมเต็มจากการเดินป่าในทุกครั้งคราว ทุกคนจะมีสมุดเล่มเล็กจดบันทึกตลอดเวลา มีผู้รู้ ผู้เล่า ปราชญ์พื้นบ้าน ชี้นะ อธิบาย รวมไปถึงวิถีปฏิบัติ ให้เห็นกระบวนการที่ชัดเจน เป็นค้นคว้า วิถีการย้อมสีธรรมชาติโดยการต้ม และการหมัก จากนั้นจึงใช้ผ้าฝ้ายดิบไปซักน้ำแล้วนำมรดกหรือพับให้เป็นลายลักษณะต่างๆ ทั้งลาย วงกลม ลายดาว ลายหางยาว เป็นต้น ก่อนจะหย่อนมัดผ้าลงย้อมสีธรรมชาติ

ห้องเรียนธรรมชาติได้ร่วมเงาไม้ บ้านบนต้นไม้ในบริเวณโรงเรียนเด็กวัดป่า ก็ใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ตลอดจนเป็นเรือนนอนที่มีบรรยากาศร่มรื่น ต่างพบความจริงว่า

ได้ไปสัมผัสธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นครูสอน สอนเรื่องความละเอียดอ่อน สีสัน ความสนุกสนาน ความจำ สอนให้มีสติ ความเอื้อหนุน... ช่วยกันทำละคร ช่วยกันเขียนบท เขียนคำพูด ออกแบบหุ่น ต่างต้องร่วมคิด ร่วมทำ เกิดความรักสามัคคีในแก๊งค์กันเดียวกัน และเพื่อนต่างวัย... รับผิดชอบแห่งการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้เกิดความคิด จินตนาการ ได้ฝึกเป็นคนช่างสังเกต

จนเป็นนิสิตย้านสร้างผลงาน อารมณ์ทางศิลปะบวกกับภาษาที่ได้คิดอย่างอิสระก็พร่างพรูออกมอย่างเต็มตื่น ยิ่งงานศิลปะบางอย่างขายได้ส่งให้เกิดแรงบันดาลใจอย่างต่อเนื่อง ทั้งการวาดเส้นสาย สีเส้นบนเส้นทำผ้าบาติก เป็นต้น บางชิ้นขายได้ถึง 500 บาท นักวาดรุ่นเยาว์ก็จะได้มีส่วนแบ่ง 100 บาท พวกเขาจึงมีเงินเก็บไว้ใช้สอยกันถ้วนหน้า พากายันสร้างผลงาน ทุกคนต่างต้องมีสมุดบันทึก ดินสอ ปากกา มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกับผู้คนรอบข้าง หรือได้พบเห็นเหตุการณ์ที่สะทุดตาหรือประทับใจ เราจะบันทึกไว้ในสมุดทั้งสิ้น จากนั้นก็มาอ่านแลกเปลี่ยนกัน หรือให้ครูช่วยวิพากษ์วิจารณ์ มีหลายผลงานในสมุดบันทึกที่มองเห็นจินตนาการที่สุกหรือย่อยอย่างลงตัว

บางเรื่องราวก็พัฒนาสรรค์สร้างมาเป็นละครหุ่น หรือ ละครหน้าเวที เช่น "ละครหุ่นเรื่องควายไม่กินหญ้า" "ละครเรื่องชุมชน" เป็นต้น ในช่วงวันที่ได้สัมผัสธรรมชาติอย่างแท้จริง แต่ละวันผ่านไปในรูปแบบที่ไม่ซ้ำกัน ครูจิตจะคอยตั้งข้อสังเกต หรือให้พวกเขาเรียนรู้ข้อมูลทำความเข้าใจไปพร้อมๆ กับสิ่งที่ได้พบเห็น ได้ปลูกฝังเรื่องธรรมชาติว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างให้เราเรียนรู้ได้ โดยชี้ให้เห็นตัวอย่างจากความสัมพันธ์ของสัตว์ นก และพืชพันธุ์ไม้ เปรียบเทียบกับความเอื้ออาทรต่อกันในครอบครัว การเรียนรู้เรื่องตัวโกงในสังคมพืช สังคมสัตว์ เช่น

เดียวกับในสังคมมนุษย์ โทษของคำนิยามภายนอกที่จะเข้ามาทำลายระบบเศรษฐกิจ ทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนทำลายโครงสร้างระบบครอบครัวที่อบอุ่น

นอกจากนี้ยังเพิ่มการเรียนรู้ดนตรีให้ประสานสอดร้อยโดยใช้จังหวะเพลง เสียงดนตรีรับอารมณ์ ปรับความรู้สึกให้ผ่อนคลาย เพื่อเปิดใจรอรับการซึมซับวิถีทางศิลปะ ธรรมชาติ และการจิตเขียนบนจินตนาการอิสระ

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญยงค์ เกตุเทศ

เล ๑ ทนบลงทอนเสถียร
ทุกค่นทีอจ้จมาขันตจกมเส
ช้อกการคโมขกขนักแฉ
นบแองแฉฉไม่ขจจช้อก
คขบแฉ ๑ ทการอนนวิค

โขงหลง - ภูลังกา ตำรายา คนพื้นถิ่น

บึงที่มีความยาวราว 13 กิโลเมตร กว้างเกือบ 3 กิโลเมตร มีพื้นที่มากกว่า 8,000 ไร่ มีภูเขาขนาดใหญ่ตั้งตระหง่านอยู่สองทิศตรงข้ามกันทั้ง ภูวัว และภูลังกา สองแม่สายน้ำที่ไหลบรรจบกันกลายเป็นบึงใหญ่ครอบคลุมพื้นที่หลายอำเภอหลายตำบล และหลายหมู่บ้าน บึงขนาดใหญ่ผืนนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติอันดับที่ 1,098 ของโลก กำเนิดเกาะใหญ่กลางบึง ถึง 7 เกาะ ชาวบ้านพื้นถิ่นเรียกกันว่า "ดอน" ดอนที่ใหญ่สุดมีพื้นที่ราว 500 ไร่ มีนกน้ำและนกชายเลนตลอดจนพันธุ์พืชและสัตว์น้ำมาก กว่า 50 ชนิด หลายชนิดใกล้สูญพันธุ์

มัทมณี ผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวตึนภูและรายรอบบริเวณเป็น
 ตำบลในวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างกันนัก ที่พิเศษออกไปดูจะเป็นเรื่องราวของ
 หมออยากกลางบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบำบัดเยียวยาสืบทอดกันมา
 อย่างยาวนาน มีการคิดค้นหาวิธีการรักษาใหม่ๆ จากตำราคัมภีร์
 ไบลาณและสูตรข่อยตำ ที่บรรพชนได้มอบเป็นมรดกตกทอด ประกอบ
 กับทำเกษตรมีผลของ กล้วยาก และกล้วย เป็นอาณาบริเวณที่มีความหลากหลาย
 หลายทางชีวภาพ มีพืชพันธุ์สมุนไพรหลากหลายชนิด ซึ่งค้นหาไม่ได้
 จากพื้นที่อื่นๆ

เทือกเขาสองแห่งที่ตั้งรับเป็นขอบบึงอยู่ตรงกันข้ามทิศ
 ละเทือก เหมือนจะรับรู้ถึงความผูกพันในวิถีของผู้คนที่อยู่รายรอบ
 ซึ่งเข้ามาเป็นฝ่าย สะแสแสวงหาพืชพันธุ์ต้นยา รากไม้ นำเอาไปปรุงแต่ง
 แปรรูป หรือใช้สอยประโยชน์อย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย ชุมชนบ้านผากอ่าง
 โนนศิลา ทนงสิม โนนสวรรค์ นาคี ซึ่งอยู่ในบริเวณตำบลโพธิ์หมาก
 แฉ่ง อำเภอบึงโขงหลง ได้ร่วมกันคิดและดำเนินการจัดตั้งองค์กรกลุ่ม
 หมออยากพื้นบ้านขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม มีการสำรวจแหล่งพันธุ์พืชอัน
 เป็นตัวยาสมุนไพรอย่างจริงจัง ได้เริ่มเพาะปลูกขยายพันธุ์ต้นยาที่หาย
 ยาก ทั้งได้เปิดเวทีแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาความรู้ ด้านการปรุงยา
 การบำบัดรักษา ตลอดจนการพัฒนากระบวนการวิชาการบำบัดอย่างเห็นผล

ทั้งการบำบัดรักษาด้วยการจับเส้น บิบนวดประกอบยาสมุนไพร พร้อมกับการทอมนวดคลายเส้นเวชที่มีพร้อมมูล ผู้ป่วยที่กระดูกแขนขา แดง หัก เตะะ ร้าว ด้วยอุบัติเหตุ ก็บำบัดโดยเว็อนโรดังกล่าว มีต้องพึ่งพาโรงพยาบาลซึ่งอยู่ห่างไกล

การใช้ฝ่าเท้าจุ่มไปบนหัวว่านไฟที่โรลอบคดผสมน้ำ ท่อหุ้มปูรองด้วยใบตองกล้วย ประกอบคาถาอาคม แล้วเหยียบไปบนแผ่นเหล็กเผาบนเตาไฟจนแดง จากนั้นจึงมาเหยียบอวัยวะของผู้ป่วย บริเวณส่วนเจ็บปวด คนแล้วคนเล่า สามารถคลี่คลายอาการเจ็บปวดได้อย่างประหลาด

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของเหล่า น้ำอมฤต หรือ เหล้าพื้นบ้านเพื่อใช้ประกอบตัวยาบางชนิดและใช้สำหรับพิธีกรรมความเชื่อ วิธีในแต่ละวันของผู้คนที่อยู่รายรอบภู ต้องผูกพันและฝากชีวิตไว้กับผืนป่า ทั้งนำผลผลิตจากป่ามาใช้สอยตามความต้องการ บ้างก็นำมาเป็นอาหาร บ้างเก็บตัดดอกแซมเอามาทำไม้กวาด บ้างก็นำผลผลิตบางชนิดมาปรับเปลี่ยนแปรรูปเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขาย

ยิ่งนับวันที่ป่าธรรมชาติ ป่าวัฒนธรรมชุมชน และความหลากหลายทางชีวภาพได้เสื่อมสภาพจากน้ำมือของผู้คนที่ขาดจิตสำนึก และละเลยความสำคัญของหมอยา รวมไปถึงขาดการเกื้อกูลอนุรักษ์

ความ อุดมสมบูรณ์ของป่า อันเป็นแหล่งพืชพันธุ์สมุนไพรและผลผลิตอาหารตามธรรมชาติที่เป็นอนุมรดกล้ำค่า กำลังถูกคุกคามอย่างหนัก หากไม่สร้างสำนึก และจิตวิญญาณสืบตั้งแต่บัดนี้ เราคงต้องสูญเสียทรัพยากรที่มีคุณค่าไปอย่างไม่มีวันเรียกหากลับคืนได้

ยังมีผู้เชี่ยวชาญ อย่างเช่น หมอน้อยหรือพ่อเที่ยง อาทิต ตั้ง วัย 70 ปี พ่อบัวสี พรหมนิล วัย 72 ปี สาทรถอ่านสมุทรช้อย ตำบลคัมภีร์ไบลาน โดยได้สืบทอดมาจากบรรพชน ทั้งได้เก็บรักษาไว้ด้วยความศรัทธา เด็ดทุน มีการวิเคราะห์ศึกษาตีความถึงข้อมูล และสิ่งบ่งชี้ในการปรุงแต่งตัวยา แต่ละชนิดตามใบบอกและวิธีการ ดังปรากฏในสมุดช้อยตำมึให้ผิดเพี้ยน ขณะเดียวกันมีพยายามที่จะส่งต่อไปยังผู้อ่อนวัยให้รับช่วง ทั้งคนหนุ่มสาว และเยาวชนคนรุ่นใหม่ ตลอดจนครู นักเรียน และสมาชิกองค์กรการบริหารส่วนตำบล ให้ขยายผลดำเนินการต่อเนื่องคุณภาพชีวิตของผู้คนที่อยู่รายรอบบึงโงะหลง ตีนภูลังกาและภูวี่ว ซึ่งผ่านร้อน ผ่านหนาว หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน เว้นวิถีชีวิตมาอย่างยาวนานหลายชั่วอายุคน ได้สรรค์สร้างภูมิปัญญา สืบสานมรดกต้นตุนทางธรรมชาติ ฟังฟังป่าวัฒนธรรม เก็บผลผลิตจากป่าเพื่อการดำรงชีพ มีศักยภาพในการปรับเปลี่ยน ปรุงแต่ง สรรค์สร้างอาหารธรรมชาติ เพื่อบริโภคอย่างรู้คุณค่าและสมดุล แม้ในคราว

บ่วยใช้ ก็ได้ยกจากป่ามากำบังรักษาไม่ขาดแคลนตามวิถีของบรรพชน
ที่ได้สืบทอดมา

ผู้คนจึงตระหนัก สุกพันและหวงแหนทั่วป่ากกรธรรมชาติ
เพราะนั่นเป็นป่าสิ้นสุดท้าย ที่กำเนิดชีวิต แหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นชุม
ทรัพย์ เป็นตลาดสด เป็นโรงพยาบาล เป็นเมรตกชีวิตที่บรรพชนได้
สั่งสมไว้ให้ ลูกหลาน เหล่าลูกหลานควรต้องรักษาไว้ด้วยเลือดเนื้อ
และชีวิต

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญองค์ เกษเทศ

สืบหอดลุ่มน้ำสงคราม นวัตกรรมปรับเปลี่ยน

เมื่อถึงฤดูน้ำหลากราวเดือน 11 เดือน 12 ชาวอีสานทุกพื้น
ถิ่นโดยเฉพาะที่ฝั่งบ้านเรือนอยู่สองฟากฝั่ง ลำน้ำสงครามจะสนุกสนาน
กับการจับสัตว์น้ำ ปลาหลากหลายชนิดที่โลดแล่น ขึ้นมาเล่นน้ำ ไม่
ว่าปลาราว ปลากระดี่ ปลาตะเพียน ปลาหมอ ปลาชิวแก้ว ปลาซัด
มัน ปลาน้ำ ปลาเสือ ปลาดุก ปลากด ปลาคบ ปลานาง ปลาปีกไก่
ปลาตอง ปลายอน ปลาหลด ปลาโจก ปลาหมู ปลาเขื่อน ปลาอุย
ปลาเค็ง ตลอดจนสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ มากกว่า 180 ชนิด

หลังจากให้ปลามาแล้วจึงนำปลาเหล่านั้นไปประกอบอาหาร
ประเภทต่างๆ เช่น ต้ม ลาบ แกง ก้อย บึง ย่างหรือทอด แต่เมื่อ
นำปลาไปประกอบอาหารแล้ว ยังคงมีปลาที่เหลืออีกเป็นจำนวนมาก
จึงใช้ภูมิปัญญาคิดค้นหาวิธี เพื่อจะถนอมปลาหรือปรับเปลี่ยนรูป

ลักษณะสำหรับเก็บไว้บริโภคให้ได้เป็นเวลานานนับปี

วิธีถนอมปลาที่นิยมกระทำกัน เช่น ตากแห้ง รดควันเหนือเตาไฟ หรือนำไปหมักกับเกลือดัม(ที่ซื้อหามาจากบ้านท่าสะพานอันเป็นบ่อเกลือกลางลุ่มน้ำสงคราม) เรียกกันว่า "ปลาแดก" หรือ "ปลาร้า" ทำปลาต้ม ปลาแผ่น ตลอดจนการรดควันทำเป็นน้ำปลา

ปลาร้าหรือปลาแดกที่เรียกกันรับรู้กันทั่วไปนั้นถือเป็นอาหารหลักที่สำคัญของชาวอีสาน แม้จะไม่มีอาหารอย่างอื่น แต่ถ้าในบ้านมีปลาร้าหรือปลาแดกในไห หรือในโองก็เป็นข้อบ่งชี้ว่าจะไม่อดตาย เพราะสามารถควักปลาแดกมาประกอบเป็นอาหารชนิดต่างๆ หลากหลายชนิด ทั้งใช้ เป็นส่วนผสมใส่ในแกง อ่อม หลน บึง บอง ได้ทั้งสิ้น

แม่น้ำสงครามนับเป็นสายน้ำสำคัญในพื้นที่แอ่งสกลนครที่เกิดจากการรวมตัวของลำน้ำ สาขาย่อยหลายสายที่ไหลออกตอนลาดหลั่นกันมาจากป่าดงพันนา-ป่าดงพระเจ้า อุทยานแห่งชาติ ภูผาเหล็ก ภูผาทัก ภูผาเพลิน ในเขตอำเภอส่องดาว รวมไปถึงฝั่งตะวันตกของคาบวงบริเวณเทือกเขาลาดต่ำของภูพาน เกิดลำน้ำย่อย 80 สาย มีความยาวถึง 731 กม. ก่อนไหลลงแม่น้ำสงคราม เช่น แม่น้ำยาม ลำห้วยปลาหาง สายน้ำส่องเขียน ห้วยโนน ห้วยสามยอด ห้วยดง

ด้วยสี่ หนองสิม ลำน้ำยม ลำน้ำอูน ลำน้ำเม็ก ลำน้ำซาง เป็นต้น
 แม่น้ำสงครามมีความยาว 420 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่
 ถึง 25 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ ใน 4 จังหวัด ไหลผ่านอำเภอหนองหาน
 ทุ่งฝน วังสามหมอ ไชยวาน อำเภอบ้านดุง รวม 21 ตำบลในจังหวัด
 อุดรธานี ไหลผ่าน อำเภอบ้านม่วง สองดาว สว่างแดนดิน เจริญศิลป์
 คำตากล้า อากาศอำนวย ในจังหวัดสกลนคร รวมอีก 21 ตำบล ผ่าน
 อำเภอพรเจริญ เขก เป็งกาฬ โซ่พิสัย ในจังหวัดหนองคายอีกหลาย
 ตำบล จากนั้นไหลผ่านบริเวณอำเภอศรีสงคราม ผ่านตำบลสามหม
 ท่าบ่อ ศรีสงคราม นาเดื่อ ไปออกแม่น้ำโขงที่บ้านตาล ตำบล ไชยบุรี
 อำเภอท่าอุเทนอีกหลายตำบล มีปริมาณพื้นที่ตลอดลำน้ำถึง 12,700
 ตร.กม. มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำมากกว่าพันชุมชน เมือง
 ด้วยเป็นแหล่งพื้นที่อุดมสมบูรณ์ แต่เดิมมานั้นมีต้นครามขึ้นมาก
 กลายเป็นดง หรือสง จึงได้ชื่อตามภูมินิเวศ

หากจะมองสภาพสองฟากฝั่งแม่น้ำสงครามในฤดูน้ำหลาก ราว
 เดือนพฤศจิกายน - เดือนธันวาคม จะมองเห็นเว้าน้ำเย่อล้นแผ่กระจาย
 สูงจากผืนดินราว 3 - 5 เมตร จะพบเห็นพันธุ์ปลาหลากหลายชนิด
 แหวกว่ายมาจากแม่น้ำโขงเข้าสู่ "ปากน้ำไชยบุรี" อันเป็นปลายลำน้ำ
 สงคราม ในเขตอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ผูกปลาจะว่ายทวน

กระแสน้ำขึ้นเมากวางไข่ตามสองฟากฝั่งแม่น้ำสงคราม ซึ่งมีลักษณะเป็น
ป่าบุ่ง - ป่าทาม มีพันธุ์พืชไม้น้ำจืดพวกต้นเสี้ยว หูลิง ตันทม (กระทุ่ม)
กระสิน กระเบา กระตันน้ำ แหน่ กระโดนน้ำ รวมไปถึง ไม้กระชาย
ซึ่งขึ้นหนาแน่นแผ่เป็นบริเวณกว้าง ครอบคลุมพื้นที่กว่าสามแสนไร่
นอกจากนี้ยังมีสัตว์จำพวก เต่า ตะกวด กระรอก ไก่ป่า นกเป็ดน้ำ
ตลอดจนนกป่านานาชนิด

ป่าบุ่ง- ทาม เหมาะสำหรับเป็นที่วางไข่ ที่ค่อนข้างจะปลอดภัย
ตามวิถีของสัตว์น้ำ การเพาะฟักตัวอ่อนในช่วงปลายหนาวสู่ฤดูแล้ง
ก็จะอยู่ในละแวกนี้ จนถึงคราวฝนตก น้ำเริ่มหลาก พันธุ์สัตว์น้ำที่แข็งแรง
เต็มวัยจะออกสู่น้ำใหญ่ต่อไป ขณะเดียวกันกับปลาชุดใหม่วน
เวียนสืบเปลี่ยนเข้ามาอีกตามวงจรชีวิตแบบเดิม ป่าบุ่งทาม จึงเป็น
เสมือนเรือนรับรองของเหล่าสัตว์น้ำ วิธีที่ทำให้เกิดน้ำท่วมล้นคลอง
ลำน้ำสงครามในแต่ละครั้งคราว นั้นหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ได้
เวียนมาอีกคำรบหนึ่ง วิธีแห่งผู้คนแห่งลุ่มน้ำสงครามก็จำเป็นต้องปรับ
เปลี่ยนหมุนเวียนไปอีกคราวหนึ่ง

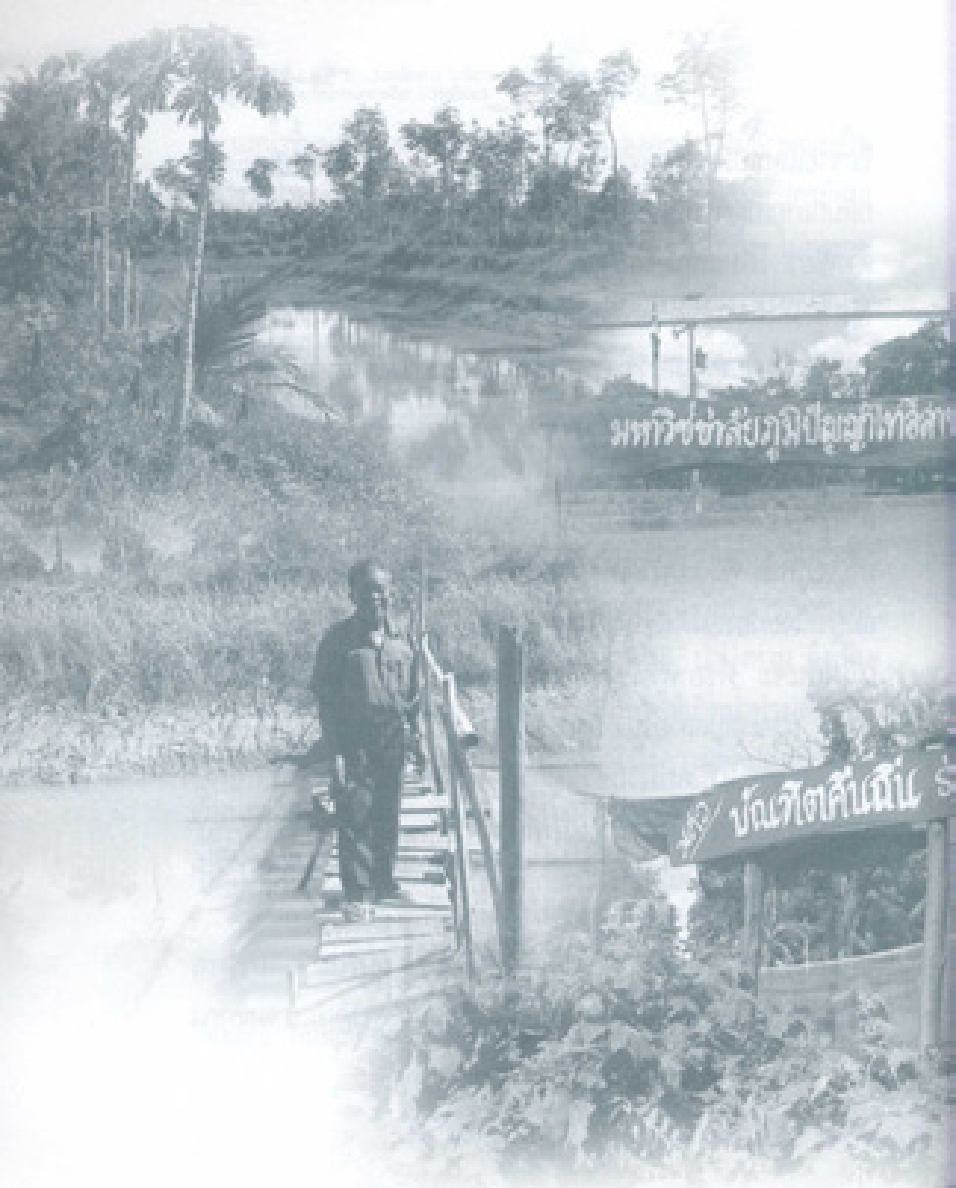
หลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำเนินชีวิต ภายใต้เงื่อนไขของลุ่มน้ำ
สงคราม ต่างปรับเปลี่ยนวิธีการจับสัตว์น้ำแบบดั้งเดิมไปสู่เชิงธุรกิจ
มากขึ้นตามลำดับ จากเครื่องมือหาปลาประเภทพอลูเอ็งกิง หรือ

ชื่อชายแลกเปลี่ยนมาแต่เก่าก่อน ในรูปแบบ "นายช้อยปลาแดก" กลับกลายเป็นการจัดปลาแบบล้างผลาญที่ใช้เครื่องมือ ประเภทคัดตางเขียว โต้ และเครื่องยนต์ที่ทันสมัย มีใบที่มุ่งปลากวจะโต้วางไข่ตามวิถีโคจรเช่นครั้งอดีตเพื่อ แพร่ขยายเผ่าพันธุ์ แต่กลับต้องจบชีวิตก่อนวัยอันสมควร ด้วยความโลภ หลงและกระหายใน มูลค่าที่เป็นวัตถุนิยมของพ่อค้า นายทุน และชาวประมงผู้มีจิตใจสำนึก

ยิ่งนับวันที่สัตว์น้ำอันเคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ในแม่น้ำสงครามต้องลดน้อยลงไปอย่างน่าใจหาย บางชนิดสูญพันธุ์ แม้มีน้าป่าทุ่งป่าทาม ที่เคยมีน้ำหลากขึ้นเมท่ว่มซึ่งนั้นหนภายถึง ความอุดมสมบูรณ์จะมองแม่ตั่งเช่นอดีตกาลก็จะเปลี่ยนไปเนื่องจากสร้างเขื่อนไม้ไผ่กระเซะ พิธอาหารที่ผูกพันกับวิถีของคนลุ่มน้ำสงครามที่เคยได้พึ่งพา น่าจะสูญสลายไป ด้วย

ชุมชนที่เคยมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับลุ่มน้ำ ก็พลิกผันแปรเปลี่ยนนับเป็นความทลายละของเผ่าพันธุ์สัตว์น้ำและผู้คนลุ่มน้ำสงครามที่เคยยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์จะกลายเป็นเพียงตำนานให้เล่าขานสืบต่อกันเท่านั้น

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญยงค์ เกตุภาพ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยา

บ้านที่ใจดี

นำกระบวนคิดหา ภูมิปัญญาสืบสร้าง แห่งบ้านสระคูณ

พ่อผาย สร้อยสระกลาง หนึ่งในจำนวนผู้คนที่ถิ่นอีสาน
จำนวนไม่มาก ที่ประสบผลสำเร็จจากการกระทำเกษตรผสมผสานที่
เป็นรูปธรรมชัดเจน พ่อผายได้สิ่งสมค่าสอนของบรรพชนเมื่อครั้ง
ยังเป็นเด็ก ที่เคยลำบากคร่ำครวญอยู่กับท้องไร่ท้องนามาตลอด
จนกระทั่งมีโอกาสได้เข้ามาบวชเรียนในพระพุทธรศาสนาอยู่ถึง 10
พรรษา ที่วัดชัยศรี บ้านสระคูณ ซึ่งมีธรรมเนียมกันเียนในขณะนั้น
ว่าหากญาติโยมคนบุตรหลานบวช จะต้องนำต้นไม้สักชนิดสองชนิด
มาปลูกในวัดด้วย พ่อผายจึงได้นำเอามะพร้าวและกล้วยมาปลูกไว้
ที่วัด

หลังจากลาสิกขาบทในปี พ.ศ. 2508 พี่น้องชาวบ้านสระ
 ดูนพร้อมใจกันขอรื้องให้พ่อผาย ทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน
 พ่อผายจึงริเริ่มจัดการปกครองในหมู่บ้านสระดุนให้เป็นเสมือน
 ประเทศน้อยๆ ประเทศหนึ่ง จัดสรรปันส่วนประชากรได้ 18 คຸ່ມ
 แต่ละคຸ່มก็มีหัวหน้า ปกครองอีกชั้นหนึ่ง หัวหน้าคຸ່มมีอำนาจสิทธิ์ขาด
 ในการตัดสินใจได้หลายเรื่องราว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2525 เกิด
 ภัยแล้งหนัก ชาวบ้านต่างละทิ้งบ้านช่องเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ พ่อ
 ผายจึงพยายามคิดวิธีการที่จะสร้างอาชีพให้กับลูกบ้าน โดยนำที่ดิน
 สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน เนื้อที่ราว 2,800 ไร่ ซึ่งเป็นป่าทำเล
 เลี้ยงสัตว์ พ่อผายได้ร่วมปรึกษาทหารเรือกับชาวบ้าน โดยขอที่ดินผืน
 นี้ จำนวน 485 ไร่ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สร้างกลุ่ม
 อาชีพให้กับพี่น้องบ้านสระดุนเป็นลำดับแรก

พ่อผายคิดว่าการพัฒนาที่ถูกต้องนั้นต้องพัฒนาคุณภาพชีวิต
 ก่อนอื่น จึงได้แนะนำลูกบ้านทุกครัวเรือน ให้ทำประโยชน์จากพื้นที่
 1 ไร่ ทำเป็นไร่สวนผสม มีทั้ง สระปลา เลี้ยงไก่ ปลูกผัก
 ปลูกไม้ผลไว้รับประทานในครัวเรือน พ่อผายจะเป็นผู้ให้ความรู้กับ
 ลูกบ้าน โดยได้จัดทำและดำเนินการเป็นตัวอย่างในพื้นที่ของตนก่อน
 เน้นย้ำว่าแต่ละครอบครัวต้องปลูกพืชผลที่เราเองสามารถกำหนดราคา

ได้ เช่นให้ทุกครอบครัวเลี้ยงไก่ให้ได้ 6 รุ่นในแต่ละปี ปลูกพืชผลแต่พอกิน เป็นต้น

พ่อผายเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา มีการขยายผลองค์ความรู้จากภายนอก เป็นนักวิจัยจากการปฏิบัติจริง ทดลองทำหลายครั้ง จนกระทั่งกลายเป็นเจ้าของทฤษฎีในหลายเรื่อง ทั้งยังผสมผสานทฤษฎีของเกษตรกรรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ หลายท้องถิ่นได้ถนัดแนวทางปฏิบัติต่างๆ มากใช้ มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นทั้งในท้องถิ่นของพ่อผาย และท้องถิ่นอื่น ในระยะเวลาใกล้เคียงกลายเป็นเครือข่ายผู้ที่มีความสนใจในเรื่องการเกษตร จนกระทั่งได้จัดตั้งเป็นโรงเรียน ชุมชนอีสานหรือ "มหาวิทยาลัยชุมชนอีสาน"

จากการเป็นผู้นำ ผู้ปฏิบัติจริงในเรื่องการเกษตรผสมผสาน โดยยึดถือแนวพระราชดำริในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พ่อผายมีสำนึก และศรัทธาอย่างแรงกล้า ในที่สุดกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ของพ่อผายประสบความสำเร็จ จากแนวความคิดที่ว่า "คิดให้ ออก บอกคนอื่นให้ได้ ใช้ให้เป็น" จึงเกิดกลุ่มเครือข่ายหลายกลุ่มอาชีพ เช่น เลี้ยงไหม ทอผ้า หมอยาสมุนไพร หมอนวดแผนไทย ผลิตภัณฑ์จากกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

การวิจัยเชิงคุณภาพของชุมชนศรีวิชัย วิจัยเชิงพื้นที่ ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน

แนวคิดของพ่อผายที่มุ่งหวังให้ชาวบ้านและชุมชนรู้จักพัฒนา และพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ให้มีการร่วมแรง ร่วมใจกันออมทรัพย์ ออมกล้า ออมดิน ออมสัตว์ ออมพืช และออมเงิน ใช้กระบวนการลดหนี้ ปลดหนี้ อาศัยการลดรายจ่าย โดยการนำสิ่งของที่มีอยู่ในแต่ละครัวเรือนมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในแต่ละเดือนจะต้องมาพบปะกันโดยนำผลผลิตที่ตนเอง ผลิตได้ ทำได้ซึ่งแตกต่างกันชนิดกันนั้น มาแลกเปลี่ยนกัน 3 ครั้ง โดยมีสมุดบัญชีบันทึกไว้เป็นหลักฐาน บ้างนำไข่ เป็ด ผัก มะเขือ ข้าว ปลา พริกแห้งแดง กวาง มะม่วง ชุน ปลาจ่อม ปลาแดด กุ้งย อ้อย น้ำตาล เป็นต้น รวมไปถึงการนำต้นไม้ที่เพาะไว้ในแต่ละบ้านมาเฉลี่ยแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันไปปลูก ไปกิน ไปใช้สอย

พ่อผายมักกล่าวว่า "เราคิดหนี้แผ่นดินอยู่ยงแม้ชาติใช้อย่างไรก็ไม่หมด" ฉะนั้นต้องเร่งสร้าง "ดอกเบ็ญจคุณธรรม" ซึ่งหมายถึงเยาวชนที่จะเป็นอนาคตของชาติให้เขาเหล่านั้นมีคุณธรรม บ่มเพาะความดีงามให้ติดคน เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพสำหรับอุ้มชูประเทศชาติสืบไป

นอกจากนี้ยังชูประเด็นฟื้นฟูชนบทรวมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมที่หายไปให้กลับคืนสู่ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราว

ของถ้อยคำภาษา และประวัติความเป็นมาของชุมชน และวิถีดำรงชีพที่เคยปฏิบัติ และเล่าสืบต่อกันมาเป็นอนุสรณ์ มิให้เป็นเพียงตำนานเล่าขาน หากแต่มุ่งหวังให้เป็นสิ่งปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้

ต่อมายังได้นำองค์ความรู้ให้เชื่อมโยงไปสู่โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย โดยให้ครูและนักเรียนมาเรียนรู้ถึงการเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เลี้ยงไก่ ปลูกผัก ปลูกพืช ทำปุ๋ยหมัก ตลอดจนเผยแพร่ไปสู่ชาวบ้านละแวกนี้ บ้านผักกาดหญ้า และท้องถิ่นอื่นในละแวกใกล้เคียง ในตำบล อำเภอ หรือ พื้นที่ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ที่มีความสนใจในกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบเกษตรผสมผสาน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามวิถีของชาวชนบทอีสาน ที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งยังตอบรับการฝึกปฏิบัติทางของชุมชนรุ่นใหม่ในโครงการ "บัณฑิตคืนถิ่น" ได้อย่างสอดคล้องกับวิถีเกษตรแบบพึ่งพา หรือเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งมั่นที่จะกำหนดภารกิจ 11 ประการ ให้ผ่านทั้งวิกฤต มีการจัดศูนย์เรียนรู้เครือข่ายเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาอาชีพ ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ รักษาระบบนิเวศ ทำเกษตรนำร่องแบบไร้หนี้สวนผสม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น

ต่อมาได้ร่วมตั้งกลุ่มปราชญ์พื้นบ้านให้เป็นแกนนำอีก

11 รายมี พ่อมหาอยู่, พ่อจันทร์ที, พ่อประทอง, พ่อสุทธิพันธ์,

พ่อค้าเคื่อง, พ่อทองหล่อ, พ่อเซียง, พ่อชาติ, พ่อทศ, พ่อบุญเต็ม, พ่อผอง โดยเฉพาะ 4 รายที่ถือว่าเป็นธาตุ 4 เป็นองค์ประกอบที่จะต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นองค์ภาพพหุ มิใช่เพียง พ่อผาย เป็นธาตุดิน, พ่อทศ เป็นธาตุน้ำ, พ่อบุญเต็ม เป็นธาตุลม, และพ่อบัวศรี เป็นธาตุไฟ ด้วยความมุ่งมั่นจะเป็น "ชมรมผู้มั่งคั่งไทยอีสาน" เพื่อสร้างพลังจากธาตุทั้งสี่ ให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ไม่หยุดยั้ง

พันธกิจของพ่อผาย สร้อยสะระกลางที่ได้ทุ่งเทพธิดากายและใจ เพื่อสรรค์สร้างเครือข่ายขยายผลอย่างต่อเนื่องนั้น เพื่อต้องการพลิกฟื้นวิถีชีวิตของคนอีสาน ที่กำลังหลงทางเดิน ให้ปรับเปลี่ยนสู่วิถีพึ่งพาตนเอง อย่างมีทิศทางเดินที่ถูกต้องและเหมาะสมกับภูมินิเวศท้องถิ่น และภูมิปัญญาของ บรรพชน เมื่อถึงวันนั้นสุขภาวะทางกายใจ ก็จะเกิดขึ้นแผ่กระจายเต็มไปทั่วทั้งภูมิภาค

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญยงค์ เกตุทอง

ชุมทรัพย์ "ดงใหญ่" วิถีไท วิถีถิ่น

พื้นที่ป่า "ดงใหญ่" ราว 25,000 ไร่ เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีลำน้ำเซบายไหลผ่านมารองรับ ท้องน้ำธรรมชาติ หนองทาน, หนองจิก, หนองตอ, หนองซุ่น และ หนองสามขา รวมทั้ง ชาโนนยาง, ซาคำขวาง, และซาค้วยเสียว โดยทั้งสามเขาจะไหลลงลำเซบาย มีชุมชน 13 หมู่บ้าน ในอาณาเขต ตำบลสร้างถ่อน้อย มากกว่า 1,500 หลังคาเรือน ประชากร ราว 80,000 ราย ตั้งชุมชนอยู่เรียงรายรอบบริเวณป่าดงใหญ่ ต่างแบ่ง พันธกิจการะหน้าที่ปกป้องดูแลผืนป่าอย่างเป็นรูปธรรม

ที่จริง "สร้างถ่อ้อย" นั้นเป็น "ถ่าง" (บ่อน้ำ) ที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นหลุมที่บั้งไฟของท้าวผกแดงมาตกกลางทุ่งนา ทำให้เกิดเป็นหลุมลึก มีน้ำไหลซึมออกมาตลอดเวลา ชาวบ้านได้อาศัยน้ำจากถ่างหรือบ่อนี้ทั้งดื่มกิน ใช้สอย รวมทั้งเป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรของหมู่บ้านอีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าบ่อน้ำนี้ไม่เคยแห้งเหือดเลย นับแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน.....

"หากถ่างนี้ถูกปกคลุมไปด้วยต้นหญ้าทำให้รกรกรึ่มบดบังถ่างครั้งคราใดก็ตาม ผู้ที่เป็นเจ้าของผืนนาในละแวกนั้นไม่ดูแลสะสาง ทำความสะอาดถ่างให้เกลี้ยงเกลา จะส่งผลให้สมาชิกในครัวเรือนต้องมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือล้มตายได้ และเมื่อใดก็ตามที่จัดการดูแลเรียบร้อยก็จะหายเป็นปกติ"

ผู้ใหญ่อดิศักดิ์ เกษขรรณ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสร้างถ่อใน และพ่อใหญ่ทองคำ สิทธิคุณ เจ้าของผู้มีวัย 78 ปี แห่งบ้านสร้างถ่อนอกเล่าให้ฟังถึงประวัติความเป็นมา

คำ "ถ่าง" ได้กลายมาเป็น "สร้าง" ด้วยเหตุที่ผู้ปกครองอำเภออำนาจเจริญในยุคหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งมาจากถิ่นอื่น ไม่ทราบประวัติความเป็นมาที่แท้จริงทั้งไม่เข้าใจความหมายถ้อยคำในภาษาท้องถิ่น จึงหลงผิดตั้งชื่อหมู่บ้านเสียใหม่ว่า "สร้างถ่อ้อย" ยัง

คงเหลือคำ "ต่อ" ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึง รูปรอยลักษณะที่
 ทิ่มแทงลงไป "มันถ่อลง"

มติแห่งความคิดหลากหลายที่หล่อหลอมองค์ความรู้ โดยเปิด
 เวที "ประชาพิจารณ์" หลายครั้งคราว รวมไปถึงการจัดทำแผนแม่
 บทชุมชนที่สืบค้นคุณค่า ศักยภาพ ข้อมูลเชิงโครงสร้าง สถานการณ์
 ทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทางเลือกใหม่ ซึ่งได้ประมวลข้อมูล
 เกี่ยวกับสุขภาพของชุมชน ข้อมูลผลผลิต/ทรัพยากร ภูมิปัญญา
 ข้อมูลจากเศรษฐกิจ ข้อมูลครัวเรือน เป็นต้น โดยให้แต่ละคนแสดง
 ข้อมูลความเป็นจริง รวมทั้งมูลค่าและคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ
 ที่มีอย่างสมบูรณ์ไม่ใช่ว่าใครใหญ่ที่แม้พวกเขาจะแบ่งพื้นที่กันดูแลทั้ง 13
 หมู่บ้าน แต่ในวันนั้นกลับมองข้ามความสำคัญและความสัมพันธ์ของ
 ปัจจัยทรัพยากรไปอย่างน่าเสียดาย

หากได้ร่วมกันสร้างฐานธุรกิจชุมชนซึ่งเขาก็จะอำนวยความสะดวก
 และรับรู้คุณค่าของทรัพยากรที่อยู่ใกล้ตัวได้อย่างเป็นจริงพวกเขาเริ่ม
 คิดได้ และหมึกกำลังเพื่อเรียนรู้และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากมรดก
 ผืนป่า ต้นทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ

ในกระบวนการคิดและการปฏิบัติที่เป็นกลุ่มองค์กรต่างๆ ใน
 ชุมชน ทั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสมาชิก อบต. กลุ่ม

หมอยา กลุ่มเกษตรกรรมในวงจรรูทกิจ กลุ่มโรงงานขนาดเล็กในชุมชน เป็นต้น ซึ่งหลายกลุ่มได้แสดงจุดยืนและภาพลักษณ์ของการเปิดเผยข้อมูลที่แท้จริง มีสิ่งจูงใจและ คุณธรรมเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม เพียงแต่ขาดปัจจัยการเรี่ยไรอย่างต่อ่งแท้ ขาดระบบการบริหารจัดการที่มีศักยภาพ ขาดการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานที่แสดงมิติของเวลา รวมไปถึงค่านิยมการเลียนแบบ อันเป็นแบบวัตุนิยมที่ถาโถมเข้ามาโจมตีชุมชนในทุกระดับ อาจทำให้ชุมชนขาดความเข้มแข็ง หากไม่มีจริยธรรมและคุณธรรมในการอุปโภคและบริโภค บนฐานวิถีดั้งเดิมของชุมชน สภาวะความเข้มแข็งทางจิตจะเสื่อมถอย รวมไปถึงการใช้สอยทรัพยากรที่ขาดการวางแผนไปมุ่งเน้นที่มูลค่ามากกว่าคุณค่า ก็ยิ่งจะส่งผลให้สิ้นป่าถูกทำลายจนไร้ค่าในที่สุด

ในวันนี้ที่น้องชุมชนสร้างด่อน้อย สร้างด่อนอก สร้างด่อนใน และชุมชนอื่นที่อยู่รายรอบปากำกำลังร่วมคิดร่วมปฏิบัติกันอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์สุขและยั่งยืน โดยสัมพันธ์สอดคล้อง กับผืนป่าดงใหญ่ ต้นทุนเรดคัทที่บรรพชนมอบให้ไว้

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย บุญองค์ เกตุเทศ

ต้นแบบ วยไส พลังใจ พลังคน : โรงเรียนบ้านอีเซ

ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่บางรายยังจดจำภาพเก่าเล่าพื้นความหลัง ถึงป่าโนนใหญ่ โนนลาน ว่า

แต่เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่ารกทึบ มีชาวบ้านมาเริ่มตั้งหมู่บ้านในราวปี พ.ศ. 2400 เพียงกลุ่มเดียว แต่มีความซัดแย้งเรื่องการตั้งชื่อบ้าน บ้างก็ว่าควรชื่อบ้านหนองแวง บ้านหนองผือ บ้านโคกสว่าง หรือบ้านโคกแก้ง แต่ไม่อาจตกลงกันได้ว่าควรเป็นชื่ออย่างไรแน่ จนมีเหตุการณ์เกิดขึ้นทำให้ตกลงกันได้ว่าควรเรียกชื่อบ้านว่า "อีเซ" เนื่องจากเจ้าเมืองนครอุดรคนหนึ่งช้างเผือกมากถึงดินแดนบริเวณนี้ช้างได้หมกกำลังหรือเจ็บป่วยก็ไม่ทราบได้ สัมตายนองจึงเรียกว่า บ้านช้างเซ และเรียกเพี้ยนไปว่า อีเซ ในเวลาต่อมา

ป่าชุมชนโนนใหญ่-โนนลาน เป็นป่าเบญจพรรณที่มีอาณาเขตกว้างไกล ครอบคลุมพื้นที่สองตำบล สองอำเภอในจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งตำบลอีเซ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ และตำบลเปือยในพื้นที่อำเภอ บึงบูรพ์ มีปริมาณพื้นที่ จำนวน 2,244 ไร่ โดยมีห้วยทับทัน ซึ่งไหลมาจากเทือกเขาพนมดงเริกชนาอยู่ด้านทิศตะวันตก มีทุ่ง "หนองบัว" ที่มีอาณาบริเวณมากกว่า 200 ไร่ เป็นแหล่งน้ำสาธารณะของชุมชน มีชุมชน 10 ตำบล ในจังหวัดสุรินทร์, ศรีสะเกษ และร้อยเอ็ด ประชากรมากกว่า 50 หมู่บ้าน มักใช้ประโยชน์กับผลผลิตในทุกฤดูกาล

บริเวณแนวป่าริมลำห้วยทับทันซึ่งต่อเชื่อมถึงกันนั้น มีดินมะดัน ซึ่งเป็นไม้สารพัดประโยชน์จำนวนมากที่สุด มะดันนั้นมีผลที่รับประทานได้ทั้งสดและดอง มีรสฝาดอมเปรี้ยว สำหรับกิ่งก้านสาขา ระกะระกะขนาดย่อม อันเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะนั้น ชาวบ้านตัดมาทำเป็นไม้สำหรับบึงย่างไก่ เมื่อไม้สดถูกไฟก็จะนิ่มน้ำออกมาซึมซับในตัวไก่ ทำให้ไก่ที่ย่างด้วยไม้มะดันมีรสชาติเป็นที่นิยมของผู้คนที่ผ่านไปมาบริเวณห้วยทับทัน มักเรียกชื่อติดปากว่า "ไก่ย่างไม้มะดัน" หรือ "ไก่ย่างห้วยทับทัน"

ครูจ้อยของเด็กๆ หรือครูพี่ระชัย วงษ์เลิศ เป็นผู้บุกเบิกการเรียนการสอน โดยใช้ห้องเรียนธรรมชาติจากผืนป่าใหญ่อย่างจริง

จึงและต่อเนื่องมาสิบปี ได้ปลูกฝังการเรียนรู้โดยมีธรรมชาติป่าต้นไม้แหล่งน้ำ และผลผลิตจากป่าเป็นห้องเรียนที่ยิ่งใหญ่ มีอุปกรณ์การเรียนครบครัน ให้นักเรียนศึกษาวิจัยได้รอบด้านทั้งวิจัยเห็ด เรียนรู้คุณและโทษ วิธีการสังเกต ตลอดจนการนำเห็ดมาแปรรูป โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดทั้งแม่บ้านผู้ชำนาญการปรุงเห็ดรูปลักษณะต่างๆ มากเต็มแต่่งความรู้

ในเกือบทุกครั้งครวของห้องเรียนในป่า จะมีปราชญ์พื้นบ้านหมอยาสมุนไพร เป็นผู้ร่วมให้ความรู้ด้วย วิธีการเรียนรู้จากปรากฏการณ์ จากสิ่งแวดล้อมอยู่ใกล้ตัวที่เป็นจริง พร้อมทั้งได้ปฏิบัติ การร่วมคิด ร่วมทำส่งผลให้เห็นๆ โรงเรียนบ้านฮิเซ มีพัฒนาการและสำนักแห่งการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมเกิดเครือข่ายที่สอนน้องตาสอนหลาน เพื่อนสอนเพื่อน โดยผ่านกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบหลายเวลา และหลายบริบท

ครูจ่อยมักจะนัดแนะเพื่อนครูที่มีอุดมการณ์ทำนองเดียวกันเด็ก ผู้ปกครอง กลุ่มหมอยา แม่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ให้มารวมตัวระดมความคิด ถึงเรื่องราวการอนุรักษ์ การเรียนรู้ การสรรค์สร้างเพื่อเพาะหว่านความคิดให้มีพลัง และเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดวันค้นหาพันธุ์ปลาในทุ่ง ว่ายังคงเหลืออยู่ที่ชนิด แต่ละชนิดมีรูปร่าง

อย่างไร และมีจำนวนมากกว่าร้อยละ ๖๐ เป็นต้น โดยสร้างธรรมเนียมนิยม
ขึ้นมา และเรียกว่า "ประเพณีกินข้าวป่าจับปลารุ่ง" หลายผู้คนจะมา
รวมตัวกันจับปลารุ่ง "หนองบัว"

การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในหลากหลายรูปแบบ จากฐานคิดร่วม
ของผู้คนในตำบลเอืง และตำบลใกล้เคียง ทำให้นักเรียนในโรงเรียน
บ้านเอืง และโรงเรียนในเครือข่ายที่มีสำนึกเดียวกัน จะร่วมกันสร้าง
องค์ความรู้ที่เก็บเกี่ยวได้ จากผู้รู้หลายฝ่ายเป็นชุดองค์ความรู้ที่
ถึงเฉพาะเรื่อง นับวันเวลาให้ปรากฏที่ในบ้าน กลุ่มหมอยา กลุ่มแม่
บ้านมาร่วมวิพากษ์วิจารณ์ การนำเสนอผลงานที่กลุ่มนักเรียนได้ศึกษา
ค้นคว้าวิจัย จนออกมาเป็นชิ้นงาน ลักษณะการเรียนรู้ดังกล่าวได้บ่ม
เพาะสำนึกของความรักถิ่น ความภาคภูมิใจ ตลอดจนได้ซึมซับวิถีการ
ดำเนินชีวิตจากบรรพชนอย่างเป็นรูปธรรม นับเป็นก้าวใหม่ของกระ
บวนการเรียนรู้สู่ภูมิปัญญาภาคเหนืออย่างแท้จริง

สิ่งควรค่าและเรียนรู้อย่างดี บุญของศรัทธา

กลุ่มออมทรัพย์หนองหญ้าม้า : ออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการและธนาคารชุมชน

ชุมชนหนองหญ้าม้า เดิมเป็นบ้านหนองหญ้าม้า เป็นชุมชนที่ทหารมักมาใช้ประโยชน์ ในการจัดการเสบียงอาหารและเลี้ยงม้าคนเลี้ยงรู้จักกันในนามบ้านหนองหญ้าม้า โดยเฉพาะ หมู่ที่ 1 ตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ.2505 ได้มีการจัดตั้งโรงต้มสุรากลั่นเหล้าขาว 40 ตีกวี ในที่ราชพัสดุ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้ประกาศขยายแนวเขตเทศบาลเพื่อให้มีพิธีเขตเทศบาลไปถึงโรงต้มสุราร้อยเอ็ดโดยการขยับจากโรงงาน

พ.ศ.2540 แยกหมู่บ้านออก 3 หมู่คือ หมู่ที่ 1, หมู่ที่ 17 และชุมชนเทศบาลหนองหญ้าม้า ซึ่งปัจจุบันทำให้ชุมชนบ้านหนองหญ้าม้า

แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นชุมชนบ้านหนองหญ้าปลั่งกักเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและส่วนที่เป็นหมู่บ้านได้แก่บ้านหนองหญ้าปลั่งหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 17 ตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหญ้าปลั่งเริ่มที่การค้าเงินการร้านสาธิตกองทุนพัฒนาหนองหญ้าปลั่ง มีการระดมเงินทุน ๆ ละ 100 บาท ในตอนแรกมีการแบ่งผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกผู้ถือหุ้น 6 เดือนแบ่งครั้งหนึ่ง ประชุมคณะกรรมการทุกเดือนๆ ละ 1 ครั้ง การทำงานก็ล้มลุกคลุกคลานมาตลอดไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจไว้ ในปี พ.ศ.2538-2539 ชุมชนได้ค้นพบทางออกหรือทางเลือกที่เป็นจริงและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในการบริหารจัดการกองทุนร้านค้าชุมชนโดยวิธีการจ้างสมาชิกมาขายประจำ โดยแบ่งปันผลกำไรให้แก่คนขาย 20 % ของกำไรซึ่งวิธีนี้ได้ผลและเป็นโดยราบรื่น

บทเรียนที่ชุมชนได้รับก็คือดำเนินกิจการร้านค้าชุมชนมาเกือบ 10 ปี ยอดขายต่อเนื่องหรือต่อยังก็ได้ดีหรือเพิ่มขึ้น ปันผลกำไรก็ไม่ได้มีมากมายไม่สามารถกระตุ้นให้คนภายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม สมาชิกก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นจากเดิม

โจทย์ข้อใหญ่ที่ครูทงเมและแกนนำชุมชนต้องค้นหาต่อไปก็คือ

จะทำกิจกรรมอะไรที่จะทำให้คนทั้งหมู่บ้านหรือทั้งชุมชนมารวมกัน ทำร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกันอย่างสมัคร มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทุกคนอยากเป็นสมาชิก เป็นเจ้าของ มาร่วมมือ ร่วมใจและร่วมกัน พัฒนาหมู่บ้านของตนเองอย่างสมัครใจและมีความสุข เท่าเทียมกัน ระหว่างคนรวยและคนจน ปัญหาที่ค้นพบจากประสบการณ์ในการ ทำกิจกรรมกองทุนพัฒนาชุมชนหมู่บ้านกว่า ชาวบ้านมีปัญหาเรื่องเงิน ทุนประกอบอาชีพและการค่าเงินชีวิตประจำวัน คนในชุมชนส่วนหนึ่ง ฐานะอยู่ในระดับปานกลางสามารถช่วยเหลือตนเองได้ อีกส่วนใหญ่ ก็เป็นผู้มีรายได้น้อย ขาดแหล่งเงินทุนสนับสนุน ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ไม่มีเครดิตกับธนาคาร ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือจากคนมีเงิน

คำถามสำคัญก็คือจะทำอย่างไรที่จะทำให้คนปานกลางหรือคนมีเงินภายในหมู่บ้านและคนยากจนหรือมีฐานะไม่ดี ไม่มีเครดิตกับธนาคารหันหน้าเข้ามาช่วยเหลือกันได้ คนมีเงินก็ได้ประโยชน์จากการ ผ่าเงิน คนยากจนก็สามารถที่ยืมเงินออมหรือเงินฝากนั้นได้

วันที่ 1 พฤศจิกายน 2541 เป็นวันนัดหมายกันว่าจะต้อง มารวมกันเริ่มออมทรัพย์คนละ 50 บาทต่อเดือนก่อน ห้ามเป็นคนละ 50,000 บาท มีสมาชิกก่อตั้งทั้งสิ้น 256 คน วันนั้นมีการเลือกตั้ง คณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาทั้งสี่และที่ประชุมกันเลือก

ครูพนม ชาติโย ให้เป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์

การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ ต้องยึดข้อบังคับของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุ้มครองหญิงแม่ ซึ่งมีทั้งหมด 7 หมวด 21 ข้อเป็นภาคีการที่ทุกฝ่ายจะต้องเคารพและยึดมั่นในการตัดสินใจ คล้ายกับเป็นบรรทัดฐานในการบริหารจัดการกองทุนของชุมชน

มีทุนผูกใช้ในการบริหารจัดการโดยแบ่งออกเป็นเงินสะสมรายเดือนหรือเงินออมเดือนละ 50 บาท ไม่เกินวันที่ 5 ของเดือน เงินรับฝากได้ไม่เกินคนละ 50,000 บาท เงินกู้ยืมจากสถาบันอื่นซึ่งไม่มี ดอกเบี้ยเงินกู้และดอกเบี้ยเงินฝาก ที่นี้คิดให้ตามมติที่ประชุมใหญ่ กำหนดให้หรือมติของคณะกรรมการดำเนินการเพื่อสะดวกในการบริหารจัดการและการระดมทุน

การจัดสรรดอกเบี้ยตามบัญชีเงินฝาก ไม่เกินร้อยละสิบห้าของเงินฝากเป็นเงินเฉลี่ยคืนสำหรับสมาชิกตามส่วนจำนวนรวมแห่งดอกเบี้ยเงินกู้ ซึ่งสมาชิกได้ส่งให้แก่กลุ่มในระหว่างปี ยังมีข้อห้ามอยู่ว่าสมาชิกที่ผิดนัดส่งต้นหรือผิดนัดชำระดอกเบี้ยเกิน 3 เดือน ไม่มีสิทธิได้รับเงินเฉลี่ยคืนให้นำส่วนที่ได้นั้นไปเป็นรายได้ของกลุ่มต่อไป จัดสรรเป็นทุนสำรองและทุนสาธารณะประโยชน์ไม่เกินร้อยละ 20 ของกำไรสุทธิ แบ่งให้เป็นโบนัสกรรมไม่เกินร้อยละ 20 ของกำไรสุทธิ

แบ่งเป็นเงินปันผลตามบัญชีเงินในส่วนที่เหลือ

บทเรียนเมื่อบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์มา 2 ปีซึ่งพบว่า เงินหมุนเวียนน้อย ไม่เพียงพอสำหรับความต้องการของสมาชิกที่เข้าคิวยื่นคำขอกู้มากกว่ายอดเงินที่ออมและเงินฝากในแต่ละเดือน จึงได้หารือในคณะกรรมการดำเนินการว่าจะระดมเงินหมุนอย่างไรให้เพียงพอจะหามาจากไหน จึงประยุกต์ใช้หลักการจัดสวัสดิการสหกรณ์ออมทรัพย์ครัวเรือนยึดจำกัดเพื่อเป็นการระดมเงินทุนแบบบริจาคเงินให้แก่กองทุนและนำดอกเบี่ยมาจ่ายคืนให้แก่สมาชิกเมื่อสมาชิก คู่สมรส บุตร หรือบิดามารดาเสียชีวิตลง โดยมีหลักการดังนี้

1. สมาชิกผู้สมัครใจเข้าร่วมโครงการเพื่อสวัสดิการให้แก่ตนเอง คู่สมรส บุตร หรือบิดามารดา ต้องบริจาคเงินให้แก่กลุ่มฯ คนละ 2,500 บาท เงินนี้จะไม่คืนให้ไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น

2. หากเสียชีวิตก่อน 180 วัน กลุ่มฯ จะให้การสงเคราะห์ศพแก่สมาชิก 2,500 บาท

3. กรณีเสียชีวิตเมื่อครบกำหนด 180 วันกลุ่มฯ จะจ่ายให้ 50,000 บาท แต่ทางกลุ่มฯ ก็ยังหักไว้อีกร้อยละ 25 ของเงินสงเคราะห์ที่จ่ายให้

หลักการนี้ประสบความสำเร็จเกินคาดหมาย เพราะโครงการ

ที่ 1 มีผู้ภักสมัครจำนวน 400 คน ได้เงินหมุนเวียน เป็นจำนวน 1,132,500.00 บาท

จุดเปลี่ยนสำคัญก็คือจากที่เผชิญปัญหาเงินหมุนเวียนน้อยพอเปิดโครงการสวัสดิการโครงการที่ 1 ประสบความสำเร็จและต่อมาก็ได้เปิดโครงการที่ 2 ได้เงินหมุนเวียนอีกประมาณ 1 ล้าน และเปิดโครงการที่ 3 ได้เงินลงทุนเพิ่มอีกประมาณ 1 ล้านบาท

เงินทุนประมาณ 9,000,000 บาทนั้นอยู่ภายในหมู่บ้าน อยู่กับสมาชิกก็ยังไม่ใช้จ่ายประกอบอาชีพหรือใช้จ่ายส่วนตัว ถึงวันครบกำหนดสมาชิกจะมาส่งเฉพาะดอกเบี้ยหรือส่งดอกเบี้ยพร้อมเงินต้นหรือส่งครั้งเดียวทั้งดอกเบี้ยและเงินต้นก็ได้ เงินก้อนนี้จึงหมุนภายในหมู่บ้านจากมือแม่ใหญ่บุญมีสู่มือพ่อใหญ่สี สู่มือใหญ่จันทา ไปร้านค้าชุมชน นำมาลงบันผลเฉลี่ยกัน บางส่วนก็นำไปจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกเมื่อสิ้นชีวิต และนำมาปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิก ทำให้เห็นวงจรการหมุนของเงินได้อย่างชัดเจน

จากปี พ.ศ.2529 จนถึงปัจจุบัน ทำให้ค้นพบว่าการทำงานออมทรัพย์นั้นต้องอาศัยความศรัทธา ความเชื่อมั่นที่มีต่อผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำหรือแกนนำจะต้องเป็นแบบอย่างในเรื่องของความเป็นคนมีคุณภาพ เสียสละ มีคุณธรรมโปร่งใส ความซื่อสัตย์ทั้งแนวคิดและ

การกระทำ ทำให้เห็น เป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะเรื่องความสามัคคี
 คนถือว่าเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการการทำงานนอกรั้วบ้าน เพราะการ
 ทำกลุ่มนอกรั้วบ้านทำคนเดียวไม่ได้ ต้องใช้คนจำนวนมาก ต้องมี
 สมาชิกมากและ ต้องมีกรรมการหลายฝ่าย ทุกฝ่ายต้องมีคุณภาพ
 คุณธรรม เสียสละ มุ่งประโยชน์ของหมู่บ้านเป็นหลักและเป็นสำคัญ
 ประพฤติดนเองเป็นแบบอย่างให้แก่ชาวบ้านโดยเฉพาะสมาชิกได้เห็น
 เกิดความเชื่อมั่น เกิดความศรัทธาและฝึกให้คนซื้อสัตย์ในการกู้และ
 การส่งคืนเงิน เคารพตนเอง เคารพองค์กรของตนเอง รู้จักบริหาร
 จัดการเงินที่กู้ไปจะแบ่งปันแก่ชำระดอกเบี้ยได้อย่างไร เงินต้นจะคืน
 เมื่อใด ใช้กระบวนการทางสังคมมาควบคุม เช่น เวทีประชุมใหญ่
 สามัญประจำปี หอกระจายข่าวหมู่บ้าน เป็นต้น

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ดวง ภัณฑะโรย
 ไชยสิทธิ์ อิศรรัมย์
 ยงศักดิ์ พันธุ์ดงยาง

การบริหารงบประมาณแบบรวมโครงการ ที่ อบต.เมืองเปลือย

องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเปลือย มีจำนวนข้าราชการ พนักงานท้องถิ่นและลูกจ้าง จำนวน 6 คน มีหมู่บ้านในเขตบริการ จำนวน 8 หมู่บ้าน ประชากรตามทะเบียนบ้าน จำนวน 2,306 คน จำนวน 620 หลังคาคร่าวเรือน มีงบประมาณรายได้ประจำปี 2545 จำนวน 4,766,395.07 บาท เป็น ประชาชนเมื่ออาชีพทำนา และรับจ้างทั่วไป

สภาพการคมนาคมไม่สะดวกด้วยความลำบาก ถนนดินและหิน ลูกช้างที่เป็นหลุมเป็นบ่อ ไปได้ยากลำบาก ทำให้การขนถ่ายพืชผลทางการเกษตรออกสู่ตลาดในตัวเมืองเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ซึ่งใน

แต่ละปีที่มีผ่านมาองค์การบริหารส่วนตำบลก็ต้องการพัฒนาถนนให้ได้มาตรฐานแต่ด้วยข้อจำกัดในด้านงบประมาณมีน้อย ทางราชการไม่อนุมัติงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างถนน ในขณะที่เดียวกันการจัดสรรงบประมาณประจำปีก็เป็นลักษณะชอยแบ่งย่อยไปตามจำนวนหมู่บ้านซึ่งงบประมาณที่แต่ละหมู่บ้านได้รับก็ไม่อาจจะแก้ไขปัญหาเรื่องถนนได้ การบริหารจัดการงบประมาณของอบต. ที่ส่วนใหญ่นิยมทำกันก็คือการใช้จำนวนของหมู่บ้านมาหารงบประมาณสำหรับการก่อสร้างหรือพัฒนา หรือภาษาอีสานเรียกว่า แบ่งชุดกัน

ซึ่งวิธีการแบ่งงบประมาณตามจำนวนหมู่บ้านนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาถนนที่ทุกบ้านใช้ได้และเป็นปัญหาที่สืบทอดกันมานานแสนนาน นางเข็มทิศ ศรีวิเศษวา ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเป็ลือยคนกระตุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดงบประมาณจากแบบเดิมไปสู่แบบใหม่โดยใช้เวทีประชาคมหมู่บ้านเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลง โดยแต่ละหมู่บ้านได้เปิดเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อค้นหาสภาพปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหามลกรรนำเสนอความต้องการและเรียงลำดับทุกหมู่บ้านมีปัญหาที่เป็นปัญหาลำดับที่ 1 ที่ทุกหมู่บ้านต้องการแก้ไขคือถนน

ความสำเร็จของการบริหารจัดการแบบโครงการนั้น ในส่วน
 ของนักวิจัย มองว่า การมีส่วนร่วมทุกกระบวนการของทุกฝ่ายทั้ง
 สภาฯ/เจ้าหน้าที่/ฝ่ายบริหารและชาวบ้านโดยเฉพาะประชาคมนั้น
 ทำให้โครงการบริหารงบประมาณแบบรวมโครงการประสบความสำเร็จ
 ตั้งแต่กระบวนการคิดค้นถึงปัญหา จัดเรียงลำดับปัญหา การหา
 ทางออกโดยเวทีประชาคมหมู่บ้าน การผลักดันออกข้อบัญญัติตำบล
 ในการใช้จ่ายงบประมาณ การประเมินผลแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก
 สภาอบต. ฝ่ายบริหารและประชาคมหมู่บ้าน และมีความคิดเห็นร่วม
 กันว่าจะสร้างต่อหรือไม่อย่างไร

ประการต่อมาหากมีปัญหาปลัดหินและคณะจะใช้วิธี "เจรจา
 นอกรอบ" ก่อนทุกครั้ง ก่อนที่จะตัดสินใจหรือขอมติของสภาฯ การ
 ทำงานแบบโปร่งใส เสียสละตรวจสอบได้ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้
 ทุกฝ่ายเกิดความเชื่อมั่นและเชื่อใจ ให้ความร่วมมือ

ประการที่สามพลังของชาวบ้านหรือประชาคมหมู่บ้านเป็นหัวใจ
 สำคัญที่ผลักดันให้การสร้างถนนลาดยางเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
 สะดวก มีพลังยากที่บุคคล กลุ่มบุคคลหรือองค์กรใดจะขัดขวางได้
 กล่าวคือการบริจาคเงินเพื่อเลี้ยงดูนายช่างก่อสร้างถนนเป็นไปอย่าง
 กะตือรือร้นเสียสละ มีส่วนร่วมในการก่อสร้าง

ประการสุดท้ายก็คือปัญหาที่ชาวบ้านในเขตบริการของตำบลเมืองเปลือยเผชิญอยู่ซึ่งหนักหนากว่าการที่ได้ียว ลำบากทุรกันดาร ต้องทนทุกข์ ทรมาน ไม่มีใครมาเหลียวแล ประจวบเหมาะกับการเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาก็ได้เหมาะสมและลงตัวและอบจ.ร้อยเอ็ดมีโครงการลักษณะนี้เกิดขึ้นพอดี ไม่ต้องรอนงบประมาณก้อนใหญ่ มีงบเท่าไรก็ทำเท่านั้น

จากการบริหารจัดการงบประมาณแบบ “ปันปลา” ของชาวบ้าน หรือ “เบียดหัวแตก” ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาใหญ่ๆ ที่สลับซับซ้อน เชื่อมโยงกับทุกฝ่าย ต้องใช้งบประมาณมากได้ ซึ่งชาวบ้านต้องทนทุกข์ทรมานมาหลายปี ด้วยเทคนิคการจัด “เวทีประชาคมหมู่บ้าน” ก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการงบประมาณแบบ “รวมโครงการ” ที่แก้ปัญหาใหญ่ๆ ได้อย่างถูกต้อง มองเห็นรูปธรรมด้วยหนึ่งสมองและสองมือของอบต.เมืองเปลือยอย่างน่าชื่นชม

การบริหารงบประมาณที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม การบริหารงบประมาณที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิดโครงการ ดำเนินการ ประเมินผลและชื่นชมในผลงานจึงทำให้การบริหารจัดการงบประมาณนี้ประสบความสำเร็จ

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ดวง อันตะไชย
ไชยกุลย์ อินทร์รวม
บุษย์พันธ์ พันธ์คงยาง

सानสัมพันธ์ครอบครัวกับเครือข่ายโบชเชโนด

ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านหมู่บ้านสามัคคีเป็นอันมาก เนื่องจากราคาพืชผลการเกษตรตกต่ำ ชาวบ้านที่ไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ถูกปลดออกจากงาน ทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ครอบครัวแตกแยกและปัญหาอื่นๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาสุขภาพจิต เมื่อปัญหาเริ่มรุนแรงหนักขึ้นชาวบ้านจึงเริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหา ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ทำให้เกิดเวทีเสวนากันบ่อยครั้งขึ้น มีการศึกษาดูงานชุมชนอื่นๆ จนกระทั่งค้นพบว่า การที่จะฝ่าฟันวิกฤติครั้งนี้ไปได้มันจะต้องเริ่มที่

สถาบันครอบครัว จึงเกิดเป็นแนวคิดของเครือข่ายว่า

"ความเข้มแข็งของครอบครัวเป็นอุดมการณ์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยในการก่อรวมเกราะสมาชิก จิตสาธารณะเป็นหลักของทีมงาน สละสภายศสรรเสริญ เอาความผูกพันด้านอุดมการณ์เป็นหลัก ความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันสู่ความต่อเนื่องของอนาคต ขยายเครือข่ายด้วยความต้องการของชุมชนตามสภาพกาล รากฐานของการพัฒนาคือสมาชิกครอบครัว"

ในที่สุดเครือข่ายโบเชโนคก็เริ่มก่อร่างสร้างตัวและสามารถขยายเครือข่ายได้โดยตั้งชื่อกลุ่มอย่างเป็นทางการในวันที่ 10 พฤษภาคม 2544 ว่า "เครือข่ายประชาคมเข้มแข็งกลุ่มโบเชโนค" มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนชื่อว่า "ศูนย์ห้วยแล้ง" ที่หมู่บ้านสามัคคี โดยมีพ่อ ชัยพฤกษ์ เป็นประธานดำเนินงาน

เครือข่ายโบเชโนคมีการทำงานโดยมีเป้าหมายการทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยเน้นที่สถาบันครอบครัวเป็นหลัก เครือข่ายโบเชโนคมีการขยายเครือข่ายโดยทีมแกนนำ ซึ่งประกอบด้วยประธานคณะกรรมการ ผู้นำชุมชน ได้เคลื่อนขบวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในละแวกใกล้เคียงโดยอาศัยการประสานงานกับผู้นำชุมชนในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อขยายความร่วมมือ และสร้างอุดมการณ์ร่วมกัน ทีม

งานไบโอะโนคมีได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ และภาคเอกชน ตลอดจน NGO ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันในกลุ่ม โดยการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน รวมทั้งมีการสนับสนุนการปลูก ป่าและสมุนไพร หมอพื้นบ้าน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการ ประกอบอาชีพ โดยจัดตั้งกลุ่มอาชีพและเพื่อให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ การประกอบอาชีพใหม่ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตต่อไป

กระบวนการสำคัญที่กลุ่มนำมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินงาน คือ การพัฒนาประชาคมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้มแข็ง โดยเน้นการ เรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วม จากผลของกระบวนการพัฒนาดัง กล่าว จึงทำให้ชาวไบโอะโนคเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะ กล่าวคือ จาก เดิมที่ต่างคนต่างทำมาหากิน ก็หันมาดูแลกันด้านกายและจิต สังคมมากขึ้น มีการใช้พลังชุมชนมาสร้างกิจกรรม สายสัมพันธ์ครอบครัว และสายธารวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาสังคมที่นำไปสู่การสร้างสุขภาพของคนในชุมชน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย

อัฉรวา คำเชียงตา

กฤษณา ทวีศักดิ์วิไลยา

ศิริวิวัฒน์ ศรีสุทธิพันธุ์พร

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

- ศษวี เลา... ดลศักดิ์ สุวณฺโส

- ปิ่นวิมล ปิ่น... ดลศักดิ์

วงศธรภก

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

ดลศักดิ์ สุวณฺโส

คณะรัฐมนตรีชาวบ้านบ้านหนองหนอง

บ้านหนองหนอง ตำบลอี้งอ้ง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีประชากรสองหมู่บ้านประกอบด้วย หมู่ที่ 5 จำนวน 227 คน หมู่ที่ 9 จำนวน 297 คน สภาพดินนั้นเค็มและน้ำค้ำไม่สามารคนนำมาดื่มกินหรือบริโภคได้ แท้งแล้ง หมู่บ้านกั้นคาน ห่างไกลความเจริญมาก

มีคำขวัญประจำหมู่บ้านว่า พระเทพบัณฑิตพัฒนภา ชาวประชา
ร่วมใจ เศรษฐกิจสดใส ประชาธิปไตยก้าวหน้า รักษาประเพณีวัฒนธรรม
นำแนวพระราชดำริปฏิบัติ

มีทุนและฐานะที่สำคัญของชุมชนประกอบด้วย วัด 1 แห่ง ได้แก่

วัดสว่างอารมณ์บ้านหนองหนอง มีสถานศึกษา 1 โรงเรียน มีถนนภายในหมู่บ้าน 7 สาย มีหนองน้ำสาธารณะ 1 แห่ง มีป่าชุมชน 1 ป่า คู่มต่าง ๆ 5 คู่ม ยึดถือยึด 12 และคอง 14 เป็นแนวปฏิบัติที่วิถีชาวบ้าน

สภาพปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ก่อนการพัฒนา มีปัญหาความแห้งแล้ง ดินเค็มและน้ำเป็นน้ำค้ำ ปสกพืชไม่ได้ ทำนาไม่ได้ผลดี รอน้ำฝนอย่างเดียว ขาดน้ำ แล้งน้ำ น้ำเค็ม คือ ปัญหาสำคัญ ซึ่งในอดีตนั้นชาวบ้านเคยอพยพหนีจากโนนบ้านเดิมที่ร้างเพื่อมาทำน้ำหรือแหล่งน้ำ ซึ่งปัจจุบันก็คือ บ้านหนองหนอง ห่างไกลตัวอำเภอและจังหวัดถนนติดต่อดูจรไปมาลำบาก เป็นถนนลูกรังผสมโคลน โรงเรียนประจำหมู่บ้านก็ขนาดเล็กกรอญรวมกับบ้านอี้องซึ่งทางราชการก็แจ้งมาให้ทำใจ ชาวบ้านโดยทั่วไปก็มีสภาพยากจน

“วันเกิดฝังใจตลอดเวลาทั้งในขณะที่ไม่เทศนาตามสถานที่ต่างๆ นานมาแล้ว จนถึงปัจจุบัน อาตมาคิดอยู่เสมอว่าทำอะไรจะช่วยเหลือพี่น้องบ้านหนองหนองให้พ้นจากความทุกข์ยาก พ้นจากความยากจน ทำให้ที่อยู่พอกิน ทำให้เกิดแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองในบ้านหนองหนอง แผ่นดินธรรมหมายถึง มีความสุข ร่วมเป็น ส่วน แผ่นดินทองหมายถึง มีที่อยู่พอกิน” ท่านเจ้าคุณเล่าให้ฟังถึงแรงบันดาลใจและความตั้งใจมั่น

ต่อมาปี พ.ศ. 2542 พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณได้พิจารณาเห็นว่าปี พ.ศ. นี้เป็นปีที่เวียนมาทางคอลเจริญพระชนมายุ 6 รอบ 72 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองปีมหามงคล โดยการพัฒนาบ้านหนองหนองให้เป็นหมู่บ้าน "เศรษฐกิจพอเพียง" ตามแนวพระราชดำริ และเป็นหมู่บ้านนำร่อง 8 กระทรวงหลักของรัฐบาล

จากการพัฒนาโรงเรียนเล็กๆที่กำลังจะถูกยุบตามนโยบายรัฐบาล ไปสู่โรงเรียนของตำบลหรือศูนย์การเรียนรู้ขยายโอกาสของตำบลอีกร่องแล้ว ก็มุ่งไปสู่กลุ่ม อสม.และสถานีอนามัยเพื่อให้หมู่บ้าน มีสถานที่อยู่และรักษาเมื่อเวลาเจ็บป่วยเบื้องต้น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างสถานที่สำหรับปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้แก่หมู่บ้าน จัดอสม.และตัวแทนสถานีอนามัยมาประจำเพื่อดูแล และขึ้นสูทักทาย หลวงพ่อก็มุ่งไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านในด้านกายภาพของหมู่บ้าน มีสวนสัตว์ ถนนหนทาง การพัฒนากลุ่มอาชีพ การพัฒนาคน เกื้อกลุ่มอาชีพต่างๆขึ้นมากมาย และให้มีระบบการบริหารจัดการหมู่บ้านแบบคณะรัฐมนตรีได้มองเห็นภาพรวมของแต่ละกระทรวงภายในหมู่บ้านและภาพรวมทั้งหมู่บ้าน ง่ายต่อการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหา จัดสรรงบประมาณ ควบคุมทิศทางการบริหารหมู่บ้าน

พ่อปรีชา ศรีภพ ผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาสังคม/ประธานสภาองค์กรชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดเห็นว่า เพราะศรัทธาที่มีต่อพระธรรมฐิติญาณ ศรัทธาทำให้ชาวบ้านมุ่งมั่นทั้งร่างกายและแรงใจ มีความกล้าหาญและยึดมั่นในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองตลอดเวลา การพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาปัญญาให้เกิดก่อน ไม้ได้เน้นที่วัตถุ พัฒนาจากฐานและทุนที่มีอยู่ เป็นการต่อยอดของเดิมที่หลวงพ่อพูดเสมอว่า "รักษาของเดิม เพิ่มเติมของใหม่"

ไม้ทั้งคนและของกลุ่มนักวิจัยพบว่าหลวงพ่อใช้หลักธรรมะนำการพัฒนา ผสมผสานกับบททฎาอีสาน เป็นคำสอนและคติสอนใจชาวบ้านให้เกิดพลังในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การชื่นชมและมองเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง ทั้งประวัติศาสตร์ ที่ดินทำกิน บ้านเรือน ทรัพยากรดินที่มีอยู่ ไม่ยอมมรหรือขอความช่วยเหลือจากที่อื่น

การพัฒนาที่เริ่มจากฐานและทุนที่มีอยู่แล้วของชาวบ้าน เช่น โรงเรียน กลุ่มออมทรัพย์ ไร่สวนผสม จึงทำให้บ้านหนองหนองพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว แถบจะไม่มีสิ่งนำเข้าจากภายนอกชุมชนมากนัก ต่อยอดฐานและทุนที่มีอยู่เป็นกลยุทธ์สำคัญของกาพัฒนา

นอกจากนี้ ความสามัคคีของคนภายในหมู่บ้านทั้งคนชราคนหนุ่มสาว เด็กๆที่มุ่งเทให้กับหมู่บ้านของตนเอง มีพระคุณเจ้าเป็น

เสมือนที่ปรึกษาและร่วมจัดการคุ้มครองปกป้องหมู่บ้าน และสิ่งที่นำไปใช้ได้ก็คือ การพัฒนาชุมชนได้ต้องเกิดศรัทธาในสิ่งที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่ เมื่อเกิดศรัทธาต้องมีความเชื่อมั่น และมีผู้นำเข้มแข็งเป็นหลักชัยให้ชุมชนได้พึ่งพาและนำเข้าสู่ความสำเร็จต่อไป

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ดวง อ้นตะไชย
ไพฑูริย์ อิศรธรรม
ยงพันธ์ พันธุ์คงยาว

โรงเรียน โรงสีชุมชน คนปลูกข้าวลุ่มน้ำโขง

เครือข่ายคนปลูกข้าวก่อกำเนิดจากองค์กรสตรีเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง
ซึ่งอยู่ในอำเภอเขม่วนรัฐ จังหวัดอุบลราชธานี ชื่อกลุ่มสตรีบ้าน
เหมือดแอ่ ตำบลสามเปือม เป็นหมู่บ้านชนบทกลาง 135 หลังคา
เรือน มารวมกลุ่มกันผลิตลวดคานามด้วยมือ แขนงู น้ำยาล้างจาน
สมุนไพร เพื่อใช้เองในครอบครัวและจำหน่าย การทำงานของกลุ่ม
ได้รับการยอมรับจากคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน มีกลุ่มองค์กรจาก
ที่ต่างๆ มาดูงานมากมาย จึงได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเป็นระยะๆ
อาจารย์ทองสวน โสตาภักดิ์ที่ปรึกษาของกลุ่มจึงเกิดแนวความ
คิดการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดอาชีพ

รายได้และที่สำคัญคือเกิดพลังความสามัคคีจึงเกิดเป็น "เครือข่ายสตรี
 สุ่มน้ำโขง" เมื่อมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้นจึงนำมาซึ่ง
 ประเด็น ปัญหาของชาวนา ทั้งในเรื่องผลผลิต หนี้สิน การประกัน
 ราคา ความไม่ยุติธรรมที่ได้รับ จากเวทีต่างๆ ได้ข้อสรุปว่า "ปัญหา
 ของชาวนาต้องแก้ด้วยชาวนา" ทำให้เกิด การเปิดกว้างเชื่อมกลุ่ม
 องค์กรต่างๆ ที่เห็นด้วย ทั้งชายหญิงมารวมกันเป็น "เครือข่ายคนปลูก
 ข้าวสุ่มน้ำโขง" โดยกลุ่มต่างๆ อยู่ในพื้นที่ อ.เขมราฐ อ.นาตาล
 อ.โพธิ์ไทร ซึ่งเป็นอำเภอชายแดน โดยยึดหลัก "เศรษฐกิจพอเพียง"
 มีเป้าหมายอยู่ที่โรงเรียน

ในระยะแรกของการระดมทุนได้จากการระดมข้าวเปลือกของ
 สมาชิกมารวมกันคนละ 25 กิโลกรัม ขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ได้
 เงินก้อนแรกสี่หมื่นกว่าบาท ปีที่ 2 มีการระดมเพิ่มขึ้นเป็น 80,000
 บาท จึงนำเงินก้อนแรกมาทำเป็นบัญชีเงินชุมชน ที่องน้ำ สำนัก
 งาน เพื่อเตรียมเขียนโครงการขอรับการสนับสนุนจากกองทุน SIF
 มีการพัฒนาโครงการเป็นปี จึงได้รับการอนุมัติโรงเรียนขนาด 20
 เกวียน ในวนเงิน 4,598,700 บาท

การดำเนินโรงเรียนในระยะแรกเป็นการลองผิดลองถูก เป็น
 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีทั้งเสียงหัวเราะและร้องไห้ของ

คนทำงาน ที่ต้องอดทน ผ่านอุปสรรคต่างๆ มากมายที่เข้ามาทดสอบ เครื่องช่วย ทุกอย่างก็ผ่านมากได้ ด้วยความสามัคคี ความเข้าใจ เสียสละของคนในองค์กร โดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่เกาะเกี่ยวกันเหนียวแน่น เปรียบโรงสีชุมชนเหมือนบ้านหลังที่สอง การทำงานในโรงสีชุมชน จะอยู่กันแบบพี่น้อง มีการแบ่งงาน บทบาทหน้าที่ แต่เวลาลงมือทำงานก็จะช่วยกันทุกคน ทั้งครูใหญ่ ครูน้อย ภารโรงง่ากันหมด

กิจกรรมของเครื่องช่วยนอกจากโรงสีชุมชนแล้วก็ยังมี สหกรณ์ การเกษตรหลังสามัคคีสตรีสู่ม้าน้ำโขง ทำหน้าที่ เป็นแหล่งระดมทุน รับฝากเงิน ทำการตลาด ติดต่อซื้อขาย ข้าวสารกับบริษัทต่างๆ โรงปุ๋ยอินทรีย์ โรงเรียนเกษตรกร ปิ้งน้ำมันชุมชน เครื่องช่วยเยาวชน คนสร้างชาติ วิทยุชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันทำงาน กิจกรรมต่างๆ จะดำเนินกิจกรรมของตน โดยเชื่อมร้อยกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ให้สอดคล้องสนับสนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การกินทุนสู่สังคมของเครื่องช่วย จะกินทั้งในรูปแบบของตัวเงินและปัญญา โดยเป็นสถานที่ดูงาน ฝึกอบรมเรื่องเกษตรอินทรีย์ให้กับทุกกลุ่ม และในการขายข้าวสารทุก 1 กิโลกรัม จะเข้ากองทุนการศึกษา 0.25 บาท รวมทั้งสมาชิกที่ทำงานอินทรีย์ เมื่อนำข้าวเปลือกมาขายก็จะได้รับผลตอบแทนที่เหลือจากการสีข้าว นำไปเป็นส่วนผสมของ

ปฎิเสธที่ตัวเอง เป็นการลดต้นทุนการผลิตได้อย่างดี

เป้าหมายสูงสุดของเครือข่ายคือการฝึกให้คนเกิดจิตสำนึกให้รู้จักพอเพียง เปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางความคิด ให้รู้จักประหยัดอดออม พอเพียง

ชีวิตยังต้องดำเนินต่อไป เช่นเดียวกับเครือข่ายคนปลูกข้าวที่ยังคงดำเนินกิจกรรมโดยอาศัยภูมิปัญญาผสมผสานไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และที่สำคัญคือ ความเสียสละ ความรัก ความสามัคคีของทุกคนในเครือข่าย

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย กาญจนา ทองทวี

တကယ်တော့

សេចក្តីសម្រេចស្តីពីការងារសេដ្ឋកិច្ច
កសិកម្មស្រូវ

เกษตรปลอดภัยเมืองอุทัยธานี

เกษตรปลอดภัยเมืองอุทัยธานีเป็นการดำเนินการสร้างสุขภาวะของชุมชนที่ควรแก่การเรียนรู้เพราะไม่ใช่แค่ช่วยหรือจน แต่ยังเป็นกรณีที่สามารถทำเกษตรให้ปลอดภัยต่อชีวิตและชุมชน ชุมชนบ้านชลประทาน ต.ทุ่งโพ อำเภอนองแดง จังหวัดอุทัยธานี หมู่บ้านแห่งนี้มีประชากร ๑๖ ครัวเรือน ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำสวนและทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพด ทำสวนพริก สวนลำไย โดยใช้น้ำจากคลองชลประทานและน้ำบาดาล ในอดีตชาวบ้านทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ต่อมากระแสนเกษตรแบบใหม่เข้ามา อิทธิพลต่อชาวบ้าน มีการใช้ทรัพยากรและทุนมากขึ้น เกิดปริมาณ

และความถี่การเพาะปลูกมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สารเคมี ผลที่เกิดกับวิถีชีวิตชาวบ้านจึงไม่ใช่แค่ขาดทุนแต่สุขภาพกลับทรุดโทรม ถึงแควคลุ้มเสียหาย ดินเสื่อม สดกทางเศรษฐกิจฐานะยากจน ภายใต้อสถานการณ์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เผชิญปัญหา ผู้ใหญ่บ้านสงวน นพคุณ ได้เห็นทุกข์ของลูกบ้าน จึงคิดหาวิธีที่จะแก้ไข ปัญหาเริ่มจากการเรียนรู้เกษตรทางเลือกที่เน้นการผลิตโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตตามแนวคิดเกษตรแนวใหม่ ด้วยการเข้าร่วมการอบรม การศึกษาดูงาน และจัดตั้งกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษขึ้น มีสมาชิกเริ่มทำเพียง 8 คน จากที่มีประมาณ 50 คน ในปี 2544 กลุ่มทำการทดลองผลิตสารสกัดชีวภาพสำหรับไล่แมลงใบหน้าว ช่วงแรก ๆ ไม่รู้ได้ผลเพราะการเรียนรู้ยังไม่เข้มข้นพอ ต่อมากมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนด้านการเรียนรู้ ทำให้มีการปรับแนวคิดการผลิต โดยทำนาเพียงปีละครั้ง ใช้สารชีวภาพและปุ๋ยชีวภาพที่ตัวเอง สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขึ้นเอง ขายผลผลิตเอง ไม่ต้องพึ่งพาคนกลาง กลุ่มเกษตรปลอดภัยไร้สารพิษโดยการนำของผู้ใหญ่บ้านสงวน นพคุณ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่น เรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มภายในชุมชนรูปแบบต่างๆ จนสมาชิกสามารถเป็นวิทยากรได้ กระบวนการ

ของเกษตรกรปลอดภัยไม่ได้หยุดแค่การผลิต แต่ได้ต่อยอดความรู้ในมิติการฟื้นฟูชนบทรวมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนาขึ้น มีการนำรายได้จากการผลิตมาจัดตั้งเป็นกองทุนและธนาคารเกษตรกรขึ้นเพื่อการออมทรัพย์และช่วยเหลือเพื่อนสมาชิก ปัจจุบันมีสมาชิกกองทุน 35 คน และธนาคารเกษตรกร 40 คน

การบริหารจัดการกลุ่มมีวัตถุประสงค์ประสงค์ในการลดต้นทุนการผลิต การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคืนสุขภาพให้คนในชุมชน อาหารปลอดภัย สามารถปลอดภัยได้ มุ่งให้ชาวบ้านใช้ชีวิตแบบพอเพียงพึ่งตนเองได้ ใช้การเรียนรู้เป็นเครื่องมือ และอยู่ร่วมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี โครงสร้างและกลไกของกลุ่มถูกจัดตั้งให้ทำหน้าที่ด้านการเกษตร ด้านการพึ่งพาอาหารจากธรรมชาติด้านความเชื่อ/ทุกข์สุข ด้านช่างและจักสาน ด้านการแปรรูป มีธรรมเนียมของชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกัน มีแหล่งเรียนรู้ได้แก่ 1) จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร 2) สถานที่ฝึกทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ 3) โรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ 4) ศูนย์สาธิตและปฏิบัติการเรียนรู้เรื่องโรคและแมลงในนาข้าว 5) ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 6) ห้องสมุดหมู่บ้าน 7) สวนเกษตรแบบผสมผสาน หลักการสำคัญและปัจจัยในการสร้างสุขภาพของกลุ่มเกษตรกรปลอดภัยอุทัยธานีคือการมีผู้นำที่มีภาวะสร้าง

สรรค์ เสียดสะ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ สมาชิกกลุ่มมีการ
เรียนรู้ต่อเนื่อง นำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้และสร้างความรู้ใหม่
ผ่านการทดลองปฏิบัติผสมผสานการที่มุ่งภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้อง
กับวิถีชีวิตอย่างลงตัว

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์

จากผืนดินถึงเส้นด้าย... บทเรียนที่บ้านห้วยหินด้า

กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการคัดค้านชุมชนชายขอบทั่วประเทศ เมื่อภาครัฐลุกขึ้นมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยแนวคิดที่ว่าป่าเป็นสมบัติของรัฐ และคนกับป่าก็ควรจะแยกจากกัน จะได้ไม่ต้องรบกวนการทำงานของรัฐ กระแสนี้ทำให้เกิดการรุกไล่ชีวิตที่เคยอาศัยผืนป่ามานานนับศตวรรษ

บ้านห้วยหินด้า ก็เป็นกรณีหนึ่งที่อยู่ในแรงกระเพื่อมนี้ ห้วยหินด้า เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงในตำบลวังยาว อำเภอต้นช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่ถนนเส้นแรกตัดผ่านหมู่บ้านในปี 2518 และค่อยๆ ถูกรุกรานด้วยรูปแบบต่างๆ จนในที่สุด

สุด ก็ถูกลดพื้นที่ทำกิน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวถูกประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติองค์พระ-เขาพระกำ-เขาหัวขลุ่ย ป่าผืนใหญ่แห่งหนึ่งในภาคกลาง-ตะวันตกที่มีเนื้อที่ราว 100,000 ไร่ อยู่ในเขตรอยต่อ 3 จังหวัด...สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และอุทัยธานี ชาวบ้านหมดทางต่อสู้ หลังจากปัญหาสะสมมานานเกือบ 20 ปี ผนวกกับระบบทุนก็เข้ามาเกษตรกรหลายคนหันไปปลูกพืชเชิงเดี่ยว นอกจากจะรู้จักกับสารเคมีที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศแล้ว ยังก่อให้เกิดหนี้สิน

ปี 2538 คุณหญิงค และคุณรวีวรรณ ศรีทอง สองสามีภรรยาที่เป็นนักพัฒนาอิสระ เข้ามาช่วยให้คำแนะนำที่เป็นเสมือนกฤษฎาเจตออกแรกที่ไร่ปัญหา ในที่สุดชาวบ้านก็จัดตั้งกระบวนการป่าชุมชนในพื้นที่ป่า 1,000 ไร่ ปลูกศึกษาหลายข้อไม่เหลือวิสัยที่จะปฏิบัติเพราะมีรากฐานมาจากประเด็นดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง ถ้าจะขาด ก็คงจะเป็นความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการค้าเงินชีวิต

การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นภาพสะท้อนของการไม่เท่ากันระบบทุนจากภายนอก พื้นที่ปลูกข้าวไร่และพืชผักอื่นๆ อดคง ข้าวโพดเข้ามาแทนที่ และหนี้สินก็กลายเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเริ่มจะคุ้นเคย เกษตรกรยังยืนยันจึงเป็นกฤษฎาเจตออกที่สองที่ไขไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้

ชาวบ้านคงวิพากษ์การทำให้หมุนเวียนแบบพื้นถิ่นไว้เหมือนเดิม มีการปลูกผักแบบเกษตรอินทรีย์มาเป็นเนื้อหาหนึ่งในระบบเกษตรยั่งยืน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและสร้างรายได้ เพื่อนำไปชดเชยกับภาระที่มีอยู่ในระบบชีวิตแบบใหม่ แต่เกษตรอินทรีย์การทำงานในแปลงปลูกที่ประเมินดี และไม่ใช่พื้นที่แพ่งของชาวกะเหรี่ยงที่ชอบปลูกพืชแบบปล่อยไว้ที่ฟ้าดินดูแล กลุ่มสมาชิกจึงค่อยๆ เติบโตขึ้นเรื่อย

กลุ่มแม่บ้าน เป็นกัญญาแจดอกที่สาม เป็นความเข้มแข็งของชุมชนที่สังคมกะเหรี่ยงดั้งเดิมไม่ชิน กลุ่มแม่บ้านเริ่มจากมาช่วยงานวิจัยเรื่องการล้อมลิด้ายธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูป่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะพลิกฟื้นระบบการพึ่งพาตนเอง กิจกรรมการค้นหาล้อมผ้าจากไม้ธรรมชาติทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในการเรื่องการรักษาป่า และขยายเป็นการทอผ้า นำรายได้เสริมมาสู่ครอบครัว ฐานการจัดตั้งกองทุนของหมู่บ้านได้เป็นครั้งแรก มีสมาชิกที่เป็นเด็กหนุ่มใหม่เข้ามาร่วม และกลายเป็นความหวังของชุมชนว่าจะก้าวมาเป็นผู้ประกอบการระหว่างระบบผลิตกับระบบตลาดแต่เข้มแข็ง

พงษ์ ศรีทอง อาจถือได้ว่าเป็นคนทำกัญญาแจดอกต่างๆ เพื่อยื่นให้ชาวบ้านนำไปไขสู่ความสำเร็จ เป็นการสร้างคนให้คิดเป็นวิเคราะห์ปัญหาได้ ช่วยให้ชุมชนสร้างชุดความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับบ้าน

ของตัวเอง เพราะในขณะที่ยุทธศาสตร์กรมภาคกลางหลายแห่ง
เปลี่ยนไปอย่างไม่กลับคืน แต่ที่บ้านช่วยกันดำรงอยู่ในสถานะแบบ
เดิมที่เขาต้องการ สามารถบูรณาการระบบเกษตรดั้งเดิมกับเกษตรสมัย
ใหม่ มีความเข้มแข็งที่จะดำรงคุณค่าของชีวิตดั้งเดิมไว้ในบริบทที่
เหมาะสม

เป็นชีวิตที่อยู่ได้อย่างพอเพียงอย่างที่ใจปรารถนา แต่ก็ไม่ถึง
กับแข็งขันต่อการเคลื่อนไหวของโลกที่หมุนไม่มีวันหยุดนิ่งใบนี้

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย พรวิไล ศาสตร์

กัถน์รักจากอกแม่ : เครือข่ายแม่ลูกผูกพันด้วยนมแม่

“กัถน์รักจากอกแม่” เป็นคำขวัญสื่อถึงความรักความผูกพันระหว่างผู้เป็นแม่กับลูกอย่างแนบแน่นและอบอุ่น เพื่อเป็นการสร้างกระแสสังคมให้คุณแม่รู้สึกว่าการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ไม่ใช่สิ่งที่ไกลตัว แต่สามารถปฏิบัติได้จริง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนค่านิยมของคุณแม่ในเมืองที่ว่าการให้นมลูกเป็นสิ่งที่น่าอาย มากเป็นสิ่งที่ควรจะทำ เพราะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทั้งต่อตัวแม่ลูก และครอบครัว นี่คือนวัตกรรมสำคัญของ “กลุ่มนมแม่” ที่เปิดตัวสร้างกระแสต่อสาธารณะตั้งแต่พุทธศักราช 2546 เป็นต้นมา

รูปแบบกิจกรรมของกลุ่มนมแม่ มีลักษณะเป็นการให้ความ

รัฐของผู้เชี่ยวชาญกับคุณแม่ และเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคุณแม่กับคุณแม่ด้วยกันเอง เช่น การเสวนาคุณแม่ ประจำเดือน เสวนาคุณแม่เดี่ยว การอบรมสัมมนาในเรื่องเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การจัดทำจุลสาร "สายธารรัก" เผยแพร่ประจำทุก 3 เดือน และกิจกรรมคุณแม่บัดดี้ ทำให้คุณแม่ที่ประสบปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่รู้สึกมีเพื่อน เพราะไม่ใช่ตัวคนเดียวที่พบกับปัญหา แต่จะมีการให้คำปรึกษา คำแนะนำการแก้ปัญหา จนสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้สำเร็จ เกิดชุมชนแบบ "แม่สู่แม่" ให้กำลังใจ การแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ด้านการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จแก่คุณแม่ที่กำลังตั้งครรภ์ และแม่ที่กำลังให้นมแม่แก่ลูก เพื่อให้แม่ทุกคนสามารถให้ลูกได้กินนมแม่ได้ตามที่ลูกเท่าที่แม่ต้องการ หรืออย่างน้อย 4 เดือน จุดเด่นประการหนึ่งคือ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ จะสนับสนุนให้คุณแม่ ลูกมาพร้อมกับครอบครัว อย่างสามี หรือคุณยายด้วย เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในเรื่องวิธีการเลี้ยงลูก และการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ในเชิงปฏิบัติได้นำเสนอโครงการ "นมให้แม่แม่" เพื่อให้แม่มีสถานที่ให้ลูกได้ดูดนมแม่หรือให้แม่สามารถบีบไล่นมเก็บ

ไว้ให้ลูกกินได้อย่างเหมาะสม เมื่อแม่ที่กำลังให้นมแม่แก่ลูกต้องออกนอกร้าน ซึ่งแต่เดิมแม่ต้องอาศัยสถานที่ในห้องน้ำในการให้นมลูกหรือบินนมเก็บไว้ให้ลูก นับเป็นการเพิ่มพื้นที่สาธารณะให้กับผู้เป็นแม่มากขึ้น

ความสำเร็จในการประชาสัมพันธ์และสร้างแนวร่วมวงกว้างของกลุ่มแม่ เป็นการนสานแนวคิดเชิงวิชาการเป็นกิจกรรมอันเหมาะสมให้คนทั่วไปเข้าถึงได้ง่ายและสม่ำเสมอออกปรกกับการเชื่อมโยงประสานงานเครือข่าย หน่วยงานและองค์กรทั้งราชการและเอกชน จากคนกลุ่มเล็กในเมืองได้กระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ขยายวงออกไปสู่ต่างจังหวัดมากขึ้น ทำให้คนไทยมีการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดผลดีทั้งต่อทางร่างกาย จิตใจ และสังคมโดยรวม กลุ่มแม่จึงประหนึ่งนวัตกรรมทางสุขภาพที่ช่วยส่งเสริมให้สุขภาพะที่ดีให้กับคนไทยมากขึ้น

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย

ประพจน์ ภูทองคำ

สุชาดา ภูทองคำ

ศุภวรรณิการ์ เอี่ยมแสนสุข

ตลาด 100 ปี สามชุก : มากกว่า 'ตลาด' ที่คุณคิด

อาณาบริเวณท้องแถวเรือนไม้เก่าริมแม่น้ำท่าจีนในตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ถูกขนานนามจากอดีตจากสามแห่ง สำหึง จนเป็น "ตลาดสามชุก" ในปัจจุบัน หากอดีตแล้วเป็นแหล่งการค้าทางน้ำสำคัญที่ผสมผสานสองวัฒนธรรมชีวิตทั้งจากไทยและจีนเข้าด้วยกัน

ร่องรอยของภูมิปัญญาของท้องถิ่นนับแต่โบราณ คือ อาหารโดยเฉพาะก๋วยเตี๋ยวและก๋วยเตี๋ยวโบราณ น้ำพริก ขนมไทยและสมุนไพรจีน ชาวเมืองสามชุกต่างรู้จักบ้านเบะหมี่เจ๊กอ้าว น้ำพริกแม่กิมตั้ง ร้านขายยาจีนฮกอันไอสด ร้านถ่ายรูปศิลปะโบราณชาติ เป็นอย่างดี หาก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมเสรีกำลังทำให้ตลาดสามชุกค้ำยาคงต่ำลง

"สามชุกเมืองน่าอยู่" เป็นโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนแบบยั่งยืน เพิ่มรายได้ให้ชาวตลาด อนุรักษ์สภาพและบรรยากาศเอกลักษณ์ดั้งเดิม และพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของจังหวัด ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๔

ความสำเร็จจากภาคปฏิบัติการดังกล่าว สามชุกจึงได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่องโดยจัดอยู่ในประเภทเมืองรอบนอกที่เคยรุ่งเรืองในอดีต และเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สำคัญ สามชุกจึงกลายเป็นหนึ่งใน ๑๒ เมืองนำร่องของโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ ซึ่งมุ่งสนับสนุนให้ชุมชนคิดและพัฒนาตนเองได้ด้วยตนเอง และแรงสนับสนุนจากองค์กรทางสังคมต่างๆ ทำให้ชุมชนตลาดสามชุกกลับมากึกกัมขมิชีวิตชีวขึ้นอีกครั้ง

ภาพเก่าเล่าชน: "บ้านพิพิธภัณฑน์" การปรับปรุงบ้านขุนจำหงส์ จินนารักษ์ นายอาคารคนแรกของเมืองก่อตั้งเป็นพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่น จัดงานแรลลี่วิชาการ เพื่อให้นักเรียนจากโรงเรียนเทศบาลในอำเภอสามชุกได้เข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของตลาดสามชุก กิจกรรมส่งเสริมด้านสุขภาพ อาทิ การจัดเดินแอโรบิค เพื่อให้คนในชุมชนได้

พบปะกันมากขึ้น ทั้งยังกระตุ้นและสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนปฏิบัติ
 ร่วมกัน วิเริ่มโครงการ "การทำสะพานทางเดินเลียบริมแม่น้ำท่าจีน"
 เพื่อทำทางเดินเลียบริมแม่น้ำ เชิญชวนให้คนรุ่นหลังได้สัมผัสกับวิถีชีวิต
 ริมน้ำเพิ่มมากขึ้น ผลพวงของกิจกรรมย่อมสร้างสุขภาพทางกายและ
 จิตใจให้คนในชุมชนอยู่ไม่ไกล

สามชุกในปัจจุบัน ประหนึ่งรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ ไม่ใช่เพียง
 พิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงวัตถุเท่านั้น แต่เป็น "พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต" อัน
 แสดงถึงการดำเนินชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมมาช้านานและต่อเนื่องจวบ
 ปัจจุบัน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ประพนธ์ ภูทองคำ
 สุชาติ ภูทองคำ
 พรรณนพร ภิรมย์พงษ์

ก่อสร้างสร้างแผนแก้งานคนไชยราช

ตำบลไชยราช อยู่ในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นป่าเขา และที่สูง ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำสวน มีความเป็นอยู่ที่สงบ เพราะปลูกพอลิเอทิลีน ต่อมา ได้หันไปปลูกพืชไร่เชิงเศรษฐกิจ เช่นซิง ยางพารา สับปะรด และขยายมาปลูกปาล์ม ในที่สุด (ปี 2518 -ปัจจุบัน)

การปลูกพืชเศรษฐกิจอันยาวนานดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนวิถีการผลิตของชาวบ้านไปโดยสิ้นเชิง ส่งผลโดยตรงต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกอยู่ตลอดเวลา ทั้งอาหาร และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ต้องลงทุนสูง เช่น รถ น้ำมัน ปุ๋ยเคมี และเวชภัณฑ์

ต่าง ๆ ในขณะที่เราคาดหวังที่เหล่านี้ขึ้นอยู่กับภาวะตลาด ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้เป็นสิน สิ่งที่เคยพึ่งพาต่อกัน เช่น การลงแขกก็หายไป การเอื้อเฟื้อแบ่งปันก็น้อยลง วิธีเหล่านี้เกิดขึ้นโดยที่ชาวบ้าน ไม่รู้สึกตัวกว่าจะรู้ก็พบว่าตนเองมีหนี้เป็นจำนวนมาก

สภาพปัญหาดังกล่าว ทำให้ชาวไชยราชเริ่มมองเห็นความทุกข์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่ จึงเริ่มมีการพบปะพูดคุยกันถึงแนวทางต่างๆ จนกระทั่งนำไปสู่การร่วมกันจัดทำ "แผนชีวิตชุมชนตำบลไชยราช" โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจกับแกนนำชุมชน - ศึกษา ดูงานทำให้แกนนำมีความเข้าใจในการทำแผนชีวิตชุมชนมากขึ้น จากนั้นได้นำไปสู่การตั้งคณะกรรมการ "แผนแม่บทชุมชนตำบลไชยราช" ขึ้นโดยชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านได้เลือกแกนนำและตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดทำแผนหมู่บ้านละ 3 คน (6 หมู่บ้าน) ซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต.ประจำหมู่บ้าน รวมทั้งหมด 18 คน เพื่อร่วมกันจัดทำข้อมูลที่ได้สำรวจกันมา โดยจำแนกเป็นหมวดหมู่ เช่น ค่าใช้จ่ายด้านต่างๆ หนี้สิน รายได้ ข้อมูลศักยภาพชุมชน เป็นต้น แล้วนำเอาข้อมูลดังกล่าวไปชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้เห็นปัญหาาร่วมกัน

เมื่อทำความเข้าใจกับชาวชุมชนแล้ว ทางคณะกรรมการแผนก็ได้

มีการนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่การจัดทำแผนโครงการแก้ไขปัญห โดยแบ่ง
ได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. แผนลดค่าใช้จ่ายหลักๆ ซึ่งมีอยู่ 3 รายการ คือ ค่าข้าวสาร
ค่าน้ำมัน ค่าปุ๋ยเคมี และเวชภัณฑ์ในการเพาะปลูก โดยการจัดตั้งกอง
ทุนข้าวสารและกองทุนน้ำมันขึ้นเป็นของชุมชนเองในขณะที่ค่าปุ๋ยและ
เวชภัณฑ์ทางการแพทย์เป็นเรื่องที่ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการเพาะ
ปลูก จึงได้ทำ 2 แนวทางควบคู่กันไป คือ การรณรงค์ให้เลิกใช้สารเคมี
ในการเพาะปลูก และการทำปุ๋ยหมักและน้ำสกัดชีวภาพขึ้นเองทดแทน

2. แผนลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นอื่น ๆ เช่น ค่าขนมต่าง ๆ ค่า
น้ายาล้างจาน น้ายาสระผม ค่าอาหารที่บริโภคประจำวัน เป็นต้น โดย
รณรงค์ให้มีการปลูกพืชสวนครัวไว้กินเอง ทำน้ายาล้างจาน น้ายาสระ
ผมใช้เอง รวมทั้งการตั้งศูนย์สาธิตการตลาดขึ้นในทุกหมู่บ้าน เป็น
แหล่งกระจายสินค้าของชุมชน ทำให้เงินทองไม่รั่วไหลออกนอกชุมชน

3. แผนการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน โดยสนับสนุนให้กลุ่มแม่
บ้านได้นำวัตถุดิบในท้องถิ่นไปแปรรูปสร้างอาชีพเสริมรายได้ให้กับ
ครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนได้บริโภคสินค้า
ของตนเองแทนการสั่งซื้อมาจากภายนอก

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุวัฒน์ คงเป็น

ภาคตะวันออก

น้ำใจ
ยังสื่อเช้า

โลกใบเล็กของกลุ่มรักษ์เขาชะเมา

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา เป็นกลุ่มเยาวชนที่มีจุดเริ่มต้นเมื่อปี 2537 โดยมีคุณบุญผะเหวด ชาญนิล อดีตนักกิจกรรมค่ายเพื่อการเรียนรู้แห่งร่วมหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาลัยพิเศษเป็นแกนนำ

คุณบุญผะเหวดหรือ "พี่แพ็บ" ตามสรรพนามที่เด็กๆ เรียก เป็นคนบ้านเขาหิน ตำบลทุ่งควายกิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ใช้มุมเล็กๆ ในร้านขายยาของแม่ทำร้านเช่าหนังสือชื่อ "น้ำใจ" ถือเป็นร้านหนังสือแห่งแรกในบ้านเขาหินที่มีทั้งการ์ตูน นิยาย สารคดี และวรรณกรรมสำหรับเด็ก

มูลนิธิใจกลายเป็นส่วนหนึ่งของเด็กวัยต่างๆ การได้อ่านหนังสือหลากหลายประเภททำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเลยไปถึงเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน จากการพูดคุยก็นำไปสู่กิจกรรมนอกกรอบครั้งแรกคือไปเดินเที่ยวป่าดูนกที่อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง ซึ่งอยู่ห่างจากตลาดบ้านเขาคิน 17 กิโลเมตร เป็นผืนป่าที่สมบูรณ์ที่สุดในจังหวัดระยอง และเป็นป่ารอยต่อ 5 จังหวัดในภาคตะวันออก ได้แก่ สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี

ผลจากการรวมกลุ่มเล็กๆ การได้พูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงความสนุกสนานและประโยชน์จากกิจกรรมเดินป่า ก่อให้เกิดกิจกรรมครั้งต่อมาและจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าน่าจะก่อตั้งกลุ่ม โดยช่วยกันร่างวัตถุประสงค์ 3 ข้อง่ายๆ ตามแบบฉบับของคนคิดเล็กๆ คือ 1) เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมและสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ 2) เพื่อมีส่วนช่วยลดมลภาวะที่จะเกิดขึ้นในป่าเขาชะเมา และ 3) เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ให้คนทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของป่าเขาชะเมา วัตถุประสงค์นี้ทำให้การเดินทางชมธรรมชาติในตอนแรก กลายเป็นกิจกรรมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ เช่น เก็บขยะบริเวณแหล่งท่องเที่ยวปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดถ้ำที่มักจะมีถังท่องเที่ยวจัดเขียนด้วยความ

ตนเอง โดยใช้โคลนจากกันนำมาช่วยกันสกรอยขีดเขียนทั้งหลาย

ปี 2538 กลุ่มเริ่มขยายกิจกรรมจากการเดินป่าแบบไปเช้า-เย็น กลับ มาเป็นรูปแบบค่ายเยาวชนเพื่อการศึกษาสิ่งแวดล้อม กิจกรรมนี้ชื่อว่า "ค่ายสามฝัน...สู่ป่าสวย" เป็นการศึกษาธรรมชาติ นำสมาชิกบำเพ็ญประโยชน์ในเขตอุทยาน ตามมาด้วยกิจกรรมอื่นๆ เช่น ค่ายรักษ่วัฒนธรรม "เรื่องเก่าที่บ้านเกิด" การเรียนรู้เพื่อร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น กิจกรรมรณรงค์เผยแพร่สภาพปัญหาในรูปแบบการแสดงละครในนาม "สื่อละคร...สื่อจรรยาฝัน" กิจกรรมนี้ดำเนินงานทั้งในชุมชนและนอกชุมชน โดยสมาชิกจะช่วยกันเขียนบทและแสดงกันเอง จุลสาร "ท่อนกระถ่อน" เกร็ดเขียนรู้ของสมาชิก กิจกรรมร่วมมือแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเชิงลึกเช่นโครงการ "คืนแผ่นดิน...สร้างถิ่นอาหารช้าง" กิจกรรมเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกับองค์กรเยาวชนอื่นๆ ได้แก่ "โครงการพัฒนาเครือข่ายเยาวชนอำเภอเมือง" และการจัดศูนย์กลางการเรียนรู้และกิจกรรม "โรงเรียน โรงเรียน"

การออกแบบกิจกรรมให้มีความหลากหลาย ก็เพื่อความเหมาะสมกับช่วงอายุของสมาชิก ถือเป็นจุดเด่นของกลุ่มรักษ่วัฒนธรรมา นอกเหนือจากการโน้มนำธรรมะเข้ามาเป็นบริบทของกลุ่ม เพื่อเปิดมุมมอง

ให้สมาชิกเข้าถึงธรรมชาติและความจริง

วันนี้ กลุ่มรักษ์เขาชะเมา อายุ 10 ปีแล้ว ถึงเวลาที่จะต้องคิดแบบคนโตๆ กันเสียที โดยวางแผนว่าจะสร้าง "กองทัพธรรม" เป็นการขยายแนวร่วมสมาชิกโดยใช้กลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อสร้างชุมชนเป็นสุข

สิบปีที่แล้วเป็นช่วง "บ่มเพาะคน" แต่จากนี้ไปอีกสิบปีข้างหน้า จะเป็นการเชื่อมโยงสู่ชุมชน เป็นช่วงเวลาของการสร้าง "นักรบ" แห่งกองทัพธรรม

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย *พรวิไล ศาสตร์*

ชุมชนรักษ์ป่าชายเลนที่บ้านเปร็ดใน

จุดก่อเกิดการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ชุมชนบ้านเปร็ดในเป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ลักษณะชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเป็นชุมชนเกษตรกรรมซึ่งมีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันพึ่งพาป่า การปกครอง เป็นการให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำกลุ่มประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ศาสนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จุดเริ่มต้นในการปกป้องและอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2526 มีนายทุนเข้ามาขุดลอกคลองแบ่งเขตเพื่อทำนาทุ่งบริเวณเขตป่าสงวน

ขณะที่พวกนายทุนกำลังบุกรุกทำหลายป่าได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไม่เห็นด้วยและคัดค้านพวกนายทุน ได้หยุดคุยปรึกษาและร่วมต่อต้านนายทุนด้วยตนเอง ช่วงปี พ.ศ. 2529-2530 เป็นช่วงที่ชาวบ้านร่วมมือต่อต้านนายทุนเอธิฮพลอย่างจริงจัง โดยมีข้าราชการทั้งป่าไม้ ทหาร ตำรวจ เข้ามาร่วมต่อสู้อย่างต่อเนื่องจนสามารถผลักดันนายทุนออกจากพื้นที่ได้ และปลายปี พ.ศ. 2530 หลังจากการรวมตัวของชาวบ้านที่สามารถขับไล่นายทุนออกไปได้สำเร็จ ชาวบ้านได้ร่วมกันปลูกป่าเป็นครั้งแรก หลังจากนั้น 11 ปี ในวันที่ 6 สิงหาคม 2541 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนขึ้นโดยสมาชิกคือชาวบ้านเบรีดโนทั้งหมด โดยมีชื่อกลุ่มว่า กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเบรีดโน โดยลักษณะกลุ่มมี 6 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 20 ครัวเรือน มีการแบ่งเซครัวรับผิดชอบดูแลป่าชายเลนเป็น 5 โซนจากพื้นที่ประมาณ 12,000 ไร่

นวัตกรรมการจัดการโดยชุมชนก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยชุมชน

ผู้นำชุมชนมีความคิดและต้องการพัฒนาหมู่บ้านได้นำเรื่องการออมทรัพย์เข้ามาเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น ทำให้เกิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้น ต่อมาผู้นำและแกนนำชาวบ้านตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงในเรื่องทรัพยากรป่าชายเลนที่ลดลง

และปัญหาเรื้อรอนรุนแรงหลากหลายในทะเลจึงเกิดการรวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนขึ้นเพื่อสอดส่องดูแลรักษาทรัพยากรป่าชายเลนทั้งพืชและสัตว์ในป่า อีกทั้งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น จึงได้เกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น ดังเช่น เรื่องการจัดการทรัพยากรได้แก่ การจัดการปูแสม การศึกษาวิจัยเรื่องการเพิ่มปริมาณผลผลิตปูทะเลโดยการจัดทำธนาคารปู และการตัดสาขายาระยะไม้โปร่ง นอกจากนี้ยังมีการจัดทำแผนจัดการป่าชายเลนชุมชน จากกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนเกิดการระดมการเรียนรู้ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาเรื่องป่าชายเลนที่ชุมชนประสบอยู่ นำไปสู่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลสำเร็จของกิจกรรม และวิเคราะห์ ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการทำงานของชุมชนต่อไป อีกทั้งนำกระบวนการศึกษาวิจัยอย่างมีส่วนร่วมมาใช้เป็นเครื่องมือในการเจรจาพูดคุยกับชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานราชการเพื่อการสร้างความร่วมมือในการทำงาน เช่น การศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของแนวชายฝั่ง

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ

ปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความยั่งยืนของชุมชน

ได้แก่ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการบ่งชี้ถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง อันได้แก่ 1) ภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชน 2) การจัดการกลุ่ม/องค์กรชุมชน 3) กระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ 4) ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในด้านต่างๆ คือ ด้านเศรษฐกิจ และอาชีพ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม จากปัจจัยทั้งหมดจะเห็นว่าลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็ง นำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี สิ่งคนเป็นสุข สอดคล้องกับคุณภาพชีวิตที่ดี ไร้มติของการมีชีวิตที่ดี ประกอบด้วยความสุข ความพอใจในชีวิต ความนับถือตนเอง สุขภาพและสภาพการทำงานของร่างกาย และสภาวะทางเศรษฐกิจที่ดี

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย สุภาพร วรพรพรรณ

ศูนย์พัฒนาและวิจัยสุขภาพชุมชน

คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง : सानซ้าย ขยายผล สู่เกษตรยั่งยืน

สถานการณ์ทางด้านการเกษตรที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตลาดเป็นสิ่งสำคัญทำให้การเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องใช้สารเคมีเข้ามา มีบทบาทอย่างมาก การเกษตรปลอดสารพิษหรือเกษตรแบบยั่งยืนเป็นวิถีทางที่เกษตรกรหลายคนยังไม่กล้านำไปปฏิบัติ และมีกระบวนการต่อต้านจากพ่อค้าคนกลาง ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง จ.ชลบุรี ภายใต้การนำของ อาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร ซึ่งทำงานใกล้ชิดกับใช้เบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมานาน ได้นำแนวคิดและทฤษฎีใหม่มา

ทดลองและเผยแพร่ร่องรอยก็ให้ความรู้เพื่อพิสูจน์ว่าสามารถทำการเกษตรและอยู่อย่างพอเพียงได้จริง

“ปลูกป่า 3 อย่าง” เป็นกิจกรรมแรกที่ทำเกษตรเพื่อเป็นอาหาร เป็นยา และใช้งาน ทดลองทำปุ๋ยเอนไซม์สมุนไพรธรรมชาติ ใช้เอง เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และทำการทดลอง วิจัย พัฒนาเทคโนโลยีในพื้นที่ของเกษตรกรกว่า 50 จังหวัดทั่วประเทศ เมื่อทดลองแล้วกรมกสิกรรมธรรมชาติกับเอื้องจึงลงมือปฏิบัติจริงจังจนปรากฏผลสำเร็จในการเปลี่ยนให้เกษตรกรที่เคยใช้สารพิษมาเป็นแบบไร้สารพิษ ในผลผลิตจำพวกผัก ผลไม้ต่าง ๆ

ภายใต้หลักการเข้าใจและเคารพธรรมชาติในฐานะของแม่พระธรณีที่ต้องดูแลด้วยความรักและไม่ทำลายธรรมชาติ และแนวทางที่มุ่งไปสู่ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือแก่นความคิดที่ผู้นำชมรมฯ มุ่งเผยแพร่สู่สาธารณะ

เกษตรกรจำนวนมากเมื่อเห็นผลประโยชน์ที่ได้รับจึงบอกเล่ากันแบบปากต่อปาก สามารถขยายเครือข่ายออกไปมากขึ้น รวมทั้งตัวผู้นำอย่างอาจารย์วิวัฒน์เองก็ได้นำกลยุทธ์ทางการอบรมรูปแบบใหม่ ๆ มาใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกร เช่น จัดบรรยายเรื่องเกษตรอินทรีย์ในงานแต่งงาน เป็นต้น นอกจากนั้นยังเชื่อมโยงกลุ่ม

เกษตรกรจากหลายพื้นที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ทำการปรับฐานความรู้ ติดตามผล หาแนวร่วม เพื่อแก้ไขและหาทางออกในหมู่เกษตรกรด้วยกัน

แม้ว่าการเกษตรแบบไร้สารพิษอาจจะไม่สามารถต้านทานกระแสของเกษตรสมัยใหม่ได้มากนัก ทว่าในระดับเครือข่ายระดับชุมชนในหมู่เกษตรกรรายย่อยและในกลุ่มที่สนใจอยากสร้างสุขภาพะตั้งแต่รากฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์แล้ว นับว่าชมรมกลีกรวมธรรมชาติได้บรรลุเป้าหมายเบื้องต้นทางความคิดอย่างดี

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ประพนธ์ ภูทองคำ
สุชาดา ภูทองคำ
นิอร สมหวัง

ภาคใต้

WATER FACTORY
for use of the community
in 1954
by the Government

กลุ่มสวนสมรมที่คีรีรัฐนิคม

ตำบลบ้านยางเป็นตำบลหนึ่งในจำนวน 8 ตำบลของอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ที่นับว่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะพื้นที่ที่ตามแนวสองฝั่งลำน้ำคลองยัน ซึ่งเป็นลำน้ำสายหลักที่ไหลผ่านพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลนี้

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยางพารา สวนปาล์ม และสวนผลไม้ แต่จุดเด่นของชาวสวนในพื้นที่นี้ก็คือ การทำสวนแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า "สวนสมรม" ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษกระทำสืบต่อกันมาแต่โบราณ "สวนสมรม" อาจมีชื่อเรียกอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไปบ้าง เช่น

ส่วนต่อเหล่า ส่วนใหญ่ ส่วนเก่า ส่วนดั้งเดิม และส่วนสุภรณ์ (โบราณ) เป็นต้น ซึ่งที่เรียกกันดังนี้มีน้อยอยู่เป็นส่วนซึ่งมีพิชพันธุไม่อย่างหลากหลาย มีพื้นที่กว้างขวาง มีสภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติและเป็นส่วนที่ทำสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน

สวนสมรมเป็นส่วนที่ต้องอยู่ใกล้ ๆ แหล่งน้ำโดยเฉพาะพื้นที่ที่ห่างจากแหล่งน้ำประมาณไม่เกิน 1 กิโลเมตรจะเป็นพื้นที่สวนสมรมมีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด การทำสวนสมรมแต่เดิมของชาวบ้านบางเป็นการทำสวนที่เลียนแบบระบบป่าไม้ธรรมชาติ กล่าวคือ มีทั้งไม้ป่า ไม้ผล ตลอดจนพืช ผัก สมุนไพร ขึ้นอยู่ปะปนในพื้นที่เดียวกัน มีพันธุ์พืชทั้ง 4 ระดับ คือ ระดับผืนดิน ระดับสูงไม่เกินศีรษะ ระดับสูงเกินศีรษะแต่ไม่สูงเกินไป และระดับที่สูงมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไม้ป่าดั้งเดิมที่ชาวบ้านปล่อยให้ไม้โตเต็มที่เพื่อให้รักษาสมดุลตามระบบนิเวศ ไม้ต้องดูแลมากนัก ไม้ใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืชไม่ต้องจ้างแรงงานคน ทุกคนในครอบครัวร่วมกันทำงาน จึงเป็นระบบที่ใช้ทุนค่าเงินการน้อยมาก ในปัจจุบันนี้การทำสวนสมรมเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น มีการทำ เทคโนโลยีบางอย่างมาปรับใช้แต่ก็ถือว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับการทำสวนสมรมทั้งระบบซึ่งเน้นความเป็นธรรมชาติเป็นสำคัญ

การทำสวนสมรมไม่ได้เน้นประเด็นหลักจากผลของการทำสวนแบบนี้เป็นผลที่ทำให้ชาวสวนร่ำรวยอย่างมั่นคง แต่เป็นสวนที่เป็นเพียงส่วนประกอบของการดำรงชีวิต คือ เป็นเศรษฐกิจในครอบครัวที่ทดแทนความต้องการในครอบครัวและชุมชนเป็นการทดแทนเกี่ยวกับการกินอยู่ อาศัยการรักษาโรค และความสุขความบันเทิงที่พอเพียงและเรียบง่ายเท่านั้นเป็นส่วนที่เกิดจากความพึงพอใจกับวิถีชีวิต เป็นการกระทำที่มีพื้นฐานมาจากธรรมชาตินิยม และการสนใจธรรมชาติที่เน้นการเกษตร ใช้อาหาร และไม่เบียดเบียนกัน

ผลจากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้เกิดผลกระทบหลาย ๆ ด้านต่อสังคมและชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม และปัญหาเศรษฐกิจตั้งที่เป็นอยู่ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่าต้องมีกรรวมกลุ่ม ร่วมคิดหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว และในบรรดาทางเลือกทั้งหลายนั้นชาวบ้านบางกลุ่มหนึ่งมองเห็นว่าการทำสวนสมรมเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยในการรักษาระบบนิเวศให้คงอยู่ ทำให้พวกเขาได้อยู่กับธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีรายได้มาก แต่ลดรายจ่ายได้ มีสุขภาพกายดี และมีสุขภาพจิตดี ตลอดไป

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย อรุณรัตน์ ศิวชนะ

หัตถกรรมสร้างสุขที่ชุมชนบ้านคอกวัว

บ้านคอกวัวเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ตั้งมานานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด บริเวณนี้ยังปรากฏร่องรอยของเมืองโบราณที่ชัดเจน หากอาศัยประวัติของวัดคอกวัวหรือวัดแจ้งเป็นหลักฐานชุมชนนี้ น่าจะตั้งมายาวนาน 200 ปีเศษแล้วลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังเฉพาะแก่การทำนาและปลูกพืชผักต่าง ๆ เดิมอุดมด้วยพันธุ์ไม้กินนานชนิด แต่เมื่อมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งมากขึ้น ปัจจุบันจึงยังคงมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่บริเวณเชิงเขาและภูเขาเท่านั้น

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และประกอบอาชีพ

หัตถกรรมเป็นอาชีพเสริม ประชาชนทั้งหมู่บ้านนับถือพุทธศาสนา มีความเชื่อเรื่องผีสิง เทวดา และไสยศาสตร์ต่างๆ มีความเชื่อเรื่องกรรมทั้งบุญกรรมและการงานปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น และเชื่อว่ามีผลต่อการดำเนินชีวิตปัจจุบันของพวกเขา

ภาพรวมของชุมชนบ้านคอกวัวแต่เดิมคือหมู่บ้านยากจน และกันดารของจังหวัดพัทลุง ที่เต็มไปด้วยปัญหา เช่น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย การอพยพไปทำงานรับจ้างในต่างถิ่น การว่างงาน การขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนของเยาวชน ครอบครัวขาดความอบอุ่น ยาเสพติดแพร่หลายทั่วไป มีการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืช ปัญหาเล็กน้อยเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และมีการทำลายป่าไม้อย่างกว้างขวางจากสภาพปัญหาดังกล่าวชาวบ้านต่างตื่นตระหนกเพื่อหาช่องทางเพื่อให้อยู่รอดมาได้ตลอด แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ จนกระทั่งหลังปี พ.ศ.2525 ชาวบ้านก็พบทางออก โดยนำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมมาผลิตใช้และสร้างมูลค่าขึ้นในชุมชน ผู้ริเริ่มคือนายปลื้ม ชูคง

ต่อมาได้มีการรวมตัวในรูปของศูนย์หัตถกรรมอย่างเป็นทางการ มีคณะกรรมการดำเนินงานดูแลการผลิต และการตลาดอย่างรัดกุม นายปลื้มได้เป็นประธานกรรมการของศูนย์นี้ นอกจากนี้

ผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่นิยมอย่างกว้างขวางในประเทศแล้ว ตลาดต่างประเทศที่สำคัญคือสหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น นิวซีแลนด์ รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีผู้ผลิตงานเพิ่มขึ้นเกือบ 350 คน เฉพาะในหมู่บ้านคอกวัวแห่งเดียวมีจำนวน 258 คน ความต้องการผลิตภัณฑ์ของต่างประเทศเพิ่มขึ้นกว่า 20 ประเทศ

พัฒนาการความเป็นมาของชุมชนบ้านคอกวัวซึ่งมีความเก่าแก่ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมแบบเก่าหรือสังคมปฐมฐานของที่นี่ซึ่งสืบทอดกันมาว่า พวกเขามีความรักความห่วงแทน มีความตระหนักและผูกพันในฐานะเจ้าของถิ่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นห่วงโซ่ซึ่งคล้องให้ความเป็นชนู่พวกเขาทั้งมีความมั่นคงยั่งยืนมาโดยตลอด นี่คือนวัตกรรมชุมชนอันเป็นหลักธรรมชาติซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเหนียวแน่นของพวกเขา นายปลื้ม ชูคง ชาวบ้านธรรมดา ๆ เป็นผู้นำของชาวบ้านซึ่งมีฝีมือการผลิตงานหัตถกรรม มีความขยันอดทน ซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทุ่ทุ่ยเพื่อความเสียสละ มีความเสมอต้นเสมอปลาย มีใจคอเยือกเย็น สงบ สุขุมและรุ่มลึก อีกทั้งมีความคิดอ่านที่ก้าวรหน้า เขาเป็นแกนสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานหัตถกรรมพัฒนามาตามลำดับ ตั้งแต่ทำเป็นงานส่วนตัวในครอบครัวรวมเป็นกลุ่มเล็ก ขยายเป็นกลุ่มใหญ่ มีคณะกรรมการ

การบริหารกลุ่มและระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน โดยร่วมกันคิด ร่วมกัน
ทำ ร่วมกันรับผิดชอบที่เกิดขึ้น และการดำเนินงานสามารถตรวจสอบได้
กันก่อน ทำให้กลุ่มมีความมั่นคงบนฐานของการพึ่งตนเองที่เด่นชัด

หากพิจารณาช่วงเวลาของชุมชนบ้านคอกวัวที่เริ่มการผลิต
หัตถกรรมกระดาษแพรว มาจนกระทั่งปัจจุบันเป็นเวลาสองทศวรรษ
เศษพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นพิจารณา
ด้านผู้เข้าร่วมผลิต ความหลากหลายของสิ่งทีผลิต การขยายตัว
ของตลาด รายได้ ความต้องการของตลาด และปัญหาที่มีไ้อยู่ยก
น่าจะเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เศรษฐแก้ว

ผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกาะแรด

เกาะแรดเป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่ที่ตำบลคอนสัก อำเภอคอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ห่างจากแผ่นดินใหญ่ประมาณ 1 กิโลเมตร ชาวไทยอิสลามเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ที่นี้ หลังจากนั้นไม่นานชาวจีนไหหลำเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย ในรัชกาลที่ 5 เกาะนี้ขึ้นกับอำเภอลิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เพิ่งมาเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีในสมัยรัชกาลที่ 6 ปัจจุบันมีทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งบ้านเรือนผสมผสานกันประมาณ 60 ครัวเรือน มีประชากรเกือบ 400 คน ตั้งบ้านเรือนหนาแน่นด้านหน้าเกาะหรือฝั่งตรงกันข้ามกับผืนแผ่นดินใหญ่

ชาวบ้านนับถือพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ทุกครอบครัวรู้จักสนิทสนมกันทั้งภายในบ้าน มีกิจกรรมได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างดี สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับชาวไทย เชื้อสายจีนนอกจากพระพุทธรูปศาสนา คือ ศาลเจ้ากวนอูและศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลนี้มีภาพหรือมุกกับการตั้งชุมชน วันสารทจีนมีงานเฉลิมฉลองอย่างใหญ่โตทุกปี บรรดาอุทกสถานที่อยู่เมืองไกลจะถือโอกาสกลับมายเยี่ยมบ้านกันในช่วงนี้ งานนี้ชาวบ้าน 3 ครอบครัวต้องจัดอาหารเลี้ยงคนทั้งหมดโดยผลัดเปลี่ยนกันไปแต่ละปี ภายในเกาะมีบ่อน้ำจืดเพียงแห่งเดียว บางฤดูที่ขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนกันใช้ตามความจำเป็น การขาดแคลนน้ำหมดไปภายหลังมีระบบประปาต่อจากอำเภอคอนสาร

เวลารว่างจากการประกอบอาชีพชาวบ้านมักจับกลุ่มพูดคุยกันที่วัดเกาะแพ นอกจากคุยเรื่องจิปาถะแล้ว ยังพูดคุยเกี่ยวกับการทำมาหากิน การศึกษา สาธารณูปโภค และการเมือง เป็นต้น การขาดแคลนพื้นที่ทำกินและการมุ่งทำอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว ทำให้ชาวบ้าน ส่วนหนึ่งอพยพขึ้นฝั่งแสวงหาที่ทำกินที่อื่น หรือไม่ก็ไปอยู่กับอุทกสถานในต่างถิ่น

ชาวบ้านประกอบอาชีพประมงสืบต่อจากบรรพบุรุษ จับสัตว์

น้ำ ปู ปลา กุ้งหอยแมลงเต่าโตเต็ม จากความอุดมสมบูรณ์รอบๆ
เกาะแม้จะไม่มีเรือเป็นของตนเองก็สามารถหาสิ่งดังกล่าวไปแลกเปลี่ยนและขายได้ ปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ร้อยละของเรือประมง
ของชาวบ้าน 30 ครอบครัว ต้องออกไปจับปลาในทะเลลึกออกไป
ซึ่งก็ไม่ค่อยเพียงพอต่อการยังชีพและความต้องการของตลาด ชาว
บ้านจึงหันมาแปรรูปอาหารทะเล เป็นกุ้งแห้ง หมึกแห้ง ไข่ปลา ปลา
เค็ม ผลิตกะปิ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย กะปิเกาะแรตเป็นกะปิชั้น
ดีเนื่องจากมีวัสดุชั้นดีและการบวนการผลิตยังเป็นไปทางภูมิปัญญาดั้ง
เดิม ปัจจุบันการผลิตกะปิและแปรรูปอาหารทะเลจึงเป็นรายได้หลัก
ของชาวบ้านที่นี่ โดยเฉพาะกะปิชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันผลิต ควบคุม
คุณภาพการผลิตทุกขั้นตอน จัดระบบการตลาดโดยผูกโยงกับกลุ่ม
ภายนอกอื่น ๆ ทำให้กะปิเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของที่นี่

ช่วงเวลาเก็บยีสินปีที่ผ่านมาจากการทำงานที่ชาวบ้านดำเนินการจับ
สัตว์น้ำกันอย่างกว้างขวาง ประกอบกับมีโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป
อาหารทะเลเกิดขึ้นที่แผ่นดินใหญ่ในพื้นที่อำเภอคอนสารหลายโรง มี
ชาวต่างถิ่นเข้ามาทำการประมงมากขึ้น ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบ
ใหม่ ทำให้แหล่งอาหาร ห่วงโซ่อาหารถูกทำลาย สัตว์ทะเลที่ไม่
ได้ขนาดถูกจับมาทำเป็นอาหารสัตว์ ความอุดมสมบูรณ์บริเวณเกาะ

แรตและพื้นที่ใกล้เคียงถูกคุกคามและเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด ปัญหาอื่นที่ประดังเข้ามา คือ ปัญหาขาดสภาพคิด ปัญหาบริโภคนิยมในแบบวัฒนธรรมใหม่ ปัญหาการผลิตและการตลาด ทุกปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวเกาะแรตตระหนักรู้ จึงพบปะพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกัน มีการนำกระวีงอย่างเข้มงวดพร้อมทั้งแจ้งเบาะแสขาดสภาพคิดที่แพร่เข้ามาแก่ฝ่ายบ้านเมือง ทำให้ปัญหาเรื่องนี้หมดไป ยกเว้นชาวเรือที่มาจากแหล่งอื่นที่เข้ามาหากินเป็นครั้งคราวซึ่งควบคุมได้ยาก ปัญหาบริโภคนิยมตาม วัฒนธรรมใหม่ ครอบครัวและชุมชนพยายามให้ชาวบ้านได้ทำงานในกระบวนการผลิตร่วมกันและขณะเดียวกันโรงเรียนก็พยายามชี้แนะเรื่องนี้เพื่อให้เห็นถึงภาวะหนี้สินและความยากจนที่ตามมา นับเป็นทางหนึ่งที่ชุมชนบอกว่าได้ผลดีเช่นกัน สำหรับปัญหาด้านการผลิต การตลาดและอื่นๆ นอกจากชาวบ้านรวมกลุ่มผู้ผลิตของที่เ็นอย่างเหนียวแน่น มีการควบคุมการผลิตให้มีคุณภาพ อีกทั้งได้สร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ ทั้งกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันยังรวมกลุ่มเป็นกลุ่มกองทุนหมู่บ้านเพื่อสนับสนุนการผลิต ทำให้การผลิตและการตลาดดำเนินไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ในภาวะปัจจุบันชาวบ้านยังตระหนักถึงการผลิตในลักษณะเศรษฐกิจ

พอเพียงควบคู่ไปด้วย

ภาพความสุขความสงบของเกาะแรตอาจจะไม่เหมือนเดิมแต่ก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปเท่าใดนัก ชาวบ้านยังคงนั่งดักกวน ปลาตวน ซ่อมอวน ยังช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น วิถีธรรมชาติประเพณีเก่า ๆ ก็ยังสืบทอดต่อมา บ้านเรือนยังสะอาดสงบ เมื่อมีปัญหาต่างก็ร่วมกันแก้ไข สภาพของที่นี่จึงยังคงสงบสุข ในภาวะของความเปลี่ยนแปลงซึ่งมิได้โดดเดี่ยวจากโลกภายนอก

สังคราจารย์และเรียบเรียงโดย ภาณุพงษ์ นวลพระ

คิริวง : ชุมชนพึ่งตนเองที่ไม่โดดเด่น

คิริวงเป็นชุมชนในตำบลท่าโลน อำเภอสามเสน จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขาของเทือกเขานครศรีธรรมราช มีลำน้ำหลายสายไหลผ่าน เดิมเรียกชื่อว่า "บ้านขุนน้ำ" ต่อมาหมู่บ้านนี้เปลี่ยนชื่อเป็น "บ้านคิริวง" ตามชื่อของวัดโดยนำเอาลักษณะภูมิประเทศซึ่งตั้งอยู่ในวงล้อมของภูเขามาตั้งชื่อและใช้เรียกมาจนกระทั่งปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านสืบต่อกันมากทำให้ทราบ ชาวบ้านกลุ่มแรก ๆ ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ คือ เหล่าทหารหนีทัพที่ถูกเกณฑ์ไปรบที่เมืองไทรบุรีในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ด้วยการอพยพ

ขึ้นมาโดยอาศัยลำน้ำเป็นเส้นทาง เมื่อมาพบพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ ก็ตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน และสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจขึ้นใน หมู่บ้าน การดำรงชีพของพวกเขาใช้การพึ่งตนเองด้วยการปรับตัวให้ เข้ากับธรรมชาติ ใช้ทุกสิ่งทุกอย่างจากธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ต่อ การดำรงชีวิต ผู้คนในชุมชนแห่งนี้จึงมีความเข้มแข็งอดทน และ ช่วยเหลือตนเองได้เป็นอย่างดี

แม้ชุมชนสีเขียวจะเป็นสังคมที่ปิดตัวเองอยู่ในที่ราบหุบเขา แต่ ก็มีการติดต่อกับโลกภายนอกด้วยการนำผลิตภัณฑ์เกษตรจากป่าลง เรือมาตามลำน้ำ เพื่อแลกเปลี่ยนข้าวเกลือ กะปิ ฯลฯ กับชุมชน ปากแม่น้ำของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช โดยสะดวกรอบค้วจะมี เรือของตนเองในการติดต่อดังกล่าว ระบบสังคมปิดของชาวสีเขียว ทำให้พวกเขามีความสัมพันธ์เป็นแบบเครือญาติสูง มีความสามัคคี ในหมู่คณะ มีการปกครองแบบพึ่งตนเองเป็นหลัก บุคคลที่เป็นหลัก ของชุมชน คือ ผู้สูงอายุ ซึ่งมีบทบาทอย่างสูงต่อการกำหนดการ จัดระเบียบ กำหนดแนวปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน กรณีพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นผู้อาวุโสจะเป็นผู้ประนีประนอมตัดสิน และหาทางออกให้ นอกจากผู้สูงอายุแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชุมชน แห่งนี้ ทั้งนี้เพราะเป็นสถาบันที่ช่วยในการ ยึดเหนี่ยวคนในชุมชน

ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ถึง 28 กลุ่ม อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มมัดต๋ยม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตร กลุ่มสมุนไพร กลุ่มทำขนม กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มขยายพันธุ์ไม้ กลุ่มกองทุนเดิม สีเขียว ชมรมการท่องเที่ยว ฯลฯ กลุ่มดังกล่าวล้วนดำเนินการในกรอบคิด และการปฏิบัติของกลุ่มที่สร้างขึ้นร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างอาชีพ และรายได้เสริมอีกทั้งการรักษาคุณลย์ของธรรมชาติทั้งสิ้น แม้ชุมชนศิริรังจะเปลี่ยนแปลงไปมากแต่ก็ยังเป็นชุมชนที่ตระหนักในคุณค่าของการพึ่งตนเอง อันเนื่องมาจากฐานเดิม คือ ระบบเศรษฐกิจ และศาสนา

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เจริญแก้ว
เปรมจิต ชนawang

ชมรมชาวประมงพื้นบ้านพลิกฟื้นวิกฤตอ่าวพังงา

เกาะยกน้อยเป็นเกาะที่ตั้งอยู่กลางอ่าวพังงาฝั่งทะเลอันดามัน มีอาระเขตคลุม พื้นที่ทำนน้ำ ป่าชายเลน และเกาะแก่งต่าง ๆ ในเขตท้องที่ถึงสามจังหวัดคือ พังงา กระบี่ และภูเก็ต ส่งผลให้บริเวณดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอุดมสมบูรณ์ ผู้คนจึงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การก่อตั้งชุมชนเริ่มจากกลุ่มชาวไทยมุสลิม และยึดอาชีพการทำประมงชายฝั่งมาจนถึงทุกวันนี้ วิถีชีวิตอันโดดเด่นของชาวเกาะยกน้อย คือ การดำเนินรอยตามพระอัลเลาะห์ มีหลักคำสอนที่เคร่งครัดตายตัว โดยยึดหลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ มิได้ละทิ้งมรดกเป็นผู้นำสำคัญทางศาสนา

ความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติทำให้คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาจับจองที่ดินจำนวนมาก หากิน เกิดการขยายตัวของชุมชนและจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น สิ่งคมเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาท การผลาญทรัพยากรเพื่อแสวงมูลค่าเป็นเงินและรัฐที่นิยมเงินจึงเกิดขึ้นในหมู่ชาวเกาะน้อย คุณภาพชีวิตของผู้คนลดน้อยลง โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลต้องการพัฒนาประเทศเน้นความเติบโตทางด้านโครงสร้างเป็นหลัก ผลผลิตภาคการประมงเป็นประเด็นที่รัฐนำมาบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 สนับสนุนให้มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อใช้บริโภคภายในประเทศและส่งออก

การช่วงชิงและการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในอ่างพังงาที่ความรุนแรง เกิดสภาพปัญหาการทำประมงแบบทำลายล้าง นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อม กลายเป็นปัญหาวิกฤตของชุมชน ด้วยความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตและหันมาร่วมมือกันปกป้องฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งพร้อมทั้งกอบกู้อาชีพดั้งเดิมของตน จึงจัดตั้งเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยในปี พ.ศ. 2537

ในช่วงแรกของการดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวชนบท ทำให้ได้ค่อนข้างลำบาก ส่งผลกระทบถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนระหว่างกลุ่มประมงพาณิชย์กับกลุ่มประมงพื้นบ้านและถ่ายทอดความขัดแย้งสู่รุ่นลูกหลาน ต่อมาเมื่อได้ะอิหม่ามผู้นำสำคัญทางศาสนาที่ประชุมให้ความเคารพศรัทธา มาร่วมปรึกษาหารือด้วยวิถีทางแห่งอัลเลาะห์ ความขัดแย้งภายในชุมชนเริ่มเบาบางลง ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นของการร่วมมือพลิกฟื้นความวิกฤตของทะเลให้กลับคืนความสมบูรณ์ โดยร่วมกันดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวชนบทซึ่งมีดังนี้คือ กิจกรรมลาดตระเวนชายฝั่งกิจกรรมออมทรัพย์ กิจกรรมจัดตั้งกองทุน กิจกรรมกลุ่มสตรีและเยาวชน กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านเกาะยาวน้อยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชุมชนจับมือเป็นแนวร่วมเคียงกันรักษาสิ่งที่จะไม่ทำลายล้างท้องทะเลแหล่งที่เป็นเสมือนตู้ข้าวตู้น้ำของชุมชนเกาะยาวน้อย

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ปริญญา ปานชาวก

จำหน่าย- รัปผสมปุ๋ย

สูตร 1) 16-12-30 , 18-8-30 , 13-9-36 , 21-15-20 , 16-16-20

สูตร 2) 12-9-24+36(S) , 10-8-30+8(S) , 14-8-30+4(S)

สูตร 3) 19-19-19 , 12-8-26+10(S) , 15-0-40 , 30-5-18 , 22-0-20

ร้านจำหน่ายปุ๋ย

จำหน่ายปุ๋ย 16-12-30 , 18-8-30 , 13-9-36 , 21-15-20 , 16-16-20
จำหน่ายปุ๋ย 12-9-24+36(S) , 10-8-30+8(S) , 14-8-30+4(S)
จำหน่ายปุ๋ย 19-19-19 , 12-8-26+10(S) , 15-0-40 , 30-5-18 , 22-0-20

สหกิจชุมชนเขาคราม
"ลานเทปาลัมชุมชนเขาคราม"
ดำเนินการ 3 พฤษภาคมนี้

โทร 076-694282

การจัดการทุนอย่างมีระบบที่ชุมชนเขาคราม

เขาครามเป็นชื่อบ้าน และชื่อตำบลขึ้นต่ออำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ประชากรที่นี่ ร้อยละ 70 เป็นชาวไทยอิสลาม อาชีพของประชากรส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้ ทำประมงชายฝั่งบ้างในบางพื้นที่ และอาชีพรับจ้างทั่วไป

จากการที่ชาวบ้านประสบปัญหาภาวะยากจน มีหนี้สินมากมายได้รณรงค์ชาวบ้านดูกันไปใช้ภายนอกมากกว่าที่จะหมกมุ่นอยู่ในชุมชน ทางที่ต้องแก้ปัญหาคือ ลดภาระหนี้สินลง สร้างงานและกิจกรรมในชุมชนตามหลักการพึ่งตนเอง โดยเริ่มจากต้นทุนทางความคิดไปสู่การสร้างทุนทางเศรษฐกิจของตนเองและชุมชน แล้วออกไปสู่การสร้างกิจกรรมต่าง ๆ นวัตกรรมที่ถือว่าสำคัญของชุมชนเขาคราม

คือ ธนาคารชุมชนตำบลเขาคราม วิทยาลัยชุมชนเขาคราม และ มหาวิทยาลัยสโตนีซีวิต

ธนาคารชุมชนเขาคราม เป็นรูปแบบการจัดการทุนอย่างมีระบบ ที่เกิดจากการเรียนรู้ของชุมชน (คน + ความรู้+ ทรัพยากร) เป็น การพัฒนาที่วางอยู่บนรากฐานศักยภาพของชุมชน เป็นหลัก สนับสนุนให้ชุมชนเป็นเจ้าของ มีบทบาทหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจใน ระบบฐานราก วิทยาลัยชุมชนเขาคราม เป็นระบบการคิดที่รวมเอา กิจกรรมหลากหลายเชื่อมโยงเข้าด้วยกันแบบบูรณาการ โดยชุมชน ใช้ทุนตัวเองเป็นหลัก มหาวิทยาลัยสโตนีซีวิต เป็นสถาบันที่ชุมชน เขาครามคิดขึ้นจากศูนย์การเรียนรู้เดิมของชุมชน โดยตั้งอยู่บนฐาน คิดว่าการเรียนรู้ไม่ใช่เพียงการไปโรงเรียน แต่หมายถึงการเรียนรู้ทุก แห่งกับทุกคนที่เป็นผู้รู้ และร่วมกันสร้างความรู้ใหม่ไม่มีที่สิ้นสุด

จากวิสัยทัศน์ที่ทุกคนลงความเห็นว่ามีปัญหาเพื่อนำพา ซีวิตไปสู่วิถีที่ยั่งยืนนั้นคือ การพึ่งตนเองเท่านั้น รูปแบบการจัดการ เพื่อให้บริการอุปถัมภ์ภายใต้กรอบด้วย คำนึงตนเอง การค้นพบตนเอง การช่วยเหลือตนเอง และการทำแผนแม่บทชุมชน รูปแบบการจัดการ ทั้งหมดชุมชนร่วมกันระดมความคิด และก็ค้นพบความจริงว่า การ ค้นพบตนเอง ชุมชนมีประวัติศาสตร์ มีเชื้อสายของกลุ่มชนหลาย คนจีน

และคนไทย ผสมผสานกันอยู่ จึงควรร่วมมือกันมากกว่าสร้างความขัดแย้ง การค้นพบตัวเอง พบว่าวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีเหตุผลปัจจัยหลายประการที่ทำให้เกิดภาวะภูมิปัญญาดั้งเดิมหายไป อุตสาหกรรมอยู่ในเมืองนอก และประชากรมีหนี้สินถ้วนหน้า เป็นต้น การช่วยเหลือตนเอง พบว่าไม่มีใครช่วยเหลือเราได้อย่างแท้จริงนอกจากตัวเราเอง และการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนเท่านั้นจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้

ส่วนการทำแผนแม่บทชุมชน พบว่า แผนแม่บทชุมชนให้แนวทางแก่ชุมชนในการพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยที่ชุมชนมีแผนพัฒนาระบบการพึ่งพาตนเอง แผนจัดการทุนและหนี้สิน และแผนพัฒนาทรัพยากรแผนพัฒนาคน

การดำเนินงานดังกล่าว มีการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนหลายประการ เช่น ผู้นำและแกนนำที่มีอุดมการณ์ในการพัฒนาบ้านเกิด ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้รู้ในท้องถิ่นอันหลากหลาย การยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา การให้องค์กรท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาขับเคลื่อน และการใช้ทุนทางความคิดของคนในสังคมตกผลึกเป็นกิจกรรม เป็นต้น สำหรับการจัดระบบเครือข่าย/ภาคี ชุมชนได้สร้างและขยายทั้งภายในและภายนอก เช่น กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลเขาคครามมีทุกหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อพัฒนาวิถีชีวิต

มีสาขาทุกหมู่บ้าน ชนอาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ได้เข้ามาร่วมจัดทำแผนแม่บท องค์กรพัฒนาเอกชนจาก ภายนอกเข้ามาให้แนวคิด คำปรึกษา และร่วมเวทีความคิด กลุ่มมวลชนอื่น ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกรทำสวน กลุ่มแม่บ้านอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้สูงอายุ และกองทุนฟื้นฟู ได้เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งในระบบคิด และการดำเนินกิจการ

ช่วงเวลาที่ผ่านมามีกิจกรรมที่ดำเนินไปของชุมชนอาคารช่วยให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมว่าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ชุมชนพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยกัน และกันในชุมชนได้มากขึ้น ชุมชนสามารถคิดและตัดสินใจได้ด้วยตนเองเพื่อหาช่องทางในอนาคต เพราะได้เรียนรู้อดีต ปรับปรุงปัจจุบันจนเห็นมีช่องทางในการดำเนินงานของตนเองอย่างชัดเจน ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญ คือ ผู้นำที่ตั้งใจจริง ความร่วมมือของบุคลากร การให้ความช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เครือข่ายพันธมิตรจากกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน และจากภายนอก รวมทั้งการที่แกนนำชุมชนมีโอกาสไปศึกษาดูงานจากที่อื่นๆ แล้วนำความคิด และประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ เหล่านี้คือปัจจัยความสำเร็จของชุมชนอาคารเมืองจันทบุรี

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย กลิ่น คงมณีพรเพชร

सानเครือข่าย สานพลัง : ชุมชนชาวไทยทรงดำ

บ้านคอนรวบตั้งอยู่ที่ตำบลบางหมาก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอน บางส่วนเป็นที่อู่ไร่บรุ่มและหนองน้ำ แต่เดิมบริเวณที่ดอนเป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อชาวไทยทรงดำเข้ามาอยู่อาศัยได้หักร้างทางพงจับจองทำนากิน ปัจจุบันไม่มีพื้นที่ป่าเหลืออยู่เลย ส่วนที่เป็นหนองน้ำ และที่ราบรุ่มยังคงมีป่าและมีอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวไทยทรงดำที่ไม่มีประกอบอาชีพทำนากินเป็นหลัก มีฐานะปานกลาง และค่อนข้างยากจน รายได้ส่วนใหญ่ได้จากการทำงานเกษตรไร่ และเลี้ยงสัตว์ เครื่องหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดเป็นหนี้สินของสถาบันการเงินทั้งของรัฐบาลและเอกชน

ชาวไทยทรงดำสนใจเรียนรู้ภาษาไทยจนสามารถใช้ภาษาไทยได้เป็นอย่างดี มีความเชื่อเรื่องผีในความหมายอย่างเดียวกับชาวไทอย่างเดียวกับชนเผ่าอื่น โดยเชื่อว่าอาจให้จุดมให้โทษได้ ในระยะหลังชาวไทยทรงดำหันมานับถือศาสนาพุทธ ที่บ้านคอนรวบมีวัดคอนรวบเป็นศูนย์กลางจิตใจของพวกเขา วัดเป็นแหล่งทำบุญและปฏิบัติธรรม กฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บารมี บุญ นรก สวรรค์ เป็นความเชื่อที่ชนเผ่าอื่นในหมู่พวกเขา ระบบเครือญาติยังมีความผูกพัน และให้การเคารพนับถือผู้อาวุโสอย่างยิ่ง การเลี้ยงดูเด็กไม่นิยมเลี้ยงนติในระยะหลังที่นับถือพุทธศาสนา และให้เด็กเข้าเรียนหนังสือในระบบโรงเรียน พระภิกษุ และครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบกิจการงาน ชาวไทยทรงดำทั้งหญิงและชายมีความขยันขันแข็ง ทุกฤดูกาลจะไม่ปล่อยเวลาให้เปล่าประโยชน์

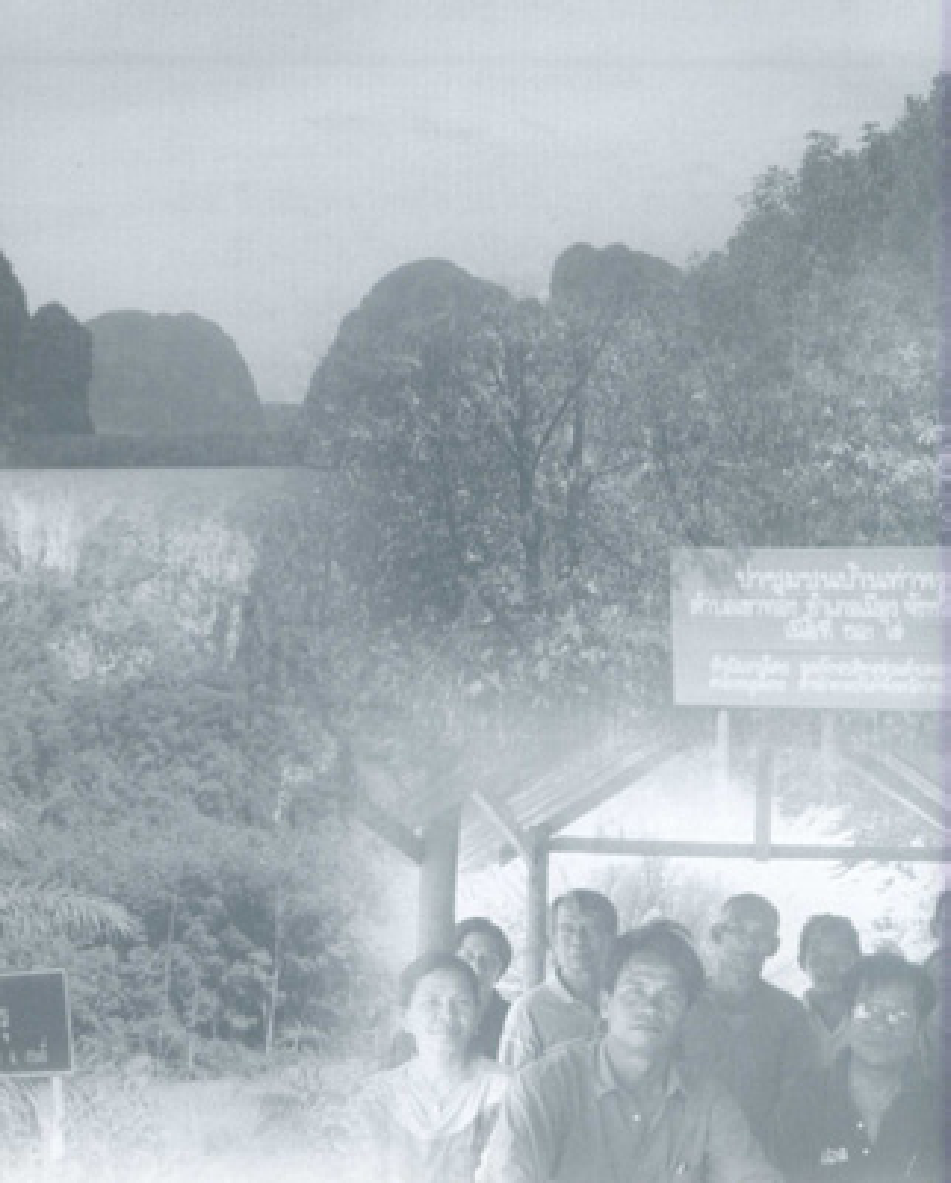
ชาวไทยทรงดำ บ้านคอนรวบ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย เป็นปกติสุข โครงสร้างสังคมที่นับถือผีและผู้อาวุโส และศึกษาเล่าเรียนจากพ่อแม่ และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านทำให้พวกเขาดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบที่จำกัด เรียนรู้ ทำ ใช้ กินอยู่ในกรอบศรัทธาที่พี่น้องและหมู่พวก แต่เมื่อสภาพการณ์ของสังคมเปลี่ยนแปลง และพัฒนาในรอบ 2 - 3 ทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ชาวไทยทรงดำปรับตัวไปกับ

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความศรัทธาในพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องจิตูเหมือนจะผนวกเข้ากันได้อย่างราบเรียบ อีกทั้งการยกย่องความเป็นครูว่าสูงค่าได้ทำให้พระภิกษุ และครูมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และความเป็นอย่างสูงยิ่ง

สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคการพัฒนาสมัยใหม่ที่เน้นทางวัตถุ เน้นความสะดวกสบายพร้อม ๆ กับครอบครัวที่ขยายใหญ่ขึ้น ทำให้การประกอบอาชีพการเกษตรตามแบบเดิม คือ ไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน พวกเขาได้ปรึกษาหารือกันเพื่อดำเนินกิจกรรมที่มีผลต่อ เศรษฐกิจชุมชนและเพื่อชีวิตที่สงบสุขตามแบบเดิมที่เคยเป็นอยู่ โดยมีพระภิกษุ ครู ผู้อาวุโสของหมู่บ้านและกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำสำคัญ หลังจากนั้นก็มีกิจกรรมต่าง ๆ กันขึ้นหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มสิ่งจะออกทรัพย์ กลุ่มแม่บ้านสุขาภิบาล กลุ่มร่วมใจสู้ภัยเศรษฐกิจ กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มชาวนา และชมรมไทยทรงดำ เป็นต้น ทุกกลุ่มมีกิจกรรมที่ต้องประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ การประชุมจะดำเนินการที่วัดโดยเฉพาะในวันพระ ผู้นำการประชุมที่ขาดไม่ได้คือ พระภิกษุ ครู (ผู้อำนวยกาโรงเรียน) ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้าน จากการรวมกลุ่มดังกล่าวทำให้ชุมชนแห่งนี้มีกิจกรรมร่วมกัน ที่เห็นได้ชัด คือ ครอบครัวส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่ม

ขึ้น และผลที่ตามมาคือ คนในชุมชนไม่ว่างงาน ไม่มีปัญหาการลักขโมย ไม่มีปัญหายาเสพติด และไม่มีปัญหายาเสพติด สภาพสังคมของชุมชนบ้านดอนรวบจึงสงบสุขร่มเย็น การอพยพย้ายถิ่นไม่ทำมาหากินที่อื่นมีน้อย ในส่วนของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำลายแหล่งน้ำ ป่าเสม็ด และการตัดจับนก หรือสัตว์ต่าง ๆ ชาวบ้านได้ร่วมกันมีข้อกำหนดโทษของชุมชนกับบุคคลดังกล่าวอย่างจริงจัง นอกจากนี้ชุมชนยังพยายามปลูกจิตสำนึกให้แก่ประชาชน และเยาวชนโดยการแนะนำและสนทนาที่วัดในวันพระ ผู้ที่เป็นแกนนำสำคัญ คือ ท่านเจ้าอาวาส ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้อาวุโส และผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้สิ่งที่กระทำอยู่เป็นประจำคือ พระภิกษุจะให้การอบรมแก่เยาวชนในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมออีกด้วย

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เพชรแก้ว

ប្រកបដោយស្រស់ស្អាត
ទីកន្លែងសំបុត្រស្នេហា
ឆ្នាំ ១៩៧១ លេខ ១៤
សម្រាប់ ប្រជាជនក្រសួង
កសិកម្ម រុក្ខាប្រមាញ់
និង ត្រីមាត់

សម្រាប់ ប្រជាជនក្រសួង
កសិកម្ម រុក្ខាប្រមាញ់
និង ត្រីមាត់

ร่วมด้วยช่วยกันที่ชุมชนบ้านท่าพรุ

ชุมชนบ้านท่าพรุอยู่ที่ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ สภาพพื้นที่ของชุมชนส่วนใหญ่เป็นที่เนินเชิงภูเขา พื้นที่ถัดลงมา บางส่วนเคยเป็นพรุมาก่อน ปัจจุบันเป็นลุ่ม มีน้ำขังตื้น ๆ บางส่วน เป็นที่ราบ ปัจจุบันใช้ทำสวนยาง สวนปาล์ม ด้านที่ติดกับทะเล อันตลิ่งเป็นป่าชายเลนที่เลิกจากการสัมปทานไปแล้ว การประกอบ อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่รับจ้าง ชาวบ้านบางส่วนมีสวนยางพารา และสวนปาล์มเป็นของตนเอง ที่ดินในพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณเกือบ ครึ่งถูกกว้านซื้อจากบุคคลภายนอก ชาวบ้านส่วนใหญ่บุกรุกแนวชายฝั่ง ทะเลประกอบอาชีพประมง

มีปัญหาสำคัญของชุมชนที่นำไปสู่กิจกรรมสร้างสรรค์ คือ การที่ชาวประมง ซึ่งเป็นประชากรส่วนหนึ่งของชาวบ้านท่าพรุจับปลาได้น้อยลงอันเนื่องมาจากการทำประมงเชิงทำลายโดยใช้อวนรุน และเทคโนโลยีการจับสัตว์น้ำที่ทำให้สัตว์น้ำในทะเลที่นั่นมีลดจำนวนลง ปัญหาที่ขยายกว้างออกไปในพื้นที่ชายฝั่งทะเลกระบี่ บุคคลที่สังเกตเห็นปัญหานี้ว่าจะเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาจากปัญหานี้ก็เป็นลูกโซ่จึงได้รวมกลุ่มกันเป็น ประชาคมจังหวัดกระบี่ เพื่อแก้ปัญหาสภาพดังกล่าว ชาวประมงบ้านท่าพรุ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เข้าไปร่วมอุดมการณ์ของประชาคมดังกล่าวด้วย กิจกรรมเด่นมากของบ้านท่าพรุที่ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาที่ก็คือ การอนุรักษ์ป่า ชายเลนในหมู่บ้านนี้ให้เป็นป่าชุมชน

จุดเด่นที่มีลักษณะสร้างสรรค์มากก็คือ การรวมตัวกันของคนในหมู่บ้านเป็นรูปองค์กรใช้ชื่อว่า "ราษฎรอาสาสมัครป่า" ลักษณะการบริหารจัดการก็คือ จัดประชุมสัมมนา เพื่อวางแนวทางการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ซึ่งเน้นการรักษาป่าให้ป่าคงสภาพเดิมให้มากที่สุด มีวิสัยคิดใหม่อย่างสร้างสรรค์โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดว่า "อนุรักษ์ ยั่งยืน" และ"ทำลายหมดไป" แล้วรณรงค์ด้วยการทำกิจกรรม 2 แบบ คือ "เชิงรับ" ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือเข้าไป

ป้องกัน "เชิงรุก" เปลี่ยนวิถีคิดโดยขอความร่วมมือในลักษณะ "ร่วม
 ด้วยช่วยกัน" กิจกรรมที่ทำคือ วิชาปาชายเลน และรักษาพันธุ์
 สัตว์น้ำโดยอาสาควบคุมไม่ให้ละเมิดกฎกติกาที่วางไว้ การพร้อมใจ
 กันทำลายเครื่องมือจับสัตว์น้ำประเภท "ทำลาย" และระดมทุนมาสร้าง
 เครื่องมือในเชิงอนุรักษ์ที่ใช้กันมากในอดีต ในการรักษาปาชายเลนเน้น
 ให้ป่าสร้างตัวของมันเองมากกว่าการปลูกเสริม ซึ่งตรงกับพระราช
 คำวิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการอนุรักษ์ป่าทั่วไป และจัดให้
 ประชาชนมืออาชีพเสริมจากการให้บริการการท่องเที่ยวปาชายเลนเชิง
 อนุรักษ์ ในการนี้กลุ่มราษฎรอาสาพิทักษ์ป่าได้ดำเนินการใน 3 ประการ
 คือ การจัดการองค์ความรู้ การใช้ทุนทางสังคม และวัฒนธรรม และ
 ระบบเครือข่ายหรือภาคี

หลังจากการมีกิจกรรมร่วมด้วยช่วยกันทั้งเชิงรับ และเชิงรุก
 เพียง 3 เดือนเท่านั้น ที่บริเวณอ่าวท่าพรุก็เริ่มอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์
 น้าอย่างเห็นได้ชัด ความขาดแคลนลดลง เมื่อผลปรากฏเช่นนี้ แนว
 ความคิดของชาวบ้านก็เปลี่ยนไปและนำไปสู่การ "รุก" และ "รับ"
 อย่างจริงจังยิ่งขึ้น ปัจจุบันทุกอย่างที่มีลักษณะทำลายจะถูกป้องกัน
 อย่างเข้มแข็ง แม้แต่การทำนาทุ่งก็จะถูกควบคุมอย่างเคร่งครัด คือ
 ถ้าไม่มีบ่อพักน้ำ และถ้าทำให้เกิดมลภาวะ ชุมชนจะไม่ยอมให้ทำโดย

เกิดขึ้นมา เมื่อความอุดมสมบูรณ์ได้กลับคืนมา แนวความคิดเปลี่ยนไป ชาวบ้านในชุมชนต่างพมามีความรู้สึกเป็น "จอหวงแผ่นดิน" ทำให้มีการ กว้างซื้อที่ดินที่ยังคงเหลืออยู่ทำไต่ยาก เพราะชาวบ้านจะร่วมกันตั้ง ราคาไว้สูงแบบ "ไม่ประสงค์จะขาย" ซึ่งเป็นการตัดปัญหาแต่เบื้องต้น เหล่านี้คือสุภาพะที่ยังเป็นอันเนื่องจากการเปลี่ยนวิถีชีวิต และดำเนิน การอย่างสร้างสรรค์โดยแท้

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย พญอม จัณเณี

ตั้งกล่าวแล้ว ชาวบ้านได้พยายามทำอาชีพเสริมเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของครอบครัว เช่น ผลิตบัวฉัตรจากกระจูด เรือที่ระลึกกอบและ ฯลฯ รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ที่ทำประมง และทำสวนไม้แก่นนอน เพราะหวั่นภัยจากทะเลลดลงมากในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมากการไปเป็นแรงงานที่ประเทศมาเลเซีย โดยมีญาติพี่น้องที่นั่นช่วยเกื้อกูล เป็นทางออกทางหนึ่ง เพราะที่นั่นค่าแรงงานแพงกว่าเมืองไทยมาก

ชุมชนแห่งนี้มีประชากรหนาแน่น ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ใหญ่บ้านมีความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ มีปัญหาสุขภาพจิตในกลุ่มคนรุ่นหนุ่ม ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต แม้ว่าชุมชนพยายามหาทางแก้ปัญหา โดยให้ความรู้อบรมที่มีสปีดหลังจากมีการระดมแล้วเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่น่าหนักหรือถึงแนวทางแก้ปัญหาบ่อยครั้ง แต่การแก้ปัญหายังมีขีดจำกัด ในส่วนของโครงการความช่วยเหลือ ชุมชนบ้านดอนได้รับความช่วยเหลือทั้งจากภาครัฐบาล และองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนได้สนับสนุนโครงการฟื้นฟูวิถีการชายฝั่งทะเล เพื่อคืนความอุดมสมบูรณ์ให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาว โครงการนี้ได้ช่วยสร้างความสำนึกในการช่วยกันดูแลรักษาวิถีการ ชายฝั่งให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

กลุ่มผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกระจุยของชุมชนเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพที่โดดเด่นกว่ากลุ่มอื่นๆ งานหัตถกรรมผลิตภัณฑ์กระจุย แต่เดิมทำขึ้นเพื่อใช้ภายในครอบครัว แจกจ่ายกันในหมู่บ้าน ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง ความสนใจในการผลิตของชุมชนมีเพิ่มขึ้นเมื่อผลิตภัณฑ์กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่า ชาวบ้านเห็นว่าเป็นช่องทางหนึ่งในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาผลิตภัณฑ์กระจุยก็เริ่มเข้าสู่ตลาดมากขึ้น ในเวลาต่อมาที่บ้านหนองมีชาวบ้านผู้ผลิตมีมือดีเป็นครูฝึกอบรมให้แก่ผู้สนใจ อีกทั้งยังไม่ให้การอบรมในแหล่งอื่นด้วย ทำให้ในปัจจุบันมีสมาชิกผู้ผลิตผลิตภัณฑ์กระจุยรวมทั้งผู้ที่ฝึกหัดอยู่ด้วยประมาณ 200 คนเศษ สำหรับที่บ้านหนองมีประมาณ 70 คน ในการทำงานกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มแยกทำงานตามกลุ่มของตนเอง ตั้งแต่การจัดหาวัสดุ การเตรียมวัสดุเพื่อการผลิต กระบวนการผลิตสำหรับการจำหน่ายหัวหน้ากลุ่มจะเป็นผู้ควบคุมดูแลเรื่องคุณภาพ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของกลุ่มไม่ได้กำหนดข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเป็นการผลิตที่ดำเนินการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ ตามสบาย ใครผลิตได้มากและมีมือละเอียดประณีตก็มีโอกาสได้รับผลประโยชน์มาก

เมื่อภาวะความต้องการของตลาดมีสูง และการผลิตสามารถผลิตได้อย่างมีคุณภาพ ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้มีรายได้จากการผลิตมากขึ้น งานผลิตซึ่งแต่เดิมผลิตเฉพาะเสื้อ ได้ขยายเป็นผลิตสิ่งอื่นหลากหลายชนิด รายได้จากการรวมกลุ่มกันผลิตสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับ รายจ่ายต่าง ๆ หนี้สิน การศึกษาเล่าเรียนของบุตรธิดาได้เป็นอย่างดี แต่ปัญหาในขณะนี้ก็คือ กระจัดเริ่มขาดแคลน และมีราคาแพง ต้องไปนำมาจากแหล่งกระจัดต่างจังหวัด ทำให้ต้องลงทุนมาก ซึ่งส่งผลต่อการผลิตอย่างเห็นได้ชัด

แม้ชาวไทยอิสลามบ้านสาออนจะมีคามเชื่อร่วมกัน และมีกลุ่มเครือญาติเกาะเกี่ยวอย่างเหนียวแน่น แต่การดำเนินการของชุมชนขนาดใหญ่เป็นสิ่งที่ยากลำบาก การที่ชาวบ้านได้รวมกลุ่มผู้สนใจเข้ามาดำเนินการ โดยรวมกลุ่มอย่างหลวมๆ เป็นอิสระ แต่เข้มงวดในคุณภาพของสิ่งที่ผลิต ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณภาพสำหรับการเรียนรู้ที่ผลิตต้องไปฝึกอบรมกับครูที่มีความชำนาญอย่างไม่มีสูตรตายตัว ไม่มีการกำหนดเวลาเรียนที่แน่นอน ใครมีความพร้อม หรือว่างก็ไปเรียนรู้ได้ เรียนจากการปฏิบัติจริง ๆ สังเกต ทดลอง ทำเอง สภาพการเรียนดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง เมื่อผนวกเข้ากับความขยันอดทนก็นำไปสู่ความสำเร็จได้ง่าย และการที่หัวหน้ากลุ่ม

ได้รับผิดชอบดำเนินการในกระบวนการผลิตบางขั้นตอน เช่น การเตรียมวัสดุ ช่วยให้ผู้ร่วมงานในกลุ่มได้รับการแบ่งเบาภาระในเรื่องการลงทุนอย่างยุติธรรม นับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จด้วย นอกจากนี้การที่ผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่มีความคุ้มค่าทำให้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจในครอบครัวได้ แม้ในระดับหนึ่งก็มีความหมายสำหรับผู้ขาดแคลน องค์ประกอบดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จของชุมชนนี้

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เพชรแก้ว

พลิกปัญหาเป็นปัญญา จากหมากแห้งของชุมชนบ้านทอนหงส์

ทอนหงส์เป็นชื่อหมู่บ้านและตำบลของอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่ของชุมชนเป็นที่ลาดเนินรองเทือกเขาหลวงและที่ราบ มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะมีลำคลองในเขี้ยว และคลองชุมชนถึงไหลผ่านทำให้มีตะกอนดินทับถมในฤดูน้ำหลาก ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะสวนยางพาราและสวนผลไม้ นอกจากนี้ยังนิยมปลูกหมากเป็นพืชแซมในสวนอีกด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ นับถือศาสนาพุทธ ในชุมชนมีวัดสวนหมากเป็นศูนย์รวมจิตใจ และศูนย์กลางการดำเนินงานประเพณีและวัฒนธรรม ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัย

กันเชื่อมโยงกันทั้งทางสายเลือด และเพื่อเกลือ ส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางค่อนข้างดี

ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนนิยมปลูกหมากไว้ตามแนวเขตแดนหรือริมรั้วโดยรอบของพื้นที่บริเวณบ้านหรือพื้นที่สวน หรือไม่ก็ปลูกในสวนสลับไปกับสวนผลไม้ในลักษณะของสวนผสมเพื่อให้ใช้กินหมากในครัวเรือน และแจกจ่ายเพื่อนบ้าน การปลูกเป็นสวนหมากเดี่ยวเพิ่งปลูกในระยะหลังช่วงที่หมากกลายเป็นสินค้าเศรษฐกิจวาทิต แต่เดิมการผลิตหมากแห้งของบ้านหนองหงส์เป็นงานอดิเรกของผู้สูงอายุที่มีเวลารว่างซึ่งอยู่กับบ้าน โดยนำหมากสุกมาผ่าซีกผึ่งแดดให้แห้งแล้วแกะเอาเปลือกออก จากเมล็ดจนแห้งสนิท เก็บรวบรวมแล้วขายให้พ่อค้าเร่ หรือร้านค้าที่รับซื้อในชุมชน หรือไม่นำไปขายที่ร้านซื้อขายในจังหวัด ครั้นเมื่อหมากแห้งมีราคาดี ทั้งมีตลาดรับซื้อภายในประเทศ และต่างประเทศก็มีผู้ปลูกและผลิตหมากแห้งกันมากขึ้น แต่ก็ยังทำกันโดยอิสระในครัวเรือนไม่ได้รวมกลุ่มกันผลิตแต่ประการใด อย่างไรก็ตามผู้ผลิตหมากในครัวเรือนนอกจากมีเฉพาะผู้สูงอายุได้เปลี่ยนแปลงไปโดยทุกคนมาร่วมผลิตกันมากขึ้น ทั้งนี้เพราะในเวลาต่อมาหมากแห้งเป็นรายได้เสริมที่ช่วยให้ชาวบ้านอยู่รอดในภาวะที่ราคาผลไม้ตกต่ำได้อย่างดี

การผลิตหมากแห้งในครัวเรือนเป็นกิจกรรมที่ทุกคนช่วยกันทำอย่างเรียบง่าย โดยเมื่อเห็นหมากบนต้นสุกพอที่จะทำหมากแห้งได้ก็สอยหมากหรือขึ้นไปเก็บหมาก บางครอบครัวอาจจะจ้างชาวบ้านก็ได้ ต่อจากนั้นก็ช่วยกันคัดเลือก และผ่าหมากแล้วตากแห้ง และนึ่งสีคอก เมื่อแห้งสนิทก็เก็บไว้ในที่โล่งที่มีความชื้นน้อย หรือบรรจุกระสอบปุ๋ยแล้วนำไปจำหน่าย หรือรอพ่อค้าเร่ ราชประจำมารับ โดยที่ติดราคาตามราคาตลาดทั่วไป ปีหนึ่ง ๆ ชาวบ้านบางครอบครัวที่มีปริมาณหมากจำนวนมากมีรายได้ที่ค่อนข้างมากและแน่นอน รายได้ดังกล่าวได้ช่วยแก้ปัญหาครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในภาวะที่ราคายาง และราคามลไม่ตกต่ำ อย่างไรก็ตามปัจจุบันแม้ตลาดต้องการหมากแห้งสูง แต่ชาวบ้านเริ่มประสบปัญหาหมากไม่เพียงพอ เนื่องจากบางบ้านนิยมขายหมากสด นอกจากนี้ยังมีปัญหาการผลิตหมากไม่ได้คุณภาพ มีกระบวนการผลิตที่ซ้ำ มีปัญหาด้านการตลาด เนื่องจากพ่อค้าคนกลางกดราคา ชาวบ้านไม่มีอำนาจต่อรองและไม่มีการประกันราคา

ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านผู้ผลิตหมากแห้งบ้านหนองหงส์เริ่มตระหนักว่า การผลิตหมากแห้งตามแบบเดิมที่ชาวบ้านทำกันมานั้น แม้จะมีความเป็นอิสระ วิธีการผลิตเป็นไปอย่างเรียบง่ายและ

มีความสุข แต่ผลผลิตก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีปัญหาดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านผู้ผลิตหมากแห้งจึงร่วมกันหยุดคุยเพื่อปรับตัวและแก้ไขปัญหา ชาวบ้านพบว่าตนเองมีศักยภาพการผลิตหมากแห้งสูง เนื่องจากหมากที่มีคุณภาพดี ผู้ผลิตดำเนินการมา ยาวนาน จึงมีความรู้ และเข้าใจกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพได้เป็นอย่างดี อีกทั้งภายในชุมชนสามารถประสานกับภายนอกเพื่อให้มีกลไกตลาดที่คล่องตัว และราคาอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ต่ำเกินไป จึงมีความคิดร่วมกันว่าควรมีศูนย์รวมหมากแห้งของตนเองที่สามารถควบคุมกระบวนการผลิตให้หมากแห้งมีคุณภาพในระดับเดียวกัน โดยที่เปลี่ยนความคิดเดิมว่าการผลิตหมากแห้งของที่นี่เป็นเพียงผลพลอยได้ในฐานะพืชแซม หรือพืชริมรั้วมาเป็นพืชเศรษฐกิจที่หากชุมชนร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาก็สามารถเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตให้ทันสมัย การรวมกลุ่มกันอย่างจริงจัง มีการโยนเครื่องช่วย มีวัฒนธรรมใหม่ในในการทำงาน และการประสานก็จะช่วยให้ชุมชนเกิดเอกภาพ โดยที่กิจกรรมดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยเสริมให้อุปกรณ์อย่างมั่นคงในปัจจุบันและอนาคต

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เพรหมแก้ว
อำนวยการ ชุมพรพงศ์

சென்னை மாநகராட்சி
செய்தல்கள்
சென்னை மாநகராட்சி
செய்தல்கள்
சென்னை மாநகராட்சி
செய்தல்கள்

சென்னை மாநகராட்சி
செய்தல்கள்
சென்னை மாநகராட்சி
செய்தல்கள்
சென்னை மாநகராட்சி
செய்தல்கள்

สันติสุขบนวิถีต่าง : ชุมชนบ้านนาพรุ

ชุมชนบ้านนาพรุ เป็นชุมชนที่มีอายุประมาณ 100 - 120 ปี ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรก ๆ คือ ชาวไทยมุสลิม จากจังหวัดสตูล ซึ่งหลบหนีการเกณฑ์แรงงานตัดไม้ท่อนรถไฟเพื่อสร้างทางรถไฟสายใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อการคมนาคมดีขึ้น มีผู้อพยพเข้ามาอีกหลายระลอกจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง กระบี่ ตรัง ภูเก็ต กรุงเทพฯ ฯ นครปฐม กาญจนบุรี และศรีสะเกษ นอกจากนี้ยังมีชาวพม่าอีกไม่น้อยเข้ามาจับจ้างทำนากาฬกันอยู่ด้วย

บ้านนาพรมีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ป่าพรุ และที่ดอนสลับกัน
ไป ปัจจุบันสภาพป่าดงดิบและป่าพรุกลายเป็นสวนยางพารา สวน
ผลไม้ และนาข้าว แต่นาข้าวจำนวนมากเปลี่ยนไปเป็นนาทุ่งของนาย
ทุนมากโดยตลอดในช่วง 10 ปีเศษที่ผ่านมา

ชาวบ้านประมาณ 80% นับถือศาสนาอิสลามที่เหลือนับถือ
ศาสนาพุทธ ชาวไทยอิสลามยังคงยึดมั่นประเพณีดั้งเดิมอย่างมั่นคง
สำหรับชาวไทยพุทธก็ยังคงดำรงชีวิตและยึดมั่นในประเพณีไทยอย่าง
เหนียวแน่น ทั้งสองกลุ่มต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดีใน
กิจการงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานส่วนตัวและส่วนรวม ในหมู่บ้านมี
การรวมกลุ่มกันหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มปลูกแตงโม กลุ่มที่จะออก
ทรัพย์สินเพื่อการเกษตร กลุ่มกองทุนพัฒนาประมงชายฝั่ง ฯลฯ บุคคล
ในแต่ละกลุ่มมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยอิสลามปะปนกัน ปัญหา
สำคัญของที่นี่ซึ่งมีมาอย่างต่อเนื่อง คือ การแพร่เข้ามาของยาเสพติด
ภาวะการไม่มีงานทำ และการทำลายสภาพแวดล้อม

ทั้งชาวไทยอิสลามและชาวไทยพุทธต่างก็ปฏิบัติพิธีกรรมทาง
ศาสนาของตนเอง ชาวบ้านนาพรุทั้งสองกลุ่มนี้ไม่เคยมีเรื่องกระ
ทบกระทั่ง หรือมีความขัดแย้งทางศาสนา หรือความเชื่อ ยกเว้น
แต่ในส่วนพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ชาวบ้านเหล่านี้สามารถทำกิจกรรม

ต่าง ๆ ร่วมกันได้อย่างปกติ

ชีวิตประจำวันของชาวบ้านแตกต่างกันในแต่ละอาชีพ แต่ถ้าหากวันไหนไม่ออกไปทำงานก็นิยมไปนั่งดื่มน้ำชา กาแฟที่ร้านในหมู่บ้าน ผู้ชายจะใช้ร้านน้ำชาเป็นที่พบปะพูดคุยสังสรรค์สมาคมในทุกเรื่อง ลักษณะดังกล่าวเอื้อต่อการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นอย่างมาก เรื่องหลักที่ทั้งชาวไทยอิสลามและชาวไทยพุทธมักพูดคุยกัน คือ ยาเสพติด การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพพอวันลากอวน รุน หนี้สิน และความยากจน กรณีของปัญหาเสพติด ทั้งชาวไทยอิสลาม และชาวไทยพุทธได้ช่วยกันสอดส่องดูแลอย่างจริงจัง และรณรงค์ให้ลดละเลิกอบายมุขสิ่งเสพติด โดยที่ผู้นำศาสนาอิสลามให้การอบรมทุกวันศุกร์ ส่วนชาวไทยพุทธมีการอบรมทุกวันพระ กรณีของปัญหาการประกอบอาชีพพอวันลากอวนชาวบ้านรวมกลุ่มกันต่อต้านเรือที่ลักลอบเข้ามาทำประมงในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่ง โดยเข้าไปรวมกลุ่มกันเป็นชมรมประมงพื้นบ้านถึงอำเภอสุขำราญเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ส่วนกรณีปัญหาหนี้สินและความยากจนได้พยายามใช้สภาพสังคม วัฒนธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะสังคมอิสลามที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มและกิจกรรมรวมหมู่ ทำให้เกิดกลุ่มเครือข่าย กุหลาบสมัครพรรคพวก โดยแต่ละกลุ่มต่างมีสถานภาพและบทบาทในท้อง

ถิ่นแตกต่างกันไป บางกลุ่มได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานราชการ บางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่สำคัญคือ เกือบทุกกลุ่มช่วยแก้ปัญหาหนี้สินและความยากจนให้แก่ชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง

ไบบรรดาทุกกลุ่มทั้งหลายที่กล่าวแล้ว กลุ่มแม่บ้านเกษตร ซึ่งมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็นกะปิ เป็นกลุ่มที่พยายามพึ่งตนเองมากที่สุด กลุ่มนี้ดำเนินงานอย่างประหยัดตั้งแต่การใช้วัสดุถุงเคยซึ่งมีในท้องถิ่น จะไม่ซื้อหามาจากภายนอกเลยแม้ว่าบางฤดูจะมีถุงน้อยก็ตาม นอกจากนั้นกระบวนการผลิตยังคงใช้วิธีการเดิมที่ทำสืบต่อกันมา คือใช้แรงคนตำด้วยครกตำข้าวไม้ใช้เครื่องจักรในการผสมและบดสำหรับเกล็ดผงพวกเขาใช้กระบวนการกลุ่มในการให้ได้มา ซึ่งทำให้ราคาประหยัดลงมาก ขุนรอนที่ใช้ก็เป็นขุนรอนในครอบครัว แต่สำหรับบางครอบครัวที่ต้องการผลิตมากขึ้นได้กู้เงินจากกลุ่มซึ่งจะออมทรัพย์สิน หรือจากกองทุนส่งเสริมอาชีพชุมชนที่พวกเขาเป็นสมาชิกอยู่ อย่างไรก็ตามหนี้สินที่เกิดจากการผลิตกะปิมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่เกิดจากการประกอบกิจการอื่นทั้งสิ้น

ชาวบ้านส่วนใหญ่กว่าร้อยละจะเป็นชาวไทยอิสลาม หรือชาวไทยพุทธ หากมีความรู้ ความสามารถ ขยันอดทน ซื่อสัตย์ เป็นกันเองเสมอ

ต้นเสมอปลาย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มุ่งทำงานเพื่อพัฒนาสังคมและท้องถิ่นแล้วก็สามารถที่จะเป็นผู้นำของเขาได้ ซึ่งเห็นได้จากการรวมกลุ่มทำอาชีพเสริมต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

ในการทำงานของชาวนาพู่ได้รับการตอกย้ำกันในกลุ่ม โดยยึดหลักมาจากศาสนา เรื่องการถือศีลจะ การมีศีลจะในการดำรงชีวิตการทำงาน และการมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นเป็นสิ่งที่ต้องกระทำไม่เช่นนั้นแล้วศรัทธาที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขจะเป็นไปได้ยาก หากละเลยในส่วนนี้ อย่างไรก็ตามสิ่งดังกล่าวพวกเขาบอกว่ายังเป็นที่ยังไม่ได้ว่าจะเป็นอย่างนั้นตลอดไปได้ ทั้งนี้เพราะว่าสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะสื่อสมัยใหม่ได้นำความเสื่อมโทรมมาสู่ชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เพรชแก้ว

แก้ทุกข์โดย “อริยสัจสี่” : ชุมชนบ้านปากกะแตะ

ชุมชนบ้านปากกะแตะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งคลองกะแตะอยู่ในพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลกะแตะ และตำบลพลายวาส อำเภอตากวางจันทบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมชนนี้เริ่มมีชาวจีนไหหลำเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากนั้นไม่นานคนไทยในบริเวณใกล้เคียงอพยพลงไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้มากขึ้น จนปัจจุบันทั้งสองฝั่งผสมกลมกลืนกันจนแยกไม่ออกว่าเป็นคนไทยหรือคนจีน ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในชุมชนมีศาลเจ้าไหหลำเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ประเพณีการไหว้เจ้าของที่นี่ยังคงปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่น มีวัดพุทธศาสนา 1 วัด วัดยังเป็นที่พักใจของชาวบ้าน เป็นที่

ประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งงานบุญ และงานศพ และกิจกรรมอื่นๆ

ในช่วงปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ถนนลูกรังจากอำเภอกาญจนดิษฐ์ได้ปรับปรุงได้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อการติดต่อทางบกสะดวกขึ้นความเป็นศูนย์กลางการค้าและการขนถ่ายสินค้าทางเรือในท้องถิ่น และระหว่างท้องถิ่นของที่นี่ลดความสำคัญลง ปัญหาหลายประการเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ มีการใช้อวนรุนซึ่งเป็นตัวการทำลายสมดุลธรรมชาติอย่างรุนแรง ทรัพยากรทางทะเลลดลงอย่างรวดเร็ว ครั้นเมื่อนายทุนนำกุ้งกุลาดำเข้าไปเลี้ยงทำให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างรุนแรงในพื้นที่นี้ และบริเวณใกล้เคียง และจากการที่ชุมชนบ้านปากกะแคะเป็นที่รวมของคนสองกลุ่ม ทั้งสองกลุ่มมีความขัดแย้งกันมานานไม่มีกิจกรรมใดที่จะประสานเข้าด้วยกัน เพื่อมองปัญหาาร่วมกัน และช่วยกันหาทางแก้ไข

จากการที่ชุมชนบ้านปากกะแคะเป็นชุมชนประมงที่พัฒนาในระยะเวลายาวนาน ชุมชนแห่งนี้ผ่านยุคของการก่อร่างสร้างตัว ยุคพัฒนา และถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งมีบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก ในปัจจุบันนอกจากนี้เนื่องจากคนไทยเชื้อสายจีนซึ่งตั้งถิ่นฐานสืบต่อกันมาแต่เดิมแล้ว ยังมีคนหลายพวกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่นี้ ทำให้ชุมชนบ้านปากกะแคะ มีปัญหาต่าง ๆ มากมาย

เช่น นายทุนต่างถิ่นบุกกรุกพื้นที่ชายฝั่งทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ปัญหาเกษตรคิด ปัญหาการทำมาหากิน ปัญหาการขาดเงินทุน ปัญหาเรื่องน้ำเดินเรือขึ้นเขิน ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ปัญหาสาธารณสุขโรค ปัญหาการพนัน ปัญหาลักขโมย เป็นต้น แท้ที่จริงแล้วชุมชนสองฟากคลองได้พยายามหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวอยู่บ้างเหมือนกัน เช่น ตั้งกลุ่มสัจจะ ตั้งกองทุนหมู่บ้าน ตั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรีอาสา ฯลฯ แต่กลุ่มส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาดังกล่าว เมื่อปัญหาเริ่มเรื้อรังยิ่งขึ้น ผู้สนใจปัญหาบางคนก็เริ่มให้ความสนใจและร่วมพบปะพูดคุยกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เมื่อประมาณ 3 ปีมานี้เอง การประชุมได้ขยายตัวกว้างขวางขึ้น มีการนำเอาปัญหาของชุมชนมาจัดลำดับความสำคัญ ตามความต้องการของชุมชนทั้งสองกลุ่ม และประสานงานกับระดับกลุ่มชาวบ้าน กลุ่มแกนนำ กลุ่มที่ขัดแย้งกันให้เกิดการนัดหมายที่จะพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งในที่สุดก็สามารถทำให้เกิดได้ โดยที่แกนนำของกลุ่ม ชาวบ้าน ชีวราชการ คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ มาพบปะพูดคุยกันอย่างพร้อมเพรียง ได้ตั้งกรรมการจาก 2 หมู่บ้านขึ้นชุดหนึ่งเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่อย่างจริงจัง ต่อจากนั้นคณะกรรมการได้กำหนดให้มีการประชุมคราวต่อไป โดยมีประเด็น

สำคัญที่จะดำเนินการ คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านโดยใช้นักเรียนเป็นแกนนำ หลังจากนั้นในเวลาต่อมาก็ได้มีการประชุมคณะกรรมการชุดดังกล่าว ผลจากการประชุมจะดำเนินการในอนาคตอันใกล้ 2 เรื่อง คือ การปลูกป่า และการขุดลอกร่องน้ำ โดยที่เรื่องการปลูกป่า จะดำเนินการร่วมกันของ 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้านในชุมชน โรงเรียน และภาครัฐบาล สำหรับการขุดลอกร่องน้ำได้วางแผนที่จะดำเนินการในลำดับต่อไป โดยขอความยินยอมจากชาวบ้าน ซึ่งอาจจะได้รับผลกระทบต่อการเลี้ยงกุ้งของพวกเขา นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาในอีก 2 เรื่อง คือ ปัญหาการทำมหากิน และปัญหาการคมนาคมเข้าหมู่บ้าน ซึ่งที่ประชุมเตรียมที่จะดำเนินการต่อไป

กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบ้านปากกะตะจะสามารถเคลื่อนตัวต่อไปได้ ภายหลังจากที่ชาวบ้านในชุมชนไม่เคยประชุมร่วมกันเลยมาไม่ต่ำกว่า 5 ปีแล้ว ก็เนื่องจากการที่มีการกระตุ้นให้ ถูกจุดให้กระหายใจในเรื่องที่เขามองถึงปัญหา และอยากหาทางออกของปัญหา โดยใช้วิธีการเดียวกับที่พระพุทธองค์ได้สอนไว้ คือ อริยสัจสี่นั่นเอง เมื่อรู้ว่าสาเหตุของปัญหาที่ไม่สามารถ ดำเนินการอะไรได้ คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม การประชุมที่เกิดขึ้นสามารถนำเอา

บุคคล และกลุ่มที่ชัดเจนให้มีบทบาทสำคัญ มีส่วนเป็นเจ้าของอย่างแท้จริงมีส่วนร่วมดำเนินการทุกขั้นตอน ด้วยการเปิดเวทีชาวบ้านให้เขาได้ร่วมกันดำเนินการโดยไม่ต้องมีใครเป็นผู้ชี้นำ เพียงแต่ช่วยกระตุ้นให้เห็นปัญหา และมีความอยากแก้ปัญห เพราะชาวบ้านเองมีผู้นำที่มีภูมิปัญญา และมีความต้องการให้ชุมชนสงบสุข ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจชุมชนของเขายาวนาน เพราะได้คลุกคลีรู้เห็นมีส่วนได้ส่วนเสียมาโดยตลอด นี่คือ หลักการสำคัญและการจัดการที่ยืนยันถึงความสำเร็จในการพัฒนาในระดับหนึ่ง

การที่เจ้าของชุมชนกลับมาร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผลที่จะเกิดขึ้นในสังคมของตนนั้น แสดงถึงความรับผิดชอบเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง โดยเป็นเจ้าของที่ไม่ต้องสร้างอำนาจ ภายนอก เพราะว่าการพัฒนาจากอำนาจภายนอกมักประสบความล้มเหลว บ้างจบ ภายใต้นต่างหากที่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็น หรือเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ากรณีของชุมชนบ้านปากกะแคะจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับมิติด้านวัฒนธรรมและคุณค่าดั้งเดิม เช่น ผู้นำระบบความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และศักยภาพของชุมชนที่จะพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองและความมีอิสระภาพ

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชาน เทพรแก้ว
สาโรช เณิธรรมกุล

ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง

ไม้เรียงเป็นชื่อตำบล ๆ หนึ่งในของอำเภอฉวาง ที่ตั้งของชุมชนนี้เป็นที่ราบเชิงภูเขา มีแม่น้ำตาปีไหลผ่าน ประชากรของตำบลมีการผสมผสานระหว่างคนดั้งเดิมในท้องถิ่น และคนไทยเชื้อสายจีนที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์ป่าและของป่า ประชากรประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มเครือญาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติคืออย่างเหนียวแน่น คือ ประเพณีวิ่งสงคทาย การทำบุญกลางบ้าน และการขอแรง เป็นต้น แม้ชุมชนไม้เรียงจะมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมเป็นทุน

สำคัญ แต่ประสบกับความยากจนทั้งนี้เพราะเนื่องจากการพัฒนาสมัยใหม่ที่ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชนและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ทวิพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ทั้งนี้เพราะปัจจัยภายนอกเข้ามามีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกวิธีการคิด วิถีชีวิต และวิธีการผลิต โดยเฉพาะระบบเกษตรกรรมที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวได้ทำลายระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน และทำลายความหลากหลายทางธรรมชาติลงอย่างสิ้นเชิง การคมนาคมที่ก้าวหน้าซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนตัวของวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกเข้ามาอย่างรวดเร็วจนยากแก่การตั้งรับ และภัยธรรมชาติ เช่น วาตภัย ภัยแล้งก็มีส่วนที่ทำให้ชุมชนพบกับความยากจน และพึ่งตนเองได้น้อยลงเช่นกัน

ในชุมชนไม้เรียงมีผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนที่สำคัญ คือ ประยงค์ รมรงค์ เขาผู้นี้ได้สั่งสมการเรียนรู้จากครอบครัว สังคม ประสพการณ์ตรงจากชีวิตและการทำงาน ข้อมูลข่าวสาร และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคคลอื่น การสั่งสมดังกล่าวทำให้เขาตระหนักถึง การแก้ปัญหาของชุมชนไม้เรียงที่ต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน เขาเห็นว่าชุมชนไม้เรียงถึงจุดเปลี่ยนคือต้องพึ่งตนเองให้ได้ หากไม่เปลี่ยนแปลงก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ด้วยเหตุดังกล่าวเขาจึงใช้ชุมชนไม้เรียงเป็นเวทีการเรียนรู้ โดยที่สั่งสมข้อมูลทั้งระดับ

ครัวเรือน ระดับกลุ่มและระดับชุมชนของที่นี่ไว้อย่างพร้อมมูล และทำให้ข้อมูลของชุมชนไหลเวียนสู่สมาชิกด้วยการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้ข้อมูลเคลื่อนไปสู่ชุมชน เมื่อข้อมูลไหลไปเช่นนี้ชาวบ้านก็รู้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลแท้จริงที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน สิ่งดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเห็นพลังวิเศษของชุมชนตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็ใช้เป็นข้อมูลพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าหลักสำคัญของชุมชนไม่เรียงในการแก้ปัญหาเพื่อให้พึ่งตนเองได้มัน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่สามารถชี้นำทางความคิดได้อย่างเป็นรูปธรรม มีข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนทุกแง่มุม ทำข้อมูลให้สามารถไหลเวียนโดยใช้ข้อมูลผ่านเวทีการเวียนรู้ด้วยการทำงานที่ผ่านการปฏิบัติจริง ในที่สุดชาวบ้านก็สามารถสร้างองค์ความรู้จากข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งเป็นพลังในการดำเนินชีวิตโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้อันร่วมกัน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงที่ ประยงค์ รัตนรงค์ และชุมชนช่วยให้มีขึ้นจึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์พัฒนาวิถีทางการทำมาหากินและอาชีพ อีกทั้งเป็นศูนย์ด้านสุขภาพของชุมชน เพราะกิจกรรมทุกอย่างพยายามรักษาทวีพยากรและสภาพแวดล้อมที่ปลอดจากความเป็นพิษทั้งปวง

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชาน เพชรแก้ว

“คนอยู่ ป้ายัง” ที่พะโต๊ะ

หน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะตั้งอยู่ที่ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร แต่เดิมชื่อหน่วยปรับปรุงต้นน้ำพะโต๊ะ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากหน่วยปรับปรุงต้นน้ำมาเป็นหน่วยจัดการต้นน้ำ และหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะตามลำดับ

หน่วยอนุรักษ์จัดการต้นน้ำพะโต๊ะมีหน้าที่จัดการลุ่มน้ำและจัดการชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำตามรูปแบบบรรณศาสตร์ชุมชน ภายใต้โครงการ “คนอยู่ - ป้ายัง” โดยการฟื้นฟูระบบนิเวศ ก่อสร้างฝายต้นน้ำ ส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก และจัดฝึกอบรมเป็นต้น โครงการคนอยู่ - ป้ายัง ดำเนินการบนพื้นฐานที่ตระหนักเป็นอย่างดีว่า ป่าต้นน้ำพะโต๊ะ เป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ แต่มีชุมชนตั้งหลักแหล่งอยู่กลางป่าหลาย

หมู่บ้าน หมู่บ้านดังกล่าวมีแนวโน้มว่าจะถูกคุกทำลายป่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โครงการคนอยู่ - ป่ายังเป็นโครงการเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในรูปแบบของคณะกรรมการโครงการ มีหน้าที่จัดการชุมชนด้านต่างๆ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านโครงการจะมีกติกาสวนชุมชนเป็นแบบแผนการดำเนินงานของคณะกรรมการ มีเวทีชาวบ้านเป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรชาวบ้าน โดยเจ้าหน้าที่ของหน่วย ฯ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ วนศาสตร์ชุมชนอันเป็นแนวพระราชดำริในองค์สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเกี่ยวกับการให้คนอยู่กับป่าได้อย่างสามัคคี บนความเอื้ออาทรของสรรพสิ่ง เป็นปรัชญาสำคัญของการทำงาน

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นแผนงานกระทั่งปัจจุบัน มีมากมาย เริ่มตั้งแต่การปลูกป่าและฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ที่ถูกทำลาย เพื่อให้สภาพป่าที่ถูกทำลายกลับคืน ได้ปลูกป่าไปแล้วถึง 6,000 ไร่ นอกจากการปลูกป่าแล้วยังทำแปลงสาธิตเพื่อการจัดการป่าในพื้นที่ทำกินโดยได้มีการเปิดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกลุ่มกันดำเนินการ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนของตนเองก่อนที่จะรับเอาวิธีการไปดำเนินการ สำหรับแปลงสาธิตซึ่งหน่วยดำเนินการเพื่อเป็นแนวทางให้แก่ชาวบ้านนั้น ได้ดำเนินการในลักษณะของเกษตร 4 ขึ้น เป็นการจัดการป่าในพื้นที่ทำกิน เพื่อรักษาระบบนิเวศให้ใกล้เคียงป่าจริง ๆ มากที่สุด

โดยคำนึงถึงการปลูกพืชเป็น 4 ลักษณะ คือ ขึ้นบน มี สะตอ หมาก มะพร้าว ทุเรียน และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ขึ้นมัดตมได้แก่ มังคุด สางภาค สองกอง จำปาตะ ขึ้นลำทับท่อมมาได้แก่ กาแฟ ผักเหียงและพืช อื่นๆ และพืชที่อยู่ชั้นล่างสุด ได้แก่ พริก มะเขือ สมุนไพรและพืช ผักต่างๆ รวมทั้งพืชประเภทหัว เหง้า กิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์ โดยมีการจัดการในพื้นที่ 3 ประเภท คือ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่ทำกิน ในส่วนของป่าอนุรักษ์มีการกำหนดขอบเขตที่เป็นป่าสมบูรณ์ ป่าเสื่อมโทรมที่อยู่บนพื้นที่สูง มีความลาดชันสูง บนภูเขา บนจุดต่อระหว่างภูเขากับพื้นที่ราบ โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติให้สมาชิกชุมชนร่วมวางแผน กำหนดหลักเกณฑ์ ยึดหลักความสูงของพื้นที่ ยึดแนวเขตป่าสมบูรณ์ ดำเนินการกับผู้ฝ่าฝืน ปลูกป่าเพิ่มเติม จัดชุดลาดตระเวนในพื้นที่ ตลอดทั้งปี และส่งเสริมการท่องเที่ยว กิจกรรมอีกกิจกรรมหนึ่งที่ สำคัญซึ่งดำเนินการควบคู่ไปด้วยคือการอพยพชาวบ้านที่อยู่บนพื้นที่ ตันน้ำให้ลงมาอยู่พื้นที่ด้านล่างด้วยความสมัครใจ โดยคณะกรรมการ โครงการคนอยู่ - ป่ายังได้จัดสรรพื้นที่ทำกินทดแทนให้พร้อมกับปลูก ป่าฟื้นฟูระบบนิเวศในส่วนของป่าเสื่อมโทรมควบคู่ไปด้วย การปลูก สร้างสวนป่าทวายก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่หน่วยงาน ดำเนินการอย่างจริงจัง

ทั้งนี้เพราะแต่เดิมอาชีพตัดทนายเป็นอาชีพหนึ่งของชาวพะโต๊ะ นอกจากกิจกรรมดังกล่าวแล้วยังมี กิจกรรมอื่น ๆ ที่ทำต่อเนื่องในโครงการคนอยู่ - ป่ายังอีกหลายโครงการเช่น การจุดบ่อเลี้ยงปลาตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การส่งเสริมการศึกษาของเด็กนักเรียนต้นน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำ การปลูกหญ้าแฝก การปรับปรุงระบบสาธารณสุขภาคการใช้และดูแลรักษาป่าชุมชนไพร การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการจัดตั้งกลุ่มต้นน้ำอมทรัพย์ เป็นต้น งานในโครงการดังกล่าวดำเนินไปได้ด้วยดี โดยอยู่บนพื้นฐาน ของคนอยู่ - ป่ายัง

ในการดำเนินโครงการคนอยู่ - ป่ายัง ของหน่วยอนุรักษ์ และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ บุคคลที่เป็นแกนนำสำคัญ คือ พงศา ชูแถม เขาผู้นี้เป็นแกนนำทางความคิด และการปฏิบัติอย่างแท้จริง เขาได้พยายามทำตามหลักการ และปรับเปลี่ยนประยุกต์การปฏิบัติไปตามสถานการณ์ ส่วนที่เขาขอมไม่ได้ คือ สิ่งขอมจะเสียประโยชน์ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้หลักการและการปฏิบัติของเขา จึงอาศัยประชาคม คือ ผู้คน และสิ่งขอมต้องมีส่วนร่วมรับรู้ในหลักการร่วมกัน ในวิธีการปฏิบัติและร่วมกันรับผลที่เกิดจากการปฏิบัติ โดยเหตุนี้เองการทำงานของเขาจึงเป็นไปด้วยดีทุกโดยตลอด

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย ชวน เพชรแก้ว
ศรีสุตา วัฒนะ

สมานฉันท์ ไทยพุทธ-มุสลิม ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบ

พื้นที่ลุ่มทะเลสาบ หรือที่รู้จักกันในนามกลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นทะเลสาบ (lagoon) เดิมแห่งเดียวของประเทศไทย มีอาณาเขตกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดคือ สงขลา พัทลุงและนครศรีธรรมราช ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยพื้นที่ราบชายฝั่งและพื้นที่ราบเชิงเขา พื้นที่ราบชายฝั่งตั้งอยู่ทางด้านฝั่งตะวันออก ติดกับอ่าวไทย เป็นอาณาเขตทางการปกครองของจังหวัดสงขลา และด้านทิศเหนือติดกับอาณาเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช (บางอำเภอ เช่น อำเภอชะอวด อำเภอหัวไทร และ อำเภอปากพนัง) พื้นที่ราบเชิงเขาอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของฝั่งทะเลสาบ ซึ่งเป็นอาณาเขตของจังหวัดพัทลุง

การประกอบอาชีพของคนในลุ่มทะเลสาบอาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากภูมิศาสตร์ 3 ลักษณะคือ พื้นที่ราบชายฝั่งซึ่งเป็นทีประกอบอาชีพทำนา และทำน้ำตาลโตนดเป็นหลัก นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพทำประมงเป็นอาชีพเสริม พื้นที่ราบเชิงเขาจะประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ สวนยางพารา และทำนาเพื่อเก็บไว้กิน ส่วนชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนตามชายฝั่งจะประกอบอาชีพทำประมงเป็นหลัก แลอาจมีอาชีพค้าขาย ทำสวนเป็นอาชีพเสริม อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปทุกชุมชนมักจะประกอบอาชีพหลายอย่าง ขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลและลักษณะสภาพแวดล้อมและสภาพทางภูมิศาสตร์อื่นเป็นที่ตั้งของชุมชน เช่น อาจทำสวนผลไม้ควบคู่กับการทำประมงชายฝั่งหรือทำนาควนกับทำน้ำตาลโตนด เป็นต้น

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบ เป็นลักษณะพื้นที่ยกตัวจึงทำให้มีพื้นที่ราบชายฝั่งกว้าง เช่นเดียวกับพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออกโดยทั่วไป ในยุคแรก ๆ การเกิดแผ่นดินจึงมีทั้งพื้นที่น้ำท่วมและพื้นที่รอบสูงที่น้ำท่วมไม่ถึง การเกิดขึ้นของชุมชนโบราณจึงมักตั้งอยู่บนรอนดินที่มีลักษณะการยกตัวสูง อย่างเช่น ชุมชน โมคคลาน แห่งนครศรีธรรมราช หรือชุมชนบ้านปะโอ ในเขตอำเภอลียงนคร เป็นต้น ต่อมาเมื่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของ

ผู้คนเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมไม่สามารถจำกัดการตั้งถิ่นฐานของผู้คนเหมือนดังเช่นอดีต การตั้งถิ่นฐานจึงเปลี่ยนแปลงไป การตั้งถิ่นฐานในอดีตต้องการที่ทำเลในลักษณะมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต เช่น ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ มีความเหมาะสมกับการทำการเกษตร เป็นต้น ขณะที่ในปัจจุบันนิคมของทำเลอันเหมาะสมมีความแตกต่างจากอดีตโดยสิ้นเชิง ข้อจำกัดในการตั้งถิ่นฐานของอดีตจึงไม่เป็นข้อจำกัดในปัจจุบัน และที่เหลือจะคาดเดาคือ ข้อจำกัดในอดีตอาจเป็นโอกาสในปัจจุบันก็ได้ กอปรกับเหตุผลจำนวนประชากรที่มากขึ้นก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน ดังนั้น การตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันจึงขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละชุมชนซึ่งจะได้กล่าวให้ละเอียดในลำดับต่อไป

เนื่องจากพื้นที่ลุ่มทะเลสาบในอดีตโดยเฉพาะก่อนก่อเกิดรัฐชาติได้เป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง (เมืองนครศรีธรรมราช) เศรษฐกิจ (เมืองท่าที่สำคัญ) ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคใกล้เคียง เช่น ชนชาติอาหรับ อินเดีย จีน ชาวมลายู เดินทางมาทำการค้าขายและตั้งถิ่นฐาน ก่อให้เกิดการผสมผสานทั้งทางด้านชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมกันอย่างกว้างขวาง จนสามารถกล่าวได้ว่า ภูมิภาคดังกล่าวเป็นบึงหลอมทางวัฒนธรรม

ของกลุ่มชาติพันธุ์ อันหลากหลาย

การเดินทางเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย นั้นก็หมายความว่า วัฒนธรรมที่หลากหลายได้เดินทางติดตัวกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เข้ามาด้วย วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏเด่นชัดในปัจจุบันคือ ศาสนา ปัจจุบันสามารถมองเห็นลักษณะเชื่อของถิ่นฐานแห่งนี้มากมาย เช่น ลักษณะเชื่ออันเกิดแต่ศาสนาพราหมณ์ ลักษณะเชื่อจากศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ เป็นต้น

ความโดดเด่นของความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมในถิ่นฐานแห่งนี้ ถือว่ามีความสำคัญและน่าสนใจ อันเนื่องจากพื้นที่ลุ่มทะเลสาบถือได้ว่าเป็นชายของทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธและวัฒนธรรมไทยมุสลิม หากถือเอาภูมิศาสตร์ที่ปรากฏอยู่เป็นตัวตั้ง หรือหากมองความเป็นชายขอบของแกนหลักตามเนื้อหาของหลักศาสนาตั้งที่จะกล่าวให้ละเอียดต่อไป ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ความเป็นมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากพื้นที่อันเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมหลักคือ วัฒนธรรมพุทธ-พราหมณ์ในพื้นที่แห่งนี้

สิ่งที่จะนำเสนอให้เห็นความเป็นลักษณะเฉพาะสามารถมองเห็นได้จากวิถีความเชื่อของชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ ระบบเครือญาติ

วิถีชีวิตประจำวันก็เป็นสิ่งที่ตอกย้ำให้ความต่างจากมุสลิมในถิ่นอื่นมอง
เห็นชัดขึ้น แลที่สำคัญพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำโนราโรงครู การ
แต่งงานกับนางไม้ การแก้บนแก้เหมรยต่าง ๆ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็น
กระຈกสำคัญที่สองให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของคนสองกลุ่มใน
ถิ่นฐานแห่งนี้

สิ่งที่คนนอกมองและเข้าใจอาจผิดหรือเข้าใจด้วยประสบการณ์
ของผู้มอง ดังนั้นการตีความสิ่งที่เห็นจึงอาจเป็นภาพหมกยา สิ่งที่คน
สองกลุ่มได้ใช้ชีวิตร่วมกันเกิดการสร้างเครื่องมือแห่งความสัมพันธ์
จนกลายเป็นกระแสแห่งการดำเนินชีวิต จึงเป็นเนื้อหาสำคัญที่จะนำ
เสนอให้เห็นผู้คนทั้งสองกลุ่มในงานศึกษานี้

สังเคราะห์และเรียบเรียงโดย

เทพรัตน์ จันทร์พันธ์
ฐใจ สวัสดิ์
บุญเลิศ จันทร์ระ

แปรทุนเป็นปัญญา สร้างคุณค่าผู้เฒ่าชาวกระบี่

องค์กรผู้สูงอายุ ๑. กระบี่ มาจากผู้แทนผู้สูงอายุทั้ง 8 อำเภอซึ่งมีความหลากหลายขององค์กรมีทั้งตัวแทนที่มาจากเครือข่ายขององค์กรชุมชน กลุ่มศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่บ้านเช่น ศิลปา มโนราห์ หนังตะลุงกลุ่มอาชีพจักสาน กลุ่มข้าราชการเกษียณ รวมตัวกันเป็นคณะกรรมการผู้สูงอายุระดับจังหวัดโดยมีผู้เฒ่าผู้สูงอายุจากทั้ง 8 อำเภอ ๆ 2 คน คอยทำงานเครือข่ายองค์กรชุมชน ๑.กระบี่ 4 คน รวมทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น เช่น สาธารณสุข สวัสดิการจังหวัด อบต. ฯลฯ เข้าร่วมเป็นกรรมการอีก 2 คนรวมเป็น 22 คน

ปี 2544 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนงบประมาณไปยังผู้สูงอายุจังหวัดต่าง ๆ จังหวัดละ 1 ล้านบาท เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนการผู้สูงอายุในจังหวัด เครือข่าย

ผู้สูงอายุ จ.กระบี่ จึงได้จัดสรรเงินกองทุน ออกเป็น 3 ส่วนคือเป็นกองทุนหมุนเวียนโดยการนำไปซื้อสวนป่าส้ม 850,000 บาท จัดเป็นสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุที่ยากไร้ 100,000 บาท และค่าบริหารจัดการ 50,000 บาท ซึ่งเหตุผลการตัดสินใจของผู้สูงอายุที่นำเงินไปซื้อสวนป่าส้มก็เนื่องมาจากวิถีชีวิตสภาพพื้นที่และความเป็นอยู่ของผู้คน จ.กระบี่ ส่วนใหญ่จะคุ้นเคยและมีความถนัดในการทำสวน

นอกจากการใช้กองทุนหนึ่งล้านบาทเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงผู้สูงอายุทั้งจังหวัด มาทำงานร่วมกันแล้ว เป้าหมายสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การบริหารกองทุนให้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป ซึ่งการนำเงินจำนวน 850,000 บาท ไปซื้อสวนป่าส้ม เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เงินกองทุนยังคงอยู่ และมีความยั่งยืน ซึ่งรายได้จากสวนป่าส้มหลังหักค่าใช้จ่าย จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ นำไปจัดสวัสดิการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากไร้ 30% บำรุงสวน 30% สมทบเข้ากองทุน (กองทุน 1 ล้าน) 20% และเป็นค่าบริหารจัดการ 20%

ปัจจุบันป่าส้มสามารถเก็บผลได้แล้ว สร้างรายได้ให้กองทุนผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะมีเงินกองทุนที่จะนำไปสงเคราะห์ผู้สูงอายุได้ทุกปี นอกจากนี้เครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดกระบี่ ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ อย่างกว้างขวาง ในอนาคตมีโครงการพัฒนาความ